

GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL
VERSENYKULTÚRA KÖZPONT

**AZ ENERGETIKAI SEKTOR LIBERALIZÁCIÓJÁNAK VIZSGÁLATA A
FOGYASZTÓKRA GYAKOROLT HATÁS SZEMPONTJÁBÓL**

Budapest, 2008. október 31.

TARTALOM

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	4
JELEN TANULMÁNY CÉLJA, FÓKUSZA, FELÉPÍTÉSE	8
I. BEVEZETŐ	9
II. AZ ENERGETIKAI SEKTOR EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZETÉNEK VIZSGÁLATA	11
II.1. AZ EURÓPAI UNIÓ ENERGETIKAI LIBERALIZÁCIÓS TÖREKVÉSÉNEK BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE	11
II.1.1. A liberalizációs politika céljai	11
II.1.2. EU szintű politikai intézkedések	12
II.2. A 2007-ES EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI CSOMAGTERVEZET VIZSGÁLATA	17
III. A HAZAI ENERGETIKAI SEKTOR SZABÁLYOZÁSI HELYZETÉNEK VIZSGÁLATA	20
III.1. A HAZAI SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET ELEMZÉSE	20
III.1.1. Az uniós jogharmonizáció kérdése	20
III.1.2. A hazai szabályozási környezet bemutatása	21
III.2. A VERSENY KIALAKULÁSÁT TÁMOGATÓ TÉNYEZŐK	27
III.2.1. A verseny kialakulását támogató szabályozási tényezők	28
III.2.2. A verseny kialakulását támogató strukturális tényezők	30
III.3. A VERSENY KIALAKULÁSÁT GÁTLÓ TÉNYEZŐK	31
III.3.1. A verseny kialakulását gátló szabályozási tényezők	31
III.3.2. A verseny kialakulását gátló strukturális tényezők	34
IV. A HÍRKÖZLÉSI LIBERALIZÁCIÓ TAPASZTALATAINAK ISMERTETÉSE VALAMINT AZ ENERGETIKAI RELEVANCIAJÁNAK VIZSGÁLATA	38
IV.1. A HÍRKÖZLÉSI SZABÁLYOZÁS TÖRTÉNETE	38
IV.1.1. A szabályozás és a liberalizáció gyökerei a két szektor esetében	42
IV.2. A LIBERALIZÁCIÓS POLITIKA CÉLJAI A HÍRKÖZLÉSBEN	43

IV.3. EU POLITIKAI INTÉZKEDÉSEK ÉS ESZKÖZÖK A TELEKOM PIACON	47
IV.4. A 2007-ES EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI CSOMAGTERVEZET CÉLJAI	51
IV.5. A HÍRKÖZLÉSI LIBERALIZÁCIÓ ÉRTÉKELÉSE	52
IV.5.1. A hírközlési liberalizáció kezdeti kudarcai	53
IV.5.2. A 2002-es szabályozási csomag sikere, értékelése	55
IV.6. A HÍRKÖZLÉSI SZABÁLYOZÁS ENERGETIKAI RELAVANCIÁJÁNAK ISMERTETÉSE	58
V. AZ ENERGETIKAI LIBERALIZÁCIÓ JÓLÉTI HATÁSAINAK VIZSGÁLATA	61
V.1. A LIBERALIZÁCIÓ CÉLJAI	61
V.2. A LIBERALIZÁCIÓ HATÁSAI AZ ELÉRENDŐ CÉLOKHOZ VISZONYÍTVA A FOGYASZTÓK SZEMPONTJÁBÓL	61
V.2.1. Közvetlen hatások	62
1. Árak alakulása	62
2. Szociális hatások	69
3. Szolgáltatási színvonal és az ellátás biztonsága	71
4. Kiskereskedelmi verseny, szolgáltató-váltás, új termékek megjelenése	74
V.2.2. Közvetett hatások	77
1. Beruházások alakulása	77
2. Környezetvédelem	82
VI. A JAVASOLT LIBERALIZÁCIÓT KÖVETŐ VERSENYHATÓSÁGI ESZKÖZÖK ISMERTETÉSE	86
VI.1. A KÖZÖSSÉGI VERSENYJOG ESZKÖZTÁRA	87
VI.2. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	89
VI.3. A HAZAI ENERGETIKAI SZABÁLYOZÁSBAN ALKALMAZANDÓ ESZKÖZÖK	90
ÁBRAJEGYZÉK	92
IRODALOMJEGYZÉK	93

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen szakértői dokumentum, melyet az *Expert Management Consulting* a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának támogatásával készített, a hazai villamosenergia-liberalizáció jóléti hatásainak feltérképezését tűzte ki célul.

A dokumentum elsődleges fókuszja a villamosenergia-szektor hazai szabályozási környezetének áttekintését követően – mint a liberalizáció tekintetében élen járó iparág a telekommunikációs szektor piacnyitási tapasztalatait felhasználva – átfogó kép alkotása az villamosenergia-piaci liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatásáról.

▸ *A liberalizáció céljainak azonosítása*

Mint minden európai uniós politika, az energetikai célkitűzések is a Közösség általános céljaiból vezethetők le. A liberalizáció legjelentősebb célkitűzései az energetika vonatkozásában a fogyasztói érdekek érvényesítése (ár, szociális hatás, szolgáltatási színvonal és ellátás biztonsága), a környezetvédelem, és az egységes európai piac kialakításán keresztül az európai versenyképesség növelése, piaci függetlenedés.

▸ *A liberalizáció gyökerei az EU-ban*

Közösségi szinten az energetikai liberalizáció előremozdítását célzó intézkedések a '90-es évek közepén kezdődtek. Ekkor a **liberalizációs törekvéseket** a globalizáció folyamatos terjedése és a neoliberális gazdaságpolitika térhódítása mellett a magas európai árak, az elavult infrastruktúra miatti hatalmas beruházási szükséglet és a belső piacok létrehozásának programja sürgette. Az egységes belső energiapiac kialakulásának kereteit európai uniós irányelvek¹ hivatottak meghatározni, melyek egyben a magyar szabályozás alapját is képezik.

▸ *A hazai villamosenergia-piaci liberalizáció környezete*

A hazai villamosenergia-szektor szabályozási környezetét elsődlegesen a **2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról** szabályozza, melynek végrehajtásáról kormányrendelet rendelkezik.

A tanulmány keretében bemutatásra került a jelenlegi **hazai szabályozási környezet, melynek vonatkozásában ismertettük** azon tényezőket, melyek elősegítik illetve gátolják a

¹ 2003/54/EK - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

verseny kialakulását a magyarországi villamosenergia-piacokon. Ezen tényezők feltárása előirányozta a verseny előmozdítását támogató intézkedések szükségességét.

A verseny kialakulását támogató tényezők közül kiemelt jelentőségű, hogy mind a hazai szabályozási, mind a strukturális feltételek szabad belépést teremtenek a termelési szegmensben. Ez kulcsfontosságú a régióban uralkodó kapacitáshiány miatt.

A verseny kialakulását gátló tényezők részben a szabályozási hiányosságokból illetve részben a szektor strukturális adottságaiból eredeztethetők. Az előbb említettek közül kiemelt jelentőségű a kötelező átvétel rendszere, mely Magyarországon 2008-ban lépett életbe. Ezen elszámolási rendszer ugyan megfelel az állami támogatás tilalmára vonatkozó európai előírásoknak, azonban a termelés egy jelentős részét tartja távol a versenypiacról. A magyar villamosenergia-nagykereskedelmi piac egyik fontos strukturális, a verseny kialakulását gátló tényezőjeként szokás említeni egy szereplő jelentős piaci erejét, amely a termelők egy részével kötött szerződéseken (melyek a korábbi hosszú távú megállapodásokat váltották fel) alapul. A tanulmányban megállapítást nyer, hogy a hatékony verseny a hazai piac és némely erőművek mérete miatt csak regionális szinten alakulhat ki.

▸ ***Telekom piaci liberalizáció tapasztalatai***

A hírközlés szektorban végbement liberalizáció sikerének kulcsa, hogy a 2002-es piacnyitást követő szabályozás nem versenyt helyettesítő, hanem kifejezetten versenyt ösztönző átmeneti (JPE-)szabályozás volt irányadó a nemzeti szabályozó hatóságok számára. Ennek keretében az ex ante szabályozási eszközök egyenlő feltételeket biztosítanak a verseny kibontakozásához szükséges új belépők számára (hálózati hozzáférésre vonatkozó kötelezettség révén), továbbá ösztönzött biztosít az innovációra és a befektetésre. Ez utóbbi az árszabályozás révén valósul meg, tekintve, hogy a JPE szabályozási módszertan alapján a JPE szolgáltatókra kirótt költségalapúság és díjak ellenőrizhetőségére vonatkozó kötelezettség – mely a gyakorlatban különböző árszabályozási eszközök és költség-elszámolási kötelezettségek alkalmazását jelenti – biztosítja a szolgáltatói beruházások hozamelvárásainak fedezetét. Mindezek hosszú távon támogatják az infrastruktúra-alapú verseny kialakulásától várható fogyasztói jólét hosszú távú maximalizálását.

▸ ***A villamosenergia-szektor liberalizációjának fogyasztókra gyakorolt hatása a telekom liberalizáció tükrében***

A villamosenergia-szektorban lezajló deregulációs folyamat megítélése korántsem egyértelmű. Elsősorban a fogyasztókra gyakorolt hatás szempontjából vitatott a liberalizáció eddigi sikere, ezért a kutatás erre a területre fókuszált.

A villamosenergia-szektorban a liberalizáció sikerét hátráltatja, hogy az ellátási láncban természetes monopóliumok is szerepelnek, ami hosszú távon is szükségessé teszi a versenyt helyettesítő szabályozás fennmaradását.

A liberalizáció értékelését jellemzően az **árak alakulásán** keresztül szokták vizsgálni. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy sok országban sikerült letörni az árakat a dereguláció során, azonban a jelenlegi helyzetben a gyors árnövekedés a jellemző világszerte. Magyarországon a kezdet néhány évére jellemző versenypiaci árcsökkenés után az elmúlt években már nagymértékű árnövekedés tapasztalható, ennek forrása azonban nem egyértelmű: mind a nagykereskedelmi, mind a kiskereskedelmi piacon jelentkeznek olyan tényezők, melyek az árak növekedését okozhatják.

Az árakon kívül azonban más dimenziók is közvetlenül érintik a fogyasztókat. A természetes monopóliumok ösztönző szabályozása a **szolgáltatási színvonal** javulását eredményezi. A **kiskereskedelmi verseny** – ahol megvalósult – számos pozitív hatással járt, elsősorban a fogyasztói preferenciákra való szolgáltatói érzékenység területén. Magyarországon azonban a kiskereskedelmi verseny még kezdeti stádiumban van, így az attól várható előnyök megjelenésére is várni kell még.

A közvetett hatások közül a **beruházások alakulása** hosszabb távon jelentős hatással van az árak alakulására. A hazai és a nemzetközi piacokra is jellemző a földgáztüzelésű erőművek elterjedése, ami ugyan pozitív hatásokkal is jár, számos kétséget is felvet (ellátásbiztonság, költségek). A hosszabb létesítési idejű, ám olcsóbban termelő erőművekbe történő piaci alapú beruházás egyelőre nem túl elterjedt. Figyelembe kell venni, hogy a piaci mechanizmusok igaz erőpróbája a közeljövőben várható, a növekvő kereslet és az öregedő erőműpark miatt ugyanis nagymértékű beruházásokra lesz szükség.

▸ ***Liberalizációt követő versenyhatósági eszközök***

A liberalizáció jóléti hatásainak megvalósítását részben ex ante, részben ex post szabályozási eszközök alkalmazása biztosítja. A hírközlési piacon bevezetett versenyjog elvein alapuló JPE szabályozási módszertan avagy az energetikában alkalmazott ad hoc ex ante szabályozási elemek valamint a versenyhivatal által végzett szabályozás egymást kiegészítő viszonya a liberalizáció sikerének záloga.

A liberalizációt követő versenyhatóságok általi szabályozási beavatkozás a Szerződés 81. és 82. cikke alapján az alábbi területeket érinti: tisztességtelen verseny tilalma, üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma, gazdasági versenyt korlátozó megállapodások tilalma, gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma és az összefonódások ellenőrzése.

A közösségi versenyszabályok hatékony érvényesítését az EU szintű jogszabályok biztosítják. Ennek megfelelően a jogsértő magatartás megszüntetésének szankcionálásra az alábbi szabályozói eszközök állnak rendelkezésre: **jogsértő magatartás befejezésének előírása, pénzbírság, kötelezettségvállalás előírása, valamint ösztönző rendszer a versenyellenes magatartás felderítésére.**

A hazai szabályozási gyakorlatban a hazai „iparág semleges” versenyhatósági jogeseteit tekintve megállapítható, hogy a lebukási kockázat és a milliárdos bírság nem jelent visszatartó erőt a kartellezők számára, ezért további elrettentő/visszatartó szabályozói eszközök alkalmazására lehet szükség, mely a jelenleg hatályos versenytörvény módosítását teheti szükségessé.

A nemzetközi kitekintés jó példák jelenthet ezen addicionális eszközök jövőbeni alkalmazásának megfontolására. A **villamosenergia-piac sajátosságaira való tekintettel kötelezettségek előírása/vállalása** (mely alatt nem a pénzbeli kötelezettség értendő) visszatartó erőt képezhet az esetleges túlzó árazás avagy árprés megelőzése tekintetében. Mindezekon túl a Bizottság által végzett versenyhatósági esetek tapasztalatai alapján kiemelt hangsúly helyezendő az **engedékenységi politikának** törvényi szintre emelésére illetve a **magánjogi jogérvényesítés megkönnyítésére.**

JELENT TANULMÁNY CÉLJA, FÓKUSZA, FELÉPÍTÉSE

Jelent tanulmányt az Expert Management Consulting Kft. a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának megbízásából készítette. A tanulmány célja, hogy feltárja a hazai villamosenergia-piaci liberalizáció jóléti hatásait.

E dokumentum elsődleges fókuszja az energetikai szektor európai uniós és hazai szabályozási környezetének ismertetése és – mint a liberalizáció tekintetében élen járó iparág a telekommunikációs szektor piacnyitási tapasztalatait felhasználva – átfogó kép alkotása az villamosenergia-piaci liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatásáról.

A kutatás első szakaszában az energetikai liberalizáció körülményeit vizsgáljuk. Hazánk szemszögéből elsősorban az **európai uniós szabályozás** tekinthető mérvadónak, hiszen ez befolyásolja a hazai szabályozási környezetet. Ebben a fázisban megvizsgáljuk az EU liberalizációs politikáját: ennek céljait, eszközeit. Ezután azonosítjuk azokat a problémákat, amelyek az egységes belső piac kialakulását gátolják. Végül az ezen problémákra adott legfrissebb EU-válaszokat, a 2007-ben nyilvánosságra hozott szabályozási csomagtervezetet vizsgáljuk. A kutatás ezen szakaszában elsősorban az uniós jogszabályokra és egyéb uniós dokumentumokra, értékelésekre támaszkodunk.

A kutatás második szakaszában a **szektor hazai szabályozási környezetét** vizsgáljuk, különös tekintettel az uniós jogharmonizációra. Feltérképezzük, hogy a verseny kialakulásának milyen lehetőségei és akadályai voltak és vannak az energetikában. Ehhez elsősorban a hazai jogszabályokra, a hazai hatóság által készített dokumentumokra, szakmai tanulmányokra és saját szakmai tapasztalatainkra támaszkodunk.

A kutatás utolsó, központi szakaszában vizsgálódásunk fókuszát leszűkítjük a **liberalizáció jóléti hatásainak elemzésére** – azt kutatjuk, hogy a liberalizációtól elvárt jóléti hatások eddig mennyiben valósultak meg Magyarországon az energetikai szektorban. A liberalizáció előrehaladottabb mivolta következtében megvizsgáljuk egy másik hálózatos iparág, a hírközlési szektor liberalizációjának sikerességét. Feltérképezzük, hogy milyen hatások érvényesültek az energiapiacra a piacnyitás után, végül azt vizsgáljuk, hogy az energetikában EU-szinten és más tagállamban alkalmazott versenyjogi eszközök közül melyek alkalmazhatók és alkalmazandók a hazai versenyjogi gyakorlatban. Ezen végső fázisban

elsősorban szakmai tanulmányokra, értékelésekre, saját tapasztalatokra, és empirikus kutatásokra támaszkodunk.

I. BEVEZETŐ

Az elmúlt időszakban nagy hangsúly helyeződött a hálózatos iparágak szabályozására nemzetközi illetve hazai tekintetben egyaránt. A hálózati elemek szabályozása számos hálózatos rendszerben a versenyző piaci szereplők közötti együttműködés egyik alapvető problematikája. Ezen érintett iparágak közé sorolhatjuk többek között az energetika és a távközlési szektort is.

Az említett ágazatok között hasonlóságot teremt egyrészt, hogy hálózatos jellegük mellett általában közszolgáltatásokat nyújtanak, másrészt, hogy a hálózat létéből adódóan a szabályozási problémák is sok szempontból hasonlóak.

Közös jellemzőjük, hogy a hálózat működtetéséhez jelentős méretű infrastruktúra beruházás szükséges, melynek duplikációja sok esetben közgazdaságilag indokolatlan, irracionális, mely nagymértékben befolyásolja a közgazdasági elméletek által előnyösnek, és társadalmi érdekek szempontjából kívánatosnak tartott versenypiaci struktúra kialakulását. A versenyszerű működés feltételeinek szabályozásokon keresztül történő megteremtése számos kérdést von maga után.

A hálózatos iparágak szabályozása több közgazdasági okra vezethető vissza. Az állam gazdasági szerepvállalását az alábbi piacsabályozási célok vezérlik. Egyrészt **a piaci kudarcok² kiküszöbölése**, a szabadjára hagyott piaci mechanizmusok által nem, vagy csak rosszul megoldott feladatok korrigálása. Ezen körbe tartoznak az externáliák és a monopóliumokkal kapcsolatos piaci versenyt „imitáló” intézkedések köre. Másrészt célként definiálható **a tisztességes piaci verseny feltételeinek a megteremtése** azon területeken, ahol közgazdaságilag nem indokolt a monopol struktúra tartós fenntartása, így azon területek vonatkozásában a versenypiac megteremtését szolgáló ex ante kötelezettségek előírása irányadó.

A hálózatos iparágak által nyújtott termékek illetve szolgáltatások előállítása, valamint fogyasztása olyan sajátos jellemzőkkel rendelkezik, melyek szükségessé teszik a piacon az

² *Piaci kudarcok* (market failures): a nem megfelelő árazásból adódó torzítások vagy termelésbeli hatékonyságvesztés.

állami (szabályozói) beavatkozást. Mindazonáltal mindaddig, amíg a természetes monopólium³ létalapját jelentő hálózatok nem válnak versenyztethetővé (ez az ún. infrastruktúra-alapú verseny), a gazdasági verseny nem teljes. A természetes monopóliumok piaci erejének csökkentésére az EU Bizottsága hozzáférési kötelezettség előírását ajánlja az érintett szolgáltatókra vonatkozóan. Ezen szabályozás azonban önmagában még nem zárja ki a (versenyt korlátozó) keresztfinanszírozást a monopol helyzetű hálózati szolgáltatások illetve a versenyző szolgáltatások között, valamint még számos szabályozandó kérdés vár megoldásra, melyek a piaci mechanizmusok kialakítását támogatják.

Jelen elemzés keretében végső soron arra keressük a választ, hogy a piacnyitás milyen hatással bír a fogyasztó szempontjából, melynek vizsgálatát megelőzi a verseny kialakítását támogató és akadályozó tényezők feltárása.

³ *Természetes monopólium*: az iparág egyes területein illetve a piaci fejlődés egyes szakaszaiban a termelés költségviszonyai (magas fix és alacsony változó költségek) olyanok, hogy a piacon csupán egyetlen szolgáltató működését teszik lehetővé, melyet a méretgazdaságosság és választékgazdaságossággal lehet magyarázni.

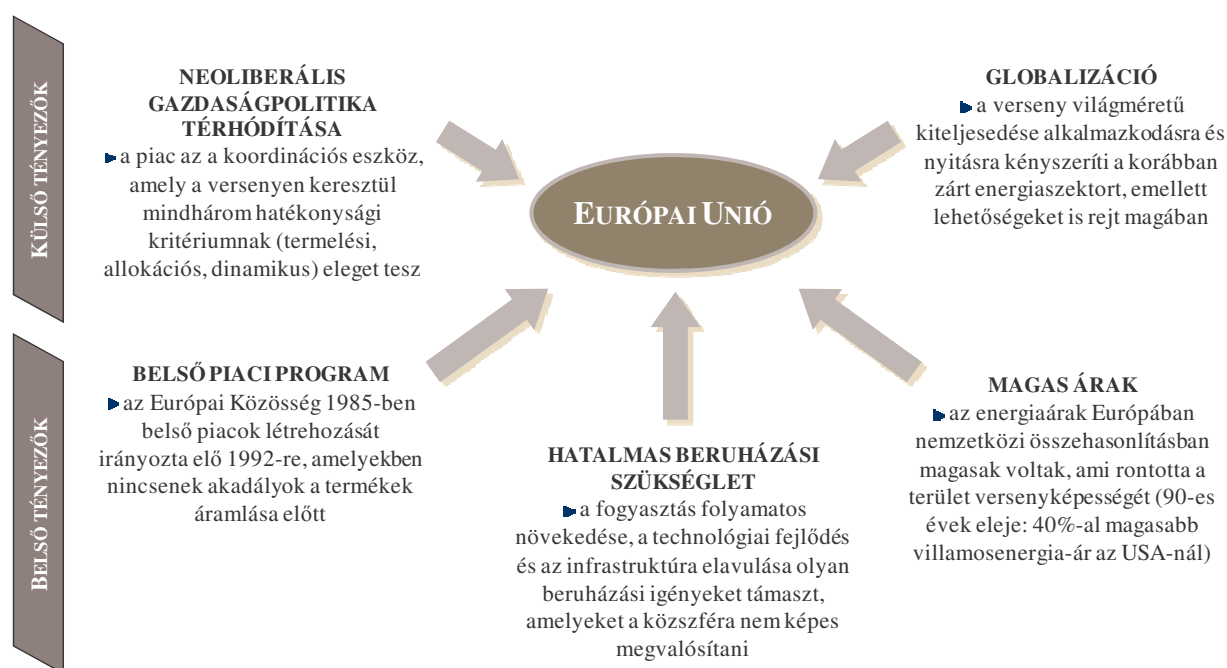
II. AZ ENERGETIKAI SEKTOR EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZETÉNEK VIZSGÁLATA

II.1. AZ EURÓPAI UNIÓ ENERGETIKAI LIBERALIZÁCIÓS TÖREKVÉSÉNEK BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE

Az energetikai szektor európai uniós szabályozási környezetének elemzésekor elsőként a liberalizációs politika céljait szükséges ismertetni. A célokból kiindulva a továbbiakban bemutatásra kerülnek a magyar szabályozás alapjait is jelentő európai uniós irányelvek a villamos energia vonatkozásában.

II.1.1. A liberalizációs politika céljai

Az európai belső energiapiac kialakításának gondolata már a 80-as években felmerült, azonban az energetika nemzetstratégiai szerepe miatt csak a 90-es évek közepén történtek közösségi intézkedések ennek előmozdítására, mely az EU kiemelt szabályozási prioritása az energetikában. Az EU-t a liberalizáció irányába mozdító tényezők a következő ábrán láthatók:

1. ábra: Az EU-t befolyásoló tényezők az energetikai liberalizáció kezdetén

Az ábrán jól látható, hogy az EU liberalizációs politikáját mind belső, mind külső tényezők alakították. A globalizáció folyamatos terjedése és a neoliberális gazdaságpolitika térhódítása mellett a magas európai árak, az elavult infrastruktúra miatti hatalmas beruházási szükséglet és a belső piaci program is sürgette az energetikai piac liberalizációját.

A magas árak letörésére hatékony eszköznek tűnt a liberalizáció: a közösségi döntéshozók számára példaként a brit energetikai, valamint az európai távközlési liberalizáció árcsökkenésben megmutatkozó sikere szolgálhatott. Emellett a meglévő, ám kihasználatlan kapacitások jelenléte is ebbe az irányba mutatott.

Mint minden európai uniós politika, az energetikai célkitűzések is a Közösség általános céljaiból⁴ vezethetők le. A fenntartható fejlődés, a gazdasági és szociális kohézió, a közsféra beavatkozásának minimalizálása, és a piacintegráció voltak azok az alapelvek, melyek mentén a közösségi politika kialakításra került. Mindezek értelmében a legjelentősebb célkitűzések az energetika vonatkozásában a fogyasztói érdekek érvényesítése (kifejezetten nagy hangsúlyt kapott az ellátásbiztonság növelése), a környezetvédelem, és az egységes európai piac kialakításán keresztül az európai versenyképesség növelése, piaci függetlenedés voltak.

A KÖZÖSSÉG ÁLTALÁNOS GAZDASÁGI CÉLJAI

**PIACINTEGRÁCIÓ – DEREGULÁCIÓ - FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS - GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓ –
FOGYASZTÓVÉDELEM - KÖZSZFÉRA BEAVATKOZÁSÁNAK MINIMALIZÁLÁSA**

A KÖZÖSSÉG ENERGETIKAI CÉLJAI

VERSENYKÉPESSÉG NÖVELÉSE – AZ ELLÁTÁS BIZTONSÁGA – KÖRNYEZETVÉDELEM

2. ábra: Az EU energetikai céljainak eredete

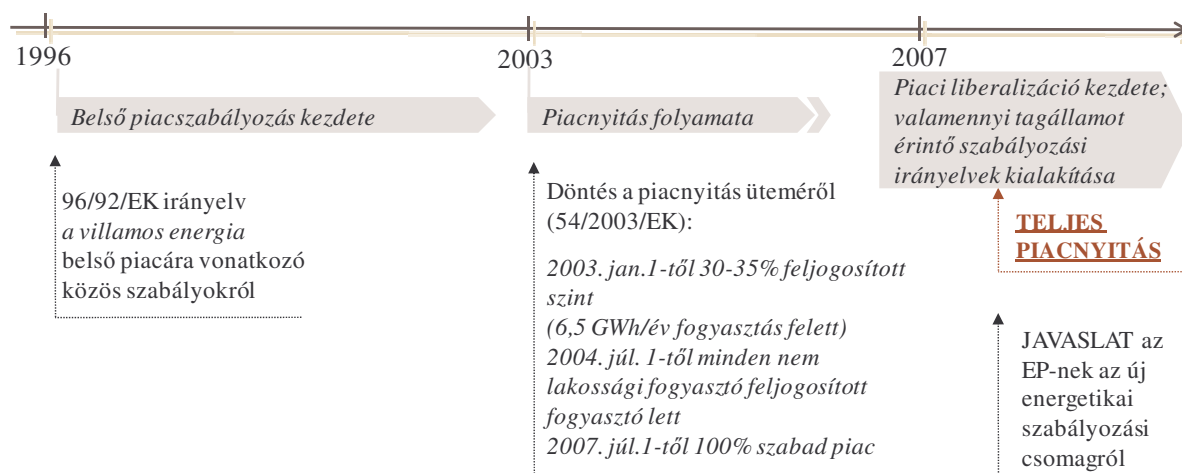
Az egységes belső energiapiac kialakításához szükséges lépések és intézkedések a következő fejezetben kerülnek kifejtésre.

II.1.2. EU szintű politikai intézkedések

Az egységes európai energetikai piac kialakításához elengedhetetlen liberalizációs folyamat egyes lépései kerülnek részletes bemutatásra ebben a fejezetben. A liberalizációs folyamat lépéseihez kapcsolódóan ismertetésre kerülnek a jelentősebb európai uniós irányelvek is, melyek a magyar szabályozás alapját képezik.

⁴ COM (95) 682 –White Paper – An Energy Policy For The European Union (1995)

Az európai uniós irányelvek az alábbi idő egyenesen kerültek bemutatásra.

3. ábra: A villamosenergia-piac szabályozásának folyamata

96/92/EK Irányelv – A villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról

Az 1996-os irányelv elfogadását tíz éves egyeztetés előzte meg, melynek eredményeként öt terület tekintetében tűztek ki célokat, és kerültek meghatározásra ezen célok elérése érdekében a tagállamokra vonatkozó intézkedések.

Az egyik legfontosabb szabályozott terület a **piac megnyitása**, mellyel a versenypiac kialakulásának elindítását akarták elérni. A tagállamoknak három lépcsőben minimális piacnyitást írtak elő:

- ▶ 1999. 02.19-ig a fogyasztók legalább 26,48%-át,
- ▶ 2000.02.19-ig a fogyasztók legalább 28%-át,
- ▶ 2003.02.19-ig a fogyasztók legalább 33%-át fel kell feljogosítani a szabad választásra.

A **termelés** tekintetében a '96-os irányelv életbe lépésével jogi lehetőség nyílt a piacra való belépésre. A termelési tevékenység vagy pályázat, vagy engedély alapján végezhető a tagállamok döntése alapján. Mindkét esetben az alkalmazott eljárásnak meg kell felelnie az objektivitás, átláthatóság, megkülönböztetés-mentesség elveinek. Ezzel a döntéssel megteremtették a diszkrimináció-mentes verseny lehetőségét a termelésben.

A **hálózathoz való hozzáférés** szabályozásával a természetes monopóliumnak számító hálózatokhoz való, megkülönböztetés-mentes hozzáférés biztosítása volt a cél hosszú távon, ezzel együtt az erőfölénnyel való visszaélést is próbálták megakadályozni. A hálózati hozzáférés szervezésének vonatkozásában három lehetőséget engedélyez az irányelv:

1. **Tárgyalásos TPA (Third-party Access)** – a hálózat használatához meg kell állapodni a hálózatüzemeltetővel, visszautasítás csak kapacitáshiányra hivatkozva történhet
2. **Szabályozott TPA** – a hálózatot bárki használhatja a meghatározott feltételek teljesítése esetén
3. **Single Buyer modell** – a rendszerben egy központi vásárló és/vagy hálózatüzemeltető van, de a feljogosított fogyasztók rajta keresztül így is vásárolhatnak harmadik szereplőtől

Tekintve, hogy a villamos energia szolgáltatás egy **közszolgáltatási tevékenység**, a fogyasztóvédelmi szempontok is megjelentek az irányelvben. Ennek vonatkozásában célként került kitűzésre a fogyasztók bizonyos köreinek védelme a verseny esetlegesen káros hatásaitól. Mindezek értelmében a tagállamok fenntarthatják a közszolgáltatási kötelezettséget, ha az egyértelműen meghatározott, átlátható, megkülönböztetés-mentes, igazolható és nyilvános. Igazolható alatt azt értik, hogy a verseny piac az adott esetben nem biztosítaná a környezet védelmét, illetve az ellátás megfelelő biztonságát, rendszerességét, minőségét és árát.

Az eddig ismertetett területeken kívül az irányelv a **szétválasztás** problémájával is foglalkozik. Kötelezően előírja a potenciálisan versenyző tevékenységek elválasztását a természetes monopóliumtól. Ennek értelmében a vertikálisan integrált társaságok kötelesek belső számvitelükben a következő tevékenységüket elválasztani egymástól, ill. az egyéb tevékenységektől: *termelés, átvitel, elosztás*. A TSO-nak (átviteli rendszerirányító) legalább funkcionális szinten el kell válnia az egyéb tevékenységektől.

Amiben az Irányelv elérte célját⁵

Az előirányzott fokozatos piacnyitás megkezdődött, több országban az előírtnál nagyobb mértékben jogosították fel a fogyasztókat, a piacnyitás mértéke néhol a 100%-ot is elérte. A liberalizációtól várt árcsökkenés megvalósult, a legtöbb tagállamban komoly mértékű árcsökkenés következett be (1996 és 2000 között átlagosan is több, mint 10%). Azokban az országokban, ahol a piacnyitás nagyobb mértékű volt, nagyobb árcsökkenés következett be. Az ellátás színvonala nem csökkent a verseny bevezetésével, sőt inkább nőtt. Megállapítást nyert, hogy a piacnyitás pozitív hatással járt az ellátásbiztonság és a környezetvédelem szemszögéből, kiegészülve az ezen területekre vonatkozó szakpolitikákkal.

Amiben további intézkedések váltak szükségessé

A piacnyítási követelmények minimumjellege miatt a piacnyitás mértéke jelentősen eltér a különböző tagállamokban, az országok többsége az előírtnál nagyobb mértékű piacnyítást hajtott végre. Erre az irányelv megalkotásakor nem számítottak és ez a sokszínűség rövid távon versenytorzulásokat okoz, valamint – amennyiben hosszabb távon is fennmarad – káros az egységes piac létrejötte szempontjából.

A hálózathoz való tisztességes (fair) és megkülönböztetés-mentes hozzáférés nem valósult meg, ami a hatékony verseny kialakulásának egyik legfontosabb akadálya.

A számviteli szétválasztás követelménye nem elégséges ennek eléréséhez, ezért a szétválasztási-szabályok szigorítása indokolt.

A 96/92/EK Irányelv kompromisszumos jellegéből fakadóan csak részben tudta előmozdítani az egységes belső energiapiac kialakulását, azonban sikeresen elindította az EU-szintű liberalizációs folyamatot.

A belső energiapiac kialakulását gátló tényezők (elsősorban az eltérő mértékű liberalizáció és a hozzáférési problémák) az ezredforduló utáni időszakra egy új irányelv kidolgozását tették szükségessé.

⁵ COM (2001) 125: Communication from the commission to the Council and the European Parliament – Completing the internal energy market (2001)

2003/54/EK Irányelv - a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

A 2003-as direktíva megtartotta a '96-os irányelv céljait, azokat kiterjesztette, illetve további intézkedéseket írt elő a tagországok számára.

A versenypiac kialakítása érdekében az egyik legfontosabb intézkedés a két lépcsőben előírt teljes **piacnyitás** megvalósítása volt:

- ▶ 2004. június 1-től legalább minden nem háztartási fogyasztó feljogosított
- ▶ 2007. június 1-től minden fogyasztó szabadon választhat szolgáltatót.

Vannak olyan tagállamok, melyek csak a kitűzött határidő után valósították meg a teljes piacnyitást, mint például Magyarország, 2008. január 1-től.

A **termelés** tekintetében a verseny fellendítése érdekében a '96-os irányelvben foglaltakhoz képest szigorúbb előírásoknak kell megfelelni. A termelési tevékenység ezután csak engedély alapján végezhető, pályázatni kizárólag kapacitás hiány esetén lehet.

A **hálózati hozzáférés** vonatkozásában a célok megegyeznek a korábbi irányelvben foglaltakkal, azonban a hálózati hozzáférés szervezésében az irányelv a szabályozott hozzáférési modellt (Szabályozott TPA) írja elő.

A **közszolgáltatási kötelezettség** vonatkozásában a fogyasztók magasabb fokú védelme érdekében a tagállamokat kötelezték, hogy gondoskodjanak arról, hogy a háztartási fogyasztók (és a kisvállalkozások, ha akarják) egyetemes szolgáltatást vehessenek igénybe meghatározott minőségben, méltányos, könnyen és tisztán összehasonlítható, átlátható árak mellett.

A **szétválasztás** tekintetében új célként került kitűzésre a hatékony és megkülönböztetésmentes hozzáférés biztosítása. Ennek érdekében kötelezettséggé lett előírva, hogy ha az elosztói vagy az átviteli rendszerüzemeltető (DSO vagy TSO) egy vertikálisan integrált társaság része, legalább jogi formájában, szervezeti, valamint döntéshozatali szempontból függetlennek kell lennie más tevékenységektől (jogi és funkcionális szétválasztás). A DSO-k jogi szétválasztását 2007. július 1-től kell megvalósítani.

Új célként került meghatározásra egy erős **szabályozó hatóság kialakítása**, mely a deregulációval és a piaci erők megjelenésével vált szükségessé. Ennek értelmében a

tagállamoknak ki kell jelölniük egy vagy több szabályozó hatóságot, amely független a villamosenergia-piaci szereplők érdekeitől. Ezen szabályozó hatóság felelős legalább a piac megkülönböztetés-mentességének biztosításáért, a hatékony versenyért és a piac hatékony működéséért. Mindezek mellett a szabályozó hatóság feladata a hálózathoz való hozzáférés vonatkozásában a kötelezően előírt szabályozott TPA esetében alkalmazott tarifa és az annak kialakítását szolgáló módszertan jóváhagyása.

II.2. A 2007-ES EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI CSOMAGTERVEZET VIZSGÁLATA

A 2003. évi irányelv rendelkezései ugyan hozzájárultak az egységes piac kialakulásához, azonban a célok nem valósultak meg maradéktalanul. Továbbiakban is fennmaradtak bizonyos versenyproblémák. A 2007-es javaslatcsomag elkészítése előtt átfogó ágazati vizsgálat készült az energetika szektorról⁶, amely rámutatott az alábbi versenyt gátló tényezőkre:

- ▶ ***Túlzott piaci koncentráció:*** az inkumbens piaci szereplők piaci erőfölénye miatt a verseny a nemzeti piacokon nem tud kialakulni.
- ▶ ***Vertikális integráció a kereskedelmi és a hálózati tevékenységek között:*** ez az integráció három területen okoz problémákat:
 - *elsősorban az információkhoz történő egyenlőtlen hozzáférésben,*
 - *a szükségeshez képest alacsonyabb szintű beruházásokban, amelyek az inkumbens társaságok érdekeit szolgálják, valamint*
 - *a hálózathoz való hozzáférés engedélyezése során gyakorta felmerülő egyenlőtlen bánásmódban.*
- ▶ ***A szabályozó hatóságok általában nem rendelkeznek kellő erővel a kedvezőtlen folyamatok megváltoztatására.***
- ▶ ***Az egységes belső piac kialakulása helyett egyre inkább előtérbe kerülő, szétszabdalt nemzeti piacok térnyerése***

⁶ SEC(2006) 1724 - Competition report on energy sector inquiry, 10 January 2007

A fent bemutatott problémák kezelése, illetve megoldása volt a cél az új, 2007-es szabályozási csomag-tervezet megalkotásakor. Több szakmai intézmény véleményezését követően 2007. szeptember 19-én került nyilvánosságra a végleges tervezet⁷.

A tervezetben az egyik legfontosabb célként került kitűzésre a hálózati üzemeltetés tényleges szétválasztása a szolgáltatási és termelési tevékenységektől. Ezzel az intézkedéssel az infrastrukturális befektetéseket akarták ösztönözni, illetve az átláthatóságot, és az új szereplők számára a hálózathoz való méltányos hozzáférést akarták biztosítani. A vertikálisan integrált társaságok képesek a hálózati eszközöket arra használni, hogy megnehezítsék a versenytársak piacra lépését. A jogi és funkcionális szétválasztás nem oldja meg azt az összeférhetlenségi problémát, miszerint a hálózat üzemeltetője köteles diszkriminációmentes hozzáférést biztosítani a versenytársaknak, miközben a szolgáltató és termelő vállalatok érdeke a profit, illetve a piaci részesedések maximalizálása. A vertikális integrációból adódóan másik jelentős problémaként jelentkezett, hogy az információkhoz való megkülönböztetés-mentes hozzáférést nem lehet biztosítani. Mindemellett jelentős versenytorzító hatással bír az is, hogy az integrált vállalatok az új beruházások korlátozásában érdekeltek abban az esetben, ha ezek a versenytársaknak jelentenének előnyt, vagy ha belépésre ösztönöznének. A felsorolt problémák megoldására két alternatívát ajánlott a Bizottság:

- (1) **Teljes tulajdonjogi szétválasztás** az átviteli rendszerüzemeltető és a szolgáltató vállalatok között
- (2) **Független rendszerüzemeltető (ISO)** létrehozása, mely lehetővé teszi, hogy az integrált vállalatok megtartsák a hálózati vagyon tulajdonjogát, de annak üzemeltetését egy független társaság irányítaná

A bemutatott új szétválasztási megoldások mellett - a legutóbbi tárgyalásoknak köszönhetően - lehetőség nyílik a jelenlegi rendszer megtartására is jelentősen szigorított feltételek mellett.

A Bizottság az első alternatívát részesíti előnyben, melyet többek között empirikus adatokkal is indokol, miszerint az integrált vállalatok az elmúlt tíz évben többször emeltek árat, és magasabb árat alkalmaztak, mint a teljesen szétválasztott társaságok. Az Európai Parlament véleménye alapján ez a javaslat megkönnyítené a kis- és középvállalkozások piachoz való

⁷ COM (2007) 528 végleges, a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2003/54/EK irányelv módosításáról

hozzáférést, szélesebb választékot biztosítana a fogyasztóknak, és ösztönözné a megújuló energiaforrások felhasználását.

A Bizottság javaslatot tett a nemzeti szabályozó hatóságok hatáskörének és függetlenségének erősítésére is. A hatáskör kiterjesztése többek között a hálózat üzembiztonsági szabályainak felülvizsgálatában, az átláthatósági kötelezettségek felügyeletében, a tényleges verseny előmozdítása érdekében a versenyhatósággal való együttműködésben, illetve a fogyasztóvédelmi intézkedések hatékonyságának biztosításában nyilvánulna meg. A javaslat szerint a társaságok kötelesek volnának olyan nyilvántartást vezetni az üzemviteli döntésekkel kapcsolatos adatokról, amely öt évig a szabályozó- és versenyhatóságok rendelkezésére állna, így ténylegesen ellenőrizhetővé válnának a piaci visszaéléssel kapcsolatos bejelentések. Ezen intézkedésektől elvárják, hogy korlátozza a piaci visszaéléseket, növelje a piacba vetett bizalmat, illetve ösztönzőleg hasson a kereskedelemre és a versenyre.

A nemzeti szabályozó hatóságok együttműködését egy Energiaszabályozói Együttműködési Ügynökség felállításával kívánják megvalósítani. A közös piac kialakítását segítő Ügynökség feladatai közé tartozna az átviteli rendszerüzemeltetők együttműködésének hatósági felügyelete, melynek célja az ellátás biztonságának fokozása.

III. A HAZAI ENERGETIKAI SEKTOR SZABÁLYOZÁSI HELYZETÉNEK VIZSGÁLATA

III.1. A HAZAI SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET ELEMZÉSE

A hazai szabályozási környezet bemutatása során először az európai uniós jogharmonizáció kerül ismertetésre a releváns irányelveknek való magyarországi megfelelés vonatkozásában. A villamosenergia-piac jelenlegi szabályozási környezetének bemutatása után, részletezésre kerülnek azok a szabályozási és piaci strukturális tényezők, melyek a verseny kialakulását elősegítik, illetve gátolják.

III.1.1. Az uniós jogharmonizáció kérdése

A hazai szabályozási környezet hazánk EU csatlakozása előtt is idomult már az Irányelvekben megfogalmazottakhoz. A 96/92/EK Irányelv által meghatározott intézkedések hazai adaptációja – annak ellenére, hogy Magyarországra európai uniós tagságát megelőzően nem volt kötelező érvényű – jellemzően az előírtnál szigorúbban megvalósult és a versenybarát megoldásokat alkalmazta (engedély alapú termelési tevékenység, szabályozott TPA). A 2003/54/EK rendelet hazai implementációja részben a 2001-es villamosenergia törvény (VET) módosításain és kapcsolódó rendeletein, részben pedig az új, 2007. évi LXXXVI. törvényen keresztül valósult meg. Az Irányelv rendelkezéseinek hazánk már döntően korábban eleget tett, és a 2007-es VET már teljes mértékben megfelel az EU elvárásainak. Megemlítenéd azonban, hogy az Irányelv piacnyitásra vonatkozó előírásainak hazánk csak fél év késéssel, 2008. január 1-vel tett eleget. A jelenleg hatályos második villamosenergia-direktíva⁸ főbb pontjai hazánkban a következőképpen valósultak meg:

- A hazai **piacnyitás** ütemének első szakaszáról nem törvény, hanem a **181/2002 Korm. Rendelet a villamosenergia-fogyasztók feljogosításáról** rendelkezett. Eszerint 2004. július 1-től minden nem háztartási fogyasztó feljogosítást nyert. A teljes piacnyitás azonban – amelyet a **2007. évi LXXXVI. törvény** írt elő – az Irányelvben előírthoz képest fél évet késett, és csak 2008. január elsején valósult meg.

⁸ 2003/54/EK - Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

- A **termelési** tevékenység hazánkban engedély alapján végezhető a **2001-es VET** hatályba lépése óta.
- A **hálózati hozzáférés** kérdésében szintén a 2001-es VET rendelkezett, a törvény a szabályozott TPA-t ültette át a hazai szabályozásba.
- **Közszolgáltatási kötelezettség** vonatkozásában a 2007-es VET vezette be az egyetemes szolgáltatás intézményét Magyarországon, amely az egyetemes szolgáltatás nyújtását (pályázat benyújtásával) új szereplők számára is lehetővé teszi, így megfelel az Irányelv előírásainak. A zárt közüzemi rendszerre ez a megállapítás nem állta meg a helyét.
- **A szétválasztásra vonatkozóan** az átviteli és a rendszerirányítási tevékenységek 2005 végi különálló társaságba szervezésével – amellyel létrejött a magyar TSO – és az ehhez kapcsolódó jogszabály-módosítással az átviteli rendszerüzemeltetők funkcionális és jogi szétválasztására vonatkozó előírásoknak hazánk megfelelt. Az elosztási tevékenység jogi és funkcionális szétválasztási követelménye Magyarországon csak a 2007-es VET rendelkezéseivel lépett életbe, a korábbi VET csak számviteli szétválasztást írt elő az elosztóknak.

III.1.2. A hazai szabályozási környezet bemutatása

A hazai villamosenergia-szektor elsődlegesen a **2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról** szabályozza. Ezen törvényhez szorosan kapcsolódik a **273/2007. (X. 19.) Korm. rendelet a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról** (továbbiakban: VHR). Ezen két jogszabály határozza meg a hazai villamosenergia-szektor működési modelljét, emellett számos minisztériumi rendelet egészíti ki a szabályozást.⁹

⁹ Például:

117/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a közcélú villamos hálózatra csatlakozás pénzügyi és műszaki feltételeiről; 115/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamosenergia-piaci egyetemes szolgáltatás árképzéséről, valamint az egyetemes szolgáltatás keretében nyújtandó termékcsomagról; stb.

A hazai villamosenergia-törvény céljai a következők:

„E törvény célja

- a) a gazdaság versenyképességének segítése a hatékonyan működő villamosenergia versenypiac kialakításán keresztül,*
- b) a fenntartható fejlődés érdekében az energiahatékonyság, az energiatakarékosság elveinek érvényesítése,*
- c) a villamosenergia-hálózatokhoz – az objektív, átlátható és az egyenlő bánásmód követelményeinek megfelelő – hozzáférés biztosítása,*
- d) a felhasználók biztonságos, zavartalan, megfelelő minőségű és átlátható költségszerkezetű villamosenergia-ellátása,*
- e) a felhasználók érdekeinek hatékony védelme,*
- f) a magyar villamosenergia-piac integrációja az Európai Közösség egységesülő villamos energia piacaiiba, különös tekintettel a transz-európai hálózatok létrehozására és fejlesztésére, valamint a villamosenergia-rendszer együttműködési képességének ösztönzésére,*
- g) új termelő kapacitások és új hálózati infrastruktúra létesítésének, a villamosenergia-piacra új szereplőként belépők megjelenésének az elősegítése,*
- h) a megújuló energiaforrásból és a hulladékból nyert energiával termelt villamos energia, valamint a kapcsoltan termelt villamos energia termelésének elősegítése.” (VET 1.§)*

A magyar villamosenergia-szektor felügyeleti szerve a Magyar Energia Hivatal (továbbiakban: Hivatal), amely *„egy önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező kormányhivatal” (VET 158. § (1) bekezdés)*

A hazai villamosenergia-szektor szabályozási környezete – részben a már bemutatott európai jogharmonizáció következtében – nem tér el jelentős mértékben az Európában követett modellektől. A következőkben bemutatásra kerül a villamosenergia-piaci modell az ellátási lánc mentén haladva, részletesebben ismertette azokat a területeket, amelyeken a verseny kialakulása lehetséges.

Termelés

A villamos energia termelése engedélyköteles tevékenység. A termelési engedély alapján a termelő értékesítheti a megtermelt energiát – közvetlenül a felhasználók részére is. Saját üzleti kockázatára bárki létesíthet termelő kapacitásokat, amennyiben eleget tesz a jogszabályban előírt kötelezettségeknek. Új szereplők termelési piacra történő belépését tehát a jogszabályok lehetővé teszik, de a magas belépési korlát miatt (erőmű létesítésének költsége) új szereplők belépése csak korlátozott számban várható.

A termelésen belül a jogszabályok szerint elkülönülnek a kötelező átvételre termelő erőművek. A kötelező átvétel rendszerének (KÁT) célja, hogy elősegítse a megújuló erőforrásokat vagy hulladékot hasznosító, valamint kapcsoltan¹⁰ termelő erőművek elterjedését. A KÁT-ban részt vevő termelőknek nincs termelési kockázata, az általuk megtermelt energiát a Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zrt. (MAVIR) hatóságilag szabályozott áron átveszi, majd allokálja a felhasználóknak értékesítő kereskedőkre. Kötelező átvételre termelő erőművet szintén bárki létesíthet, leszámítva a szélerőműveket, amelyeknek maximális kapacitását az Energia Hivatal a rendszer szabályozhatóságának érdekében országos szinten 330 MW-ban maximalta, a szélerőmű-építési engedélyt pedig csak pályázat útján adja ki.

A nem kötelező átvételre termelő erőművek a modell szerint szabadon értékesíthetik az általuk megtermelt villamosenergia-mennyiséget, így az ár is a szerződő felek megállapodásának függvénye. A hazai kapacitások egy jelentős hányadát az MVM Trade kötötte le a hosszú távú villamosenergia-értékesítési megállapodások (htm-ek) révén.

Átvitel-rendszerirányítás

Az átvitel és a rendszerirányítás alapvetően két külön tevékenység, azonban a magyar szabályozás ezt egy szereplőre, az átviteli rendszerirányítóra bízta. Magyarországon az átviteli-rendszerirányítói engedélyt a MAVIR birtokolja. Az átviteli hálózat a MAVIR tulajdonában van, amely a Magyar Villamos Művek Zrt. (MVM) leányvállalata.

¹⁰ A kapcsoltan termelő erőművek a villamos energia mellett hőenergiát is termelnek.

Az átviteli rendszerirányító számtalan feladat elvégzésére kötelezett, ezeket a hatályos VET 16. §-a tartalmazza, összefoglalóan a következőképp fogalmaz a törvény:

„Az átviteli rendszerirányítás keretében az átviteli rendszerirányító feladata a magyar villamosenergia-rendszer zavartalan és biztonságos működtetése, egyensúlyának biztosítása, a piaci szereplők versenysemleges kiszolgálása, valamint az átviteli hálózat üzemeltetése, karbantartása és fejlesztése.” (VET 14. §)

Az átviteli rendszerirányító feladatai közül a következőkben kiemelünk néhány olyat, melynek jelentősége van a tanulmány témájának szempontjából.

A magyar villamosenergia-rendszer nemzetközi kapcsolatait az átviteli rendszerirányító kezeli. A határkeresztező kapacitásokat – melyek a villamos energia külkereskedelmének infrastruktúráját jelentik – a MAVIR a szomszédos országok rendszerirányítóival együttműködve bocsátja aukcióra.

A MAVIR biztosítja a rendszerszintű szolgáltatásokat is, az ehhez, valamint az átviteli hálózat veszteségének fedezéséhez szükséges kapacitásokat pályázat útján szerzi be. A rendszerszintű szolgáltatásokhoz szükséges kapacitások piaca egy olyan piac, ahol lehetséges a verseny.

A MAVIR a rendszerhasználati díjak megfizetése ellenében köteles hozzáférést biztosítani az átviteli hálózathoz, biztosítva az egyenlő bánásmódot. A jogszabályi előírás egyetlen kivételt enged az egyenlő bánásmód alól: pozitív megkülönböztetést élveznek a megújuló erőforrást, hulladékot felhasználó és a kapcsoltan termelő erőművek a hálózathoz való hozzáférésben.

Az átviteli rendszerirányító bevételei a hatóságilag szabályozott rendszerhasználati díjakból származnak.¹¹

Az átviteli rendszerirányító – amennyiben integrált villamosenergia-ipari vállalkozás tagja – szervezeti, döntéshozatali és jogi személyiség szerinti függetlenségét biztosítani kell a nem átviteli rendszerirányítással kapcsolatos tevékenységektől.

¹¹Ezen díjakat a 119/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamos energia rendszerhasználati díjakról határozza meg.

Elosztás

„A villamosenergia-elosztás keretében az elosztó hálózati engedélyes feladata az **elosztóhálózat zavartalan és biztonságos működtetése, a piaci szereplők versenysemleges kiszolgálása, a villamos energia továbbítása a felhasználóhoz, egy adott terület elosztóhálózatának üzemeltetése, karbantartása, valamint szükség esetén annak fejlesztése; felelős továbbá azért, hogy a hálózat hosszú távon **alkalmas** legyen a villamos energia elosztásával kapcsolatos, **indokolt igények kielégítésére.**” (VET 29. §)**

Magyarország hat elosztó körzetre van bontva. A hat elosztó társaság a következő: ELMŰ Hálózati Kft., E.ON Dél-dunántúli Áramszolgáltató Zrt., DÉMÁSZ Hálózati Elosztó Kft., E.ON Észak-dunántúli Áramszolgáltató Zrt., ÉMÁSZ Hálózati Kft., E.ON Tiszántúli Áramszolgáltató Zrt.

Az elosztó az elosztó hálózat veszteségének pótlására szolgáló villamos energiát köteles bármely kereskedő vagy termelő számára hozzáférhető módon, nyilvánosan vagy a szervezett villamosenergia-piac keretein belül beszerezni.

Az elosztó – amennyiben integrált villamosenergia-ipari vállalkozás tagja – szervezeti, döntéshozatali és jogi személyiség szerinti függetlenségét biztosítani kell a nem elosztással kapcsolatos tevékenységektől.

Az elosztó a rendszerhasználati díjak megfizetése ellenében köteles hozzáférést biztosítani az elosztói hálózathoz, biztosítva az egyenlő bánásmódot. Az átviteli hálózathoz említett pozitív megkülönböztetés az elosztó hálózathoz való hozzáférésre is vonatkozik.

Az elosztók bevételei a hatóságilag szabályozott rendszerhasználati díjakból származnak.¹²

Kereskedelem

A villamosenergia-kereskedelmi engedélyes az engedélye alapján jogosult villamos energia kereskedelemre, valamint a villamos energia határon keresztül történő ki- és beszállítására.

Villamosenergia-kereskedelmi engedélyt Magyarországon bejegyzett gazdasági társaság, vagy egyéb külföldi vállalkozás belföldön bejegyzett fióktelepe kaphat. A lakossági

¹² Ezen díjakat a 119/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamos energia rendszerhasználati díjakról határozza meg.

fogyasztók számára villamos energiát értékesítő kereskedő ügyfélszolgálati irodát köteles fenntartani.

A kereskedők által alkalmazott árak alapesetben a két szerződő fél közötti megállapodásban rögzítettek, az árazás felett csak az általános versenyjogi szabályok gyakorolnak kontrollt. A jelentős piaci erővel rendelkező kereskedők vonatkozásában azonban a MEH alkalmazhat korlátozó intézkedéseket, melyek *A verseny kialakulását támogató szabályozási tényezők* című fejezetben kerülnek bővebben kifejtésre.

Egyetemes szolgáltatás

A felhasználók bizonyos köre – jelenleg a lakossági fogyasztók és a kiefeszültségen vételező, 3x50 Ampert nem meghaladó csatlakozási teljesítményű fogyasztók – egyetemes szolgáltatás igénybe vételére jogosult.

Az egyetemes szolgáltatás jogszabályban meghatározott termékcsomagokat, minőséget és árat, valamint meghatározott színvonalú ügyfélkapcsolati szolgáltatást jelent.

Az egyetemes szolgáltatás ára hatóságilag maximált. Az erre vonatkozó jogszabály szerint¹³ a hatóság az alkalmazható árrést normatív módon határozza meg, azonban azt a rendeletben összehasonlító piaci beszerzési árak nevezett árat is maximálja¹⁴, amelyre ezt az árrést alkalmazni lehet – gyakorlatilag tehát az egyetemes szolgáltatók villamosenergia-értékesítési ára hatóságilag szabályozott. Az összehasonlító ár nem feltétlenül egyezik meg az egyetemes szolgáltatók tényleges beszerzési árával.

Az egyetemes szolgáltatót szolgáltatási területén villamosenergia-értékesítési szerződéskötési kötelezettség terheli az egyetemes szolgáltatásra jogosult és azt igénylő felhasználóval szemben.

Egyetemes szolgáltatásra vonatkozó engedélyt villamosenergia-kereskedők kaphatnak az engedélykérelmükben megjelölt területre. A 2007-es VET emellett kötelezi a már piacon lévő

¹³ 115/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamosenergia-piaci egyetemes szolgáltatás árképzéséről, valamint az egyetemes szolgáltatás keretében nyújtandó termékcsomagról

¹⁴ Az összehasonlító árat negyedévente lehet korrigálni, a közüzemi földgázár negyedévre számított változásának 25%-ával.

közüzemi szolgáltatókat, hogy legalább a korábbi szolgáltatási területükre vonatkozóan nyújtsanak be egyetemes szolgáltatói engedélykérelmet.

Szervezett piac

Jelenleg Magyarországon még nem működik szervezett piac, azonban a MEH az átviteli rendszerirányítót – a VET-ben történő feljogosítása alapján – kötelezte a szervezett piac működtetésére vonatkozó engedélykérelem benyújtására.

A szervezett piac tulajdonosi függetlenségét részesedés-korlátozások biztosítják: az átviteli rendszerirányító részesedése nem lehet nagyobb 30%-nál, és egyetlen más részvényes részesedése sem lehet nagyobb 25%-nál. Amennyiben az átviteli rendszerirányító hozza létre a szervezett piacot működtető gazdasági társaságot (a jelenlegi információk alapján ez fog megvalósulni), úgy kötelezett a részvények 70%-ának 3 éven belüli elidegenítésére.

A szervezett piacon bármely villamosenergia-ipari vállalkozás részt vehet, saját felhasználásuk céljából a fogyasztók is vásárolhatnak villamos energiát ezen a platformon.

III.2. A VERSENY KIALAKULÁSÁT TÁMOGATÓ TÉNYEZŐK

A villamosenergia-piacon verseny a termelésben és a kereskedelemben alakulhat ki. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a tényezők, amelyek elősegítik, és melyek azok, amelyek gátolják a verseny kialakulását a magyarországi villamosenergia-piacokon. Ezek bemutatása azért fontos, hogy azonosíthatóak legyenek azok a területek, ahol további intézkedések szükségesek a verseny előmozdítására. A verseny kialakulását befolyásoló tényezőket két csoportra osztottuk: az egyikben a **jelenleg hatályos szabályozásra, a működési modellre visszavezethető tényezők**, a másikban a **piaci struktúrából adódó tényezők** kerülnek bemutatásra. A fenti tényezők bemutatása során különválasztottuk a nagykereskedelmi és a kiskereskedelmi piacot, egymástól alapvetően eltérő jellegük miatt.¹⁵ A nagykereskedelmi piac a termelést és a fogyasztóknak nem közvetlenül történő értékesítést

¹⁵ Természetesen ennél alaposabb felosztás is lehetséges, azonban a téma szempontjából a piacok mélyebb elkülönítése nem szükséges.

foglalja magában¹⁶, a kiskereskedelmi piac pedig a felhasználóknak történő végső értékesítést jelenti.

III.2.1. A verseny kialakulását támogató szabályozási tényezők

Nagykereskedelem

A termelés piacára történő új piaci belépések ösztönzése a magyar villamosenergia-piac egyik fontos prioritása (a VET céljai között is szerepel ez a kitétel) a régióban uralkodó kapacitáshiány miatt. Ezt a célt szolgálja, hogy termelési kapacitásokat bárki létesíthet, ha teljesíti a jogszabály által előírt kötelezettségeket. A nagykereskedelmi piacra tehát **szabad a belépés**, ami lehetővé teszi a verseny kialakulását.

A hatályos VET XIII. Fejezete¹⁷ tartalmazza azokat az intézkedéseket, melyek a villamosenergia-piaci verseny elősegítését szolgálják. A JPE¹⁸ intézménye mellett ezen fejezet 106. §-ban foglaltak a következőképpen segítik a verseny élénkülését:

„A hazai termelői kapacitásokhoz való hozzáférés biztosítása érdekében a 20 MW-ot meghaladó névleges teljesítőképességű termelői engedélyes és a termelői kapacitással, illetve energiával rendelkező villamosenergia-kereskedő a következő naptári évre rendelkezésére álló – tárgyév szeptember 25-éig más módon nem értékesített – szabad kapacitást és energiát – a (7) bekezdés szerinti eltéréssel – köteles nyilvánosan, mindenki számára hozzáférhető módon értékesíteni. [...]”

Ez az eszköz hivatott orvosolni azt a problémát, hogy a magyar nagykereskedelmi piacon nincs likvid kínálat, a meglévő termelési kapacitásokhoz nehezen lehet hozzáférni. Az ezen paragrafus szerinti értékesítési mennyiségeket és szabályzatokat a Hivatalnak kell jóváhagynia, ami erős hatósági beavatkozási lehetőséget jelent az értékesítés folyamatába. Emellett ezen paragrafus a piac kiszámíthatóságát is növeli, hiszen amely szereplő nem

¹⁶ Ezen dokumentumban a nagykereskedelmi piac részének tekintjük a rendszerszintű szolgáltatások nyújtását biztosítani hivatott energia piacait is.

¹⁷ 106-114. §

¹⁸ Jelentős piaci erő. A Hivatal az adott piacon jelentős piaci erővel rendelkezőként azonosított szereplőkre aszimmetrikus többletkötelezettségeket róhat ki a fogyasztók védelme és a verseny elősegítése érdekében (lásd bővebben a telekom fejezetben)

nyilvánosan szeretné értékesíteni következő évi kapacitásait, annak ezt szeptember 25-éig meg kell tennie.¹⁹

A jelentős piaci erő (JPE) koncepciója a hírközlési szektorból származik. A magyarországi villamosenergia-szektorba a 2007-es VET révén került be a JPE koncepció, Európában egyedülálló módon. A VET a Hivatal számára piacelemzések elvégzését írja elő a nagykereskedelmi, a kiskereskedelmi és a rendszerszintű szolgáltatások nyújtása érdekében beszerzett energia piacain. A piacelemzés során a jelentős piaci erővel rendelkezőként azonosított szereplőkre a Hivatal számos, a törvényben felsorolt kötelezettséget szabhat ki. A nagykereskedelmi piac JPE-ként azonosított szereplőire a következők kerülhetnek előírásra:

- a. átlátható működést biztosító kötelezettségek (bizonyos információk nyilvánosságra hozatali kötelezettsége);
- b. egyenlő elbánást biztosító kötelezettségek (szerződések lényeges adataira vonatkozó indokolatlan megkülönböztetések megszüntetésére);
- c. árkorlátokra vagy költségalapú árazásra vonatkozó kötelezettségek;
- d. megszabott időközönként megtartandó aukció tartására vonatkozó kötelezettség (abban az esetben, ha a piaci szereplő nem tartja be a 106.§ szerinti kötelezettségeit);
- e. mintaajánlat-adási kötelezettség.

A kiszabott kötelezettségeknek elő kell segítenie a piaci verseny kialakulását, védenie kell a felhasználók érdekeit és meg kell előznie a piaci erőfölénnyel való visszaélés bizonyos formáit. A JPE tehát egy fontos eszköz a verseny elősegítésére, azonban látni kell azt is, hogy a fentebb felsorolt **kötelezettségek inkább szolgálják a felhasználók érdekeinek védelmét, mint a verseny elősegítését.**

Kiskereskedelem

A korábbi évek fokozatossága után a piacnyitás 2008. január 1-ével Magyarországon is teljessé vált – ezen időponttól kezdve minden felhasználó szabadon választhatja meg, hogy

¹⁹ A 2008 elején több kereskedő is panaszt emelt a piacra kerülő mennyiségek kiszámíthatatlansága miatt, mely nagymértékben megnehezíti a következő évre vonatkozó tervezést, emiatt elkerülhetetlen magasabb kockázati prémium beépítése az ajánlataikba. (MEH 2008b)

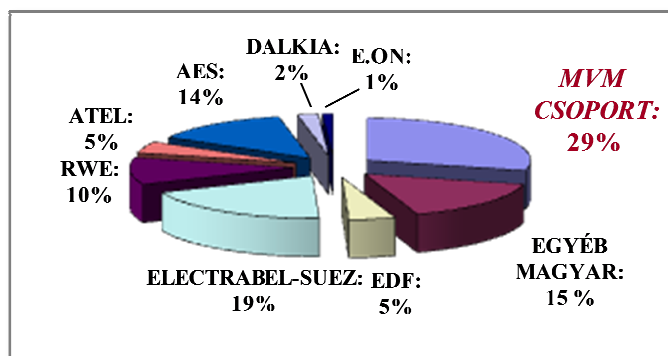
mely szolgáltatótól vásárol villamos energiát. Az ily módon kiteljesedő keresletoldali liberalizáció a verseny kialakulásának fontos feltétele.

A JPE eszköze ugyanúgy alkalmazandó a kiskereskedelemben, mint a nagykereskedelmi piacokon. A fentebb felsorolt kiszabható kötelezettségek közül azonban csak az a., b., c., e. pontokban foglalt kötelezettségek szabhatók ki a kiskereskedelmi tevékenységet végző kereskedőkre, az aukció előírása esetükben nem értelmezhető. Magyarországi viszonylatban a verseny pozitív hatásainak kialakulását hátráltató tényezőként jelenik meg a JPE vonatkozásában, hogy a Hivatal a kiskereskedelmi piacon a mai napig nem végezte el a piacelemzést annak ellenére, hogy a VET 2008. június 15-ét irányozta elő határidőnek a piacelemzések lefolytatására.

III.2.2. A verseny kialakulását támogató strukturális tényezők

Nagykereskedelem

A magyarországi nagykereskedelmi piacot elsősorban a versenyt gátló strukturális tényezők jellemzik, ugyanakkor a későbbiekben a verseny kialakítását segítő tényezőként kell megemlíteni, hogy az erőművek tulajdonosi struktúrája heterogén: számos nemzetközi energetikai társaság mellett a magyar tulajdon is erőteljesen jelen van a piacon.²⁰

4. ábra: A termelői kapacitások tulajdonos szerinti megoszlása (2007)

(Forrás: MVM 2007)

²⁰ REKK (2007)

Kiskereskedelem

A kiskereskedelmi piac vonatkozásában is kijelenthető, hogy sok tulajdonosi érdekcsoport van jelen a piac ezen szegmensében, ami jótékony hatással lehet a verseny fejlődésére. Jelenleg azonban a piaci részesedések tekintetében a négy nagy csoport (E.On, EdF, RWE, MVM) uralja a piac jelentős hányadát. Ez méretgazdaságossági okokra, vagy a forrásokhoz való hozzáférés nehézségeire vezethető vissza.²¹

A verseny élénkülésével párhuzamosan jelent meg egy új iparág Magyarországon: olyan energetikai tanácsadás, ami a felhasználók optimális szolgáltató- és termékválasztását segíti. Az ilyen jellegű tevékenység megjelenése növeli a felhasználók tudatosságát és a szolgáltató-váltás arányát, emellett a verseny kialakulását segíti azáltal, hogy a felhasználók nagyobb arányban választják a számukra valóban legjobb ajánlatot tevő kereskedőt.

III.3. A VERSENY KIALAKULÁSÁT GÁTLO TÉNYEZŐK

Számos tanulmányban megállapítást nyert, hogy a magyar villamosenergia-piacon a nagykereskedelemben nincs hatékony verseny.²² A következőkben azokat a szabályozási és strukturális tényezőket vesszük sorra, amelyek gátolják, hogy a piacokon megvalósuljon a hatékony verseny.

III.3.1. A verseny kialakulását gátló szabályozási tényezők

Nagykereskedelem

A verseny kialakulását gátló és teljes mértékben a szabályozásra visszavezethető tényező a kötelező átvétel rendszere. A Magyarországon 2008-ban életbe lépő elszámolási rendszer ugyan megfelel az állami támogatás tilalmára vonatkozó európai előírásoknak, azonban a termelés egy jelentős (mintegy 20%²³) részét tartja távol a versenypiacról: az ezen rendszerben megtermelt energiát ugyanis a MAVIR vásárolja fel és allokalja a kereskedőkre a végfelhasználóknak történő értékesítés arányában.

²¹ MEH (2008a)

²² MEH (2008c)

²³ MEH adatok alapján saját számítás.

A kötelező átvételre termelő erőművek körének meghatározása is káros hatásokkal járt: a Hivatal szerint több olyan erőmű is bekerült a kötelező átvétel körébe, amely a verseny piacon is megállná a helyét (elsősorban néhány kapcsoltan termelő erőmű, mint például a Debreceni Erőmű).²⁴

A 2004-ben elindult piacnyitás kezdetben látványos sikereket hozott: a 2006 decemberi csúcspont idején a felhasználás 34,8%-a történt verseny piaci beszerzéssel.²⁵ A verseny piac térnyerésének elsődleges forrása az MVM hosszú távú megállapodásokon alapuló portfóliójánál kedvezőbb árú import villamos energia volt. Nem véletlen, hogy az általános szakértői vélemény szerint a nagykereskedelmi piacon kialakuló versenyhez elengedhetetlen a határkeresztező kapacitásokhoz való diszkriminációmentes hozzáférés. Emiatt kísérte felháborodás a kereskedők részéről azt a kormányrendeletet²⁶, amely az MVM Trade hosszú távú importszerződéseinek számára díjmentesen biztosította a szükséges határkeresztező kapacitásokat. Erre a közintézmények kedvezményes ellátásához volt szükség, de ez egy kiváló példa arra, amikor a felhasználók egyes csoportjainak érdekei felülírják a verseny elősegítését.

Kiskereskedelem

A 2007-es VET vezette be a magyarországi villamosenergia-piacon az egyetemes szolgáltatás (ESZ) intézményét, mely 2008-ban az összes felhasználás mintegy 35 %-át teszi ki.²⁷ Az ESZ jogszabályok szerinti formája ugyan alkalmas a versenyre (bármely kereskedő folyamodhat egyetemes szolgáltatási engedélyért, bármely területre vonatkozóan azzal a kitételrel, hogy a legkisebb szolgáltatási terület a megye lehet), azonban a gyakorlatban kialakult piaci struktúra nem szolgálja a verseny kialakulását. A korábbi közüzemi szolgáltatók csak arra a területre kértek és kaptak egyetemes szolgáltatói engedélyt, amely korábban a közüzemi szolgáltatási területük volt, így egymással nem versenyeznek az egyetemes szolgáltatási szegmensben. A lakossági fogyasztók számára történő áramszolgáltatás drasztikus áremelkedését a politika nem vállalta fel, ezért az MVM Trade politikai nyomásra a más irányú értékesítéseivel

²⁴ MEH (2008a).

²⁵ ÁSZ (2007)

²⁶ 313/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet a villamos energia határon keresztül történő szállításának szabályozásáról szóló 182/2002. (VIII. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 37/2007. (III. 7.) Korm. rendelet módosításáról 312/2007.

²⁷ MEH adatok alapján, 2008 január és augusztus közötti időszak.

alacsonyabb áron biztosítja a villamos energiát az egyetemes szolgáltatók számára. Ezen szerződéseket 4 évre kötötték a Hivatal információi szerint²⁸ - ez erre az időtartamra gyakorlatilag lehetetlenné teszi új piaci szereplők megjelenését az egyetemes szolgáltatás piacán. Az inkumbens szolgáltatók egymás közti versenyének hiánya ugyanakkor számos kérdést vet fel, melyek tanulmányozása nem célja ezen kutatásnak.

Az egyetemes szolgáltatási körbe nem tartozó közintézmények ellátására az MVM Trade a piaci árnál olcsóbb, azonban az egyetemes szolgáltatásként értékesített villamos energiánál drágább energiát értékesített a korábbi közüzemi szolgáltatóknak. A nyilvánosságra került tervek szerint²⁹ 2009-ben már a közintézményi kör is az egyetemes szolgáltatás körébe fog tartozni. Az egyetemes szolgáltatás bővítése egyértelműen hátrányos a verseny elősegítésének szempontjából, hiszen – a fentebb bemutatott okokból – ezen piac kívülről gyakorlatilag nem megtámadható, az inkumbens szereplők pedig a jogszabály adta lehetőség ellenére nem versenyeznek egymással.

Az egyetemes szolgáltatás vonatkozásában egyéb versenykorlátozó tényezőket is meg kell említeni. Az egyetemes szolgáltatásba belépni kívánkozó szereplő viszonylag magas belépési korlátokkal szembesül, elsősorban a szigorú, ügyfélszolgálati irodák létesítésére vonatkozó elvárások következtében.³⁰ Ez a tényező lehet az egyik oka a korábbi közüzemi szolgáltatók közötti verseny hiányának is. Az ügyfélszolgálati iroda fenntartási kötelezettségek lehetetlenné teszik a fapados szolgáltatók megjelenését ezen a piacon³¹, amelyek jellemzően csak internetes ügyfélszolgálaton működtetnek. Ezen belépési korlát jelentős voltát mutatja, hogy a magyar gázpiacon megjelenő fapados szolgáltató, a gas.hu nem várta meg az új földgáztörvény³² hatályba lépését, hanem a vélhetően hasonlóan szigorú elvárások megjelenése előtt internetes ügyintézésen alapuló szolgáltatással lépett a lakossági fogyasztók piacára.

A kiskereskedelmi piacra történő belépést nehezíti, hogy a kereskedőknek (mérlegkörfelölősöknek) pénzügyi biztosítékot kell letétbe helyezniük az átviteli rendszerirányítónál. Ez

²⁸ MEH (2008a)

²⁹ dr. Szörényi (2008)

³⁰ REKK (2008a)

³¹ REKK (2008a)

³² 2008. évi XL. törvény a földgázellátásról

megnehezíti, hogy egy kereskedő akár néhány fogyasztónak történő értékesítéssel piacra tudjon lépni.

III.3.2. A verseny kialakulását gátló strukturális tényezők

Nagykereskedelem

A magyar villamosenergia-nagykereskedelmi piac egyik legfontosabb strukturális, verseny kialakulását gátló tényezőjeként az MVM Trade hosszú távú megállapodásokon (HTM) keresztül fennálló jelentős piaci erejét szokás megemlíteni. A HTM-ek értékelése nem tartozik a tanulmány által vizsgálandó témakörök közé, a villamosenergia-piacon kialakuló árakra gyakorolt hatásáról megoszlanak a vélemények³³, azonban az nem kétséges, hogy a htm-portfolió megléte a termelők számára nem jelent akkora ösztönzöttséget a hatékonyság javítására, mint azt a verseny tenné. Az Európai Bizottság határozatban³⁴ kötelezte az érintetteket a htm-ek felbontására és az erőművek számára előírta, hogy a tiltott állami támogatást vissza kell fizetniük. Az MVM Trade azonban a htm-ek egy részét (köztük a két legfontosabbat, a paksi és a mátrai erőművel kötött szerződéseket) újrakötötte, rövidebb időtávra, az EU elvárásoknak megfelelően. Így az MVM Trade piaci pozíciója a következő években is erős marad.

Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) és a Gazdasági Versenyhivatal (továbbiakban: Versenyhivatal) egyaránt problémának tartják, hogy az átviteli-rendszerirányítási engedélyes, a MAVIR Zrt. az MVM Csoport tagja, amelynek leányvállalatai (MVM Trade, MVM Partner, Paksi Atomerőmű) meghatározó szereppel bírnak a nagykereskedelemben. Az Állami Számvevőszék a következő megállapítást teszi ennek vonatkozásában:

„MAVIR Zrt. független feladatellátását közvetlenül egy piaci szereplő, illetve az egyik piaci szereplővel azonos társaság (mindkét esetben az MVM Zrt.) általi tulajdonlása nem szolgálja megfelelőképpen.”³⁵

³³ REKK (2007) modellezés szerint csökkennének az árak a htm-ek felbontása esetén, MVM (2008b) szerint a htm-ek ármérséklő hatásúak.

³⁴ A határozat hivatalos szövege jelenleg még nem nyilvános, a döntést bemutató sajtóközlemény az alábbi linken elérhető:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/850&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=hu>

³⁵ ÁSZ (2007), 43.o.

A hatékony verseny kialakulásában fontos szerepet játszik a független rendszerirányító. Ugyan a MAVIR – a jogszabályokon keresztül biztosított – függetlenségét sokszor megkérdőjelezik³⁶, a MAVIR-t eddig egyszer sem marasztalták el a hasonló tulajdonosi csoporthoz tartozó társaságokkal szembeni megkülönböztetés miatt.³⁷ A nyilvánosságra került kormányzati szándék alapján a jövőben a MAVIR-t – részben vagy egészben – leválasztják majd az MVM Zrt.-ről annak ellenére, hogy a tervezettel szemben az új európai uniós szabályozási csomag előreláthatóan ezt a fajta tulajdonosi szétválasztást nem fogja előírni a tagországok számára.

Az egyetemes szolgáltatással kapcsolatban már ismertetésre került, hogy annak ellenére, hogy a 2007-ben megalkotott új VET megszüntette a VEASZ-okat³⁸, azokat a szerződő felek újrakötötték 4 éves időtávra. Ez egy jelentős strukturális akadályt képez az egyetemes szolgáltatási piacra belépni kívánó kereskedők előtt, hiszen ilyen áron nem, vagy csak nagyon nehezen juthatnak villamos energiához a nagykereskedelmi piacon.

Mind a nagy-, mind a kiskereskedelmi piac vonatkozásában elmondható, hogy a piac mérete nem kedvez a verseny kialakulásának. Egy jól működő villamosenergia-piac ideális méretére vonatkozó tanulmányok nem ismertek, azonban az látható, hogy Magyarország területe és villamosenergia-fogyasztása nem kellően nagy a hatékony verseny kialakulásához. Ennek okán jellemző az a szakértői vélekedés, hogy hatékony nagykereskedelmi verseny csak regionális szinten alakulhat ki.³⁹

Az új belépők piacra lépését, ezáltal a verseny élénkülését és az új termelői kapacitások létesítését hátráltatja, hogy a nagykereskedelmi piacon nincsen elfogadható, transzparens

³⁶ pl. ÁSZ (2007)

³⁷ Számtalan kritika érte a tulajdonosi összekötődést, amikor 2007 őszén, egy egy napig érvényes kormányrendelet (313/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet a villamos energia határon keresztül történő szállításának szabályozásáról szóló 182/2002. (VIII. 23.) Korm. rendelet módosításáról szóló 37/2007. (III. 7.) Korm. rendelet módosításáról 312/2007.) alapján a MAVIR nem hirdetett éves import kapacitást a szlovák-magyar metszéken, mert a kapacitást az MVM Trade számára biztosította. Megemlítendő azonban, hogy ezt a kormányrendelet tette lehetővé, tehát a döntést vélhetően nem a MAVIR, hanem a kormány hozta.

³⁸ A közüzemi nagykereskedő és a közüzemi szolgáltatók közötti villamosenergia-értékesítési szerződések (Villamos Energia Adásvételi Szerződés – VEASZ).

³⁹ Magyarországon például a Paksi Atomerőmű részesedése hosszú távon is megközelíti a 40%-ot a termelés piacán, ami a jelentős költségelőnnyel párosulva a piaci erő hosszú távon történő fennmaradását jelenti, nem beszélve az esetleges új blokkok felépítéséről. Emellett a második legolcsóbban termelő nagyerőmű, a Mátrai Erőmű is köthető az MVM-hez (résztulajdon, a htm gyors újrakötése), amely az erőmű újonnan létesítendő blokkjának többségi tulajdonosa lesz. Hazai kontextusban tekintve az MVM Csoportnak hosszú távon is olyan részesedése lesz a termelésben, ami felveti a piaci hatalom kérdését. A piaci hatalom hiánya pedig a hatékony verseny alapvető feltétele (dr. Koppányi 2007).

referencia-ár, amelyhez az esetleges beruházók hozzáigazíthatnák beruházásaikat. A transzparens árjelzés megléte fontos feltétele annak, hogy új kapacitások létesüljenek, melyek enyhítik a regionális kapacitáshiányt.

A fentebb felsorolt, versenyt gátló tényezők egy része politikai célokra vezethető vissza. Általános, nem csak Magyarországon jelentkező probléma, hogy egyes döntéshozók a versenyt csak addig pártolják, amíg az szembe nem kerül a közérdek érvényesítésével. Erre jó példa a közszolgáltatások tekintetében egy esetleges áremelkedés a verseny élénkülése (magánszféra bevonása) következtében. Annak megítélése, hogy ez helyes-e vagy sem, nem feladata ennek a tanulmánynak, az ilyen jellegű konfliktusok során érvényesülő tendenciák bemutatása azonban igen.⁴⁰

Kiskereskedelem

A felhasználók ellátásának piacán az egyik legfontosabb, más országokra is jellemző versenyt gátló tényező a fogyasztók viszonylag alacsony ár rugalmassága.⁴¹ Ez részben a valós idejű mérés hiányának is betudható, vagyis, hogy a fogyasztók az árváltozásokra nem tudnak gyors választ adni, részben azonban a termék helyettesíthetlenségéből fakad. Ennek a következménye alacsony szolgáltató-váltási hajlandóság lehet. Megemlítendő, hogy a magyarországi piacnyitás után a nagyobb fogyasztókra magas szolgáltató-váltási arány volt jellemző: sokan néhány fillér árelőnyért is a közüzemből való kilépést választották.⁴²

A verseny előnyeinek megvalósulását nehezíti az, hogy a fogyasztók meglehetősen tájékozatlanok a villamos energia termékekre vonatkozóan, így sokan még akkor sem váltanak szolgáltatót vagy terméket, ha az számukra kedvezőbb lenne. A fogyasztói tudatosság hiánya a villamos energia vonatkozásában általánosan jellemző, elsősorban a lakossági szektorban.⁴³

⁴⁰ Erre számos példát lehet említeni: a htm-ek fenntartása, mely az MVM állami kontrollján keresztül jelentős árbefolyásolási eszközt nyújt a kormányzat kezébe, vagy a MAVIR és a 2008-as szlovák határkapacitás esete: ebben az esetben is a közintézmények kedvezményes ellátása érdekében juttatták a határkereszteső kapacitást díjmentesen az MVM számára.

⁴¹ GVH (2006) 51. oldal

⁴² MEH (2008b)

⁴³ Teleszkóp (2007)

A korábbi közüzemi struktúrából, valamint az elosztó hálózat integrált villamosenergia-társaságokhoz tartozásából adódik, hogy az elosztó társaságokat birtokló tulajdonosi csoporthoz tartozó kereskedőnek lényegesen több információja lehet a fogyasztókról, mint az új belépőknek. Ez jelentősen megnehezítheti azt, hogy az új belépők versenyképes ajánlatot tudjanak tenni a felhasználóknak.

A rendszerhasználati díjak relatíve magas szintje szintén belépési korlátot jelent, hiszen minél magasabbak ezek a díjak, annál kisebb a részaránya a villamosenergia-ellátásért fizetendő teljes összegben annak a tételnek (villamosenergia-díj), melyet a kereskedő befolyásolni tud. A REKK tanulmánya⁴⁴ rámutat, hogy a magyarországi rendszerhasználati díjak relatíve magasak, de elsősorban az alapvető hálózathasználati díjra épülő egyéb díjtételek (pl. alkalmazotti kedvezményes tarifa finanszírozása vagy a „szénfillér”⁴⁵ miatt.

⁴⁴ REKK (2008)

⁴⁵ A szénfillér („szénipari szerkezetátalakítási támogatás”) keretében begyűjtött pénz a Vértesi Erőmű széntüzelésű erőművi blokkjai által termelt villamos energia értékesítésén képződő veszteségeinek fedezését célozza annak érdekében, hogy az ottani szénbányászat leépítése fokozatos lehessen. A támogatás adott időtávra szól és fokozatosan csökken.

IV. A HÍRKÖZLÉSI LIBERALIZÁCIÓ TAPASZTALATAINAK ISMERTETÉSE VALAMINT AZ ENERGETIKAI RELEVANCIÁJÁNAK VIZSGÁLATA

Az alábbi fejezetben ismertetésre kerül a hírközlési szabályozás múltja és jelene a liberalizációs törekvések és az eredmények középpontba állításával. Célja e fejezetnek, hogy a kezdeti nehézségeken túljutó, mára sikertörténetnek számító távközlési szabályozás sikerességének okait bemutassa, majd ezt követően az ezen téren nyert tapasztalatokat felhasználva szabályozási javaslatokat tegyen az energetikai liberalizáció előmozdítására.

IV.1. A HÍRKÖZLÉSI SZABÁLYOZÁS TÖRTÉNETE

Az Európai Unió országaiban a 80-as évek végéig jellemző volt a távközlési szolgáltatók monopol helyzete. Ezen szolgáltatók általában állami tulajdonban voltak, és az állam sokszor nem volt képes a mindenkori politikától függetlenül betartatni a szabályozási célokat. Első célként tehát az állami tulajdonban lévő, természetes monopóliumok hatékony kereskedelmi szervezetté történő átalakítását tüzték ki. Az Európai Unió részéről először 1984-ben történt kezdeményezés a távközlési versenykörnyezet kialakítására. Ekkor még csak a szolgáltatás fejlesztésének szükségességét, illetve az elmaradott régiók távközlési infrastruktúrájának felzárkóztatását hangsúlyozták.

1987-ben az Európai Unió által kiadott Zöld Könyvben⁴⁶ már megjelenik az egyértelmű szándék, miszerint a távközlés szabályozását az európai közös piac igényeihez kell alakítani. Egy 1988-as Tanácsi határozatban⁴⁷ az EU távközlés-politikai célkitűzéseit határozták meg. Ebben a dokumentumban a szolgáltatás egységesítése mellett a különböző távközlési berendezések egységesítését is célként tüzték ki. A 1988-ban megfogalmazott legfontosabb célok a következők:

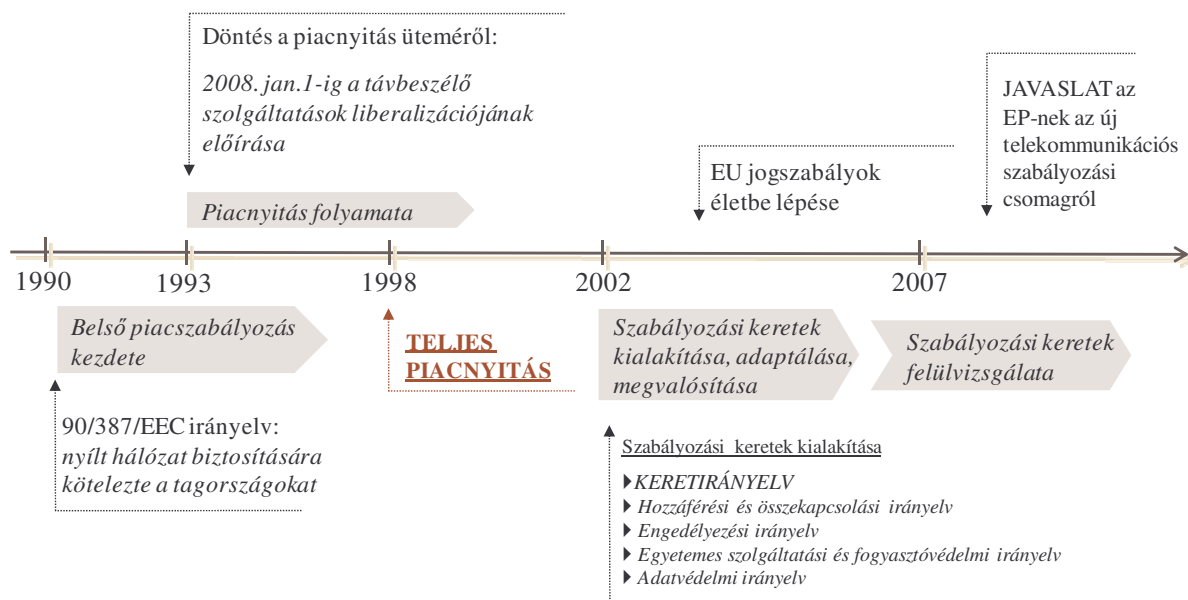
- ✓ *A távközlési szolgáltatások, nyílt, közös piacának létrehozása, ezzel előteremtve az egész Európára kiterjedő, a piaci és a szociális igényeket kielégítő szolgáltatások lehetőségét. Ennek érdekében biztosítani kell a közösségi távközlő hálózat egységes működését az érintett nyilvános hálózatok összekapcsolásával.*

⁴⁶ European Commission: Towards a dynamic European economy: Green Paper on the development of the common market for telecommunications services and equipment, COM(87) 290 final, 30.07.1987

⁴⁷ Council Resolution on the Development of the Common Market for Telecommunications Services and Equipment up to 1992 (88/C 257/01) 1988 June

- ✓ Az elmaradott régiókban infrastrukturális fejlesztéseket kell megvalósítani, hogy magas szintű távközlő hálózatokkal rendelkezzenek.
- ✓ A távközlési szektor közös szabványainak kidolgozására kell törekedni.
- ✓ Szükséges a közös díjszabási elvek meghatározása.
- ✓ Olyan egységes piac kialakítása szükséges, melyben a távközlési szolgáltatók egyenlő eséllyel versenyezhetnek. Ennek érdekében többek között fontos az üzemeltetés és szabályozás szétválasztása, áttekinthető pénzügyi szabályok megalkotása, illetve a távközlési szolgáltatások piacának teljes megnyitása.

Mindezek mellett már ekkor szerepet kapott az EU távközlési politikájában a K+F területének jelentősége, és a gyorsan fejlődő gazdasággal való lépéstartás igénye.

5. ábra: A telekom piac szabályozásának folyamata

A liberalizáció első lépéseként az EU 1990-ben irányelvben⁴⁸ kötelezte a tagországokat a nyílt hálózat biztosítására. Ez azt jelentette, hogy a szolgáltatókat kötelezték hálózataik kereskedelmi alapon való hozzáférhetővé tételére. Ennek célja az volt, hogy a közösen

⁴⁸ Council Directive of 28 June 1990 on the establishment of the internal market for telecommunications services through the implementation of open network provision (90/387/EEC; OJ L192/1, 24.07.90)

használható távközlési infrastruktúra azonos feltételek mellett álljon rendelkezésére mindenkinek, aki szolgáltatást szeretne nyújtani. Ezáltal könnyebben valósul meg verseny, mivel nem kell minden piacra lépőnek a költséges infrastruktúrát ismételtén kiépítenie, ezáltal hálózatot duplikálni.

Emellett ugyancsak 1990-ben egy, a távközlési szolgáltatásokról szóló direktívában⁴⁹ előírták 1990 végéig az értéknövelt, 1993. január 1-ig az adatátviteli szolgáltatások teljes liberalizálását. Mindemellett ez az irányelv megkövetelte a tagállamoktól, hogy szüntessék meg a távközlési szolgáltatások nyújtására vonatkozó különleges és kizárólagos jogokat⁵⁰, ezzel fokozatosan megteremtve a versenyt a távközlési piacon.

Az akkori európai uniós szociális és gazdasági problémák következtében az Európai Bizottság által 1993-ban kiadott Fehér Könyv az EU politikájának középpontjába állította a távközlési szabályozást. Az USA és Japán példáját követve az információs társadalom kiépítését célozták meg, melytől az európai versenyképesség javítását, a gazdasági növekedés felgyorsítását, a tagállamok közötti gazdasági és társadalmi kohézió növekedését, a közszolgáltatások költségeinek csökkentését ugyanakkor színvonalának emelését és az állampolgárok javuló életminőségét várták.

Az Európai Unió információs politikáját meghatározó, a távközlés teljes liberalizálását és az ehhez szükséges szabályozási keret biztosítását célzó törekvések egyik fontos mérföldköve az Európai Tanács 1993-as határozata⁵¹, melynek értelmében a távbeszélő szolgáltatást 1998 január 1-ig a tagállamokban liberalizálni kell. (Természetesen egyes tagállamokban a határidő betartása nem volt lehetséges, ezért ők mentességet kaptak.)

Egy 1994-es Tanácsi döntésben meghatározásra kerültek a távközlési piac liberalizálásához elengedhetetlen szabályozási keretrendszer legfontosabb elemei a következők szerint:

- ✓ *egyetemes szolgáltatás biztosítása és annak finanszírozása*
- ✓ *összekapcsolási szabályok lefektetése*

⁴⁹ Commission Directive of 28 June 1990 on competition in the markets for telecommunications services (90/388/EEC; OJ L192/10, 24.07.90)

⁵⁰ Kezdetben csak a beszédalapú, műholdas, mobil rádiótávközlési szolgáltatásokon kívüli szolgáltatásokat érintette

⁵¹ Council Resolution of 22 July 1993 on the Review of the Situation in the Telecommunication Sector and the Need for Further Development in that Market, 93/C213/01; OJ C213/1 (6 August 1993)

- ✓ *szolgáltatások engedélyezésének feltételei és eljárásai*
- ✓ *egyenlő esélyekkel történő piacra lépés*
- ✓ *tisztességes verseny*

A teljes piaci liberalizáció előtt a legjelentősebb változtatásokat 1997-es irányelv⁵² tartalmazza. Az aszimmetrikus szabályozás érdekében itt jelenik meg először a többletkötelezettségekkel terhelt jelentős piaci erővel rendelkező szolgáltató fogalma, melyekre már olyan kötelezettségeket rótt ki, mint például a számviteli szétválasztás, az egyenlő elbánás és átláthatóság biztosítása, stb.

Az EU tagállamok többségében tehát 1998-ban, néhány helyen 2000-ben történt meg a távközlési piacnyitás, amely erőteljesen aszimmetrikus szabályozásra épült. Az első néhány év tapasztalatára épülve, 2002-ben fogadták el a ma hatályban lévő új szabályozási keretrendszert, amely alapvetően már versenyszabályozási elemekre épült. A keretszabályozás kialakításával az egyes piaci szegmensek szektor specifikus szabályozása volt a cél, és ezen keresztül a hatékony piaci verseny kialakítása és fenntartása.

* * *

Magyarországon, az európai uniós tagországokhoz hasonlóan a liberalizáció előtt a távközlési szolgáltató állami monopólium volt. Az állami szabályozásnak tekintettel kellett lennie a hazai piaci körülményekre, miszerint egyes elmaradott régiókban komoly gondot okozott az általános telefonhiány. A liberalizáció első lépése tehát az 1993-as távközlési törvény megalkotása, melyhez szorosan kapcsolódik az 1991-ben hatályba lépett Koncessziós törvény és az azokban az években lezajlott privatizációs folyamat. A Koncessziós törvény célja az elmaradt területek felzárkóztatása volt. A törvény életbe lépésével egy állami monopólium, és több regionális monopólium alkotta a hazai távközlési piacot. Ezzel megvalósult a külföldi szakmai befektetők tőkéjének bevonása, és a távközlési infrastruktúra egységes országos hálózattá vált. Az 1993-as távközlési törvényben a szektor szabályozásának alappillérei kerültek lefektetésre. Többek között megjelent a technológiai egységesítés követelménye is,

⁵² Commission Directive 97/33/EC of the European Parliament and of the Council of 30 June 1997 on interconnection in Telecommunications with regard to ensuring universal service and interoperability through application of the principles of Open Network Provision (ONP)

mely a hálózathoz való hozzáférést tette lehetővé. Emellett az adatátviteli és a bérelt vonali hálózatokat liberalizálták.

Az állami szolgáltató (Matáv Rt.) privatizációs folyamata 1993-tól 1999-ig tartott. Ebben az időszakban a már említett törvényeknek köszönhetően egyre több koncessziós vállalat jelent meg a magyar távközlési piacon, mely a verseny élénkülését segítette.

A '90-es évek vége felé léptek piacra az alternatív szolgáltatók, melyeket a fejlesztések során, a különhálózatokon létrejött kapacitástöbblet hívott életre.

Az 1998-2001 közötti időszakot Magyarországon sokan a látens verseny időszakának tekintik. Ebben az időszakban a részleges piacnyitás már megtörtént, az állami monopólium privatizálásra került, az alternatív szolgáltatók pedig folyamatosan erősítették pozíciójukat. Ugyancsak ebben az időszakban zajlott a 2001-ben elfogadott Hírközlési törvény előkészítése is. Ez egyrészt kerettörvényként szolgált és egyes piackezelési alapelveket rögzített, másrészt magába tömörítette az eddig különálló frekvenciagazdálkodási és postaszabályozási törvényeket is. A 2001-es törvény hiányossága, hogy a szabályozási lehetőségek közötti választásra konkrét iránymutatást nem szolgáltat, illetve nem veszi alapul az EU 2002-es szabályozási csomagját.

Az ismertetett hiányosságok, és a közelgő EU-s csatlakozás hívta életre a 2003-ban hatályba lépett Elektronikus hírközlésről szóló törvényt (Eht.). Ebben újra különválasztották a Postatörvényt a hírközlés többi ágától, és tartalmát már az EU 2002-es céljainak megfelelően határozták meg. Ugyan addig is létezett már a liberalizációt, és a távközlés felügyeletét végző szerv, de ez a törvény határozza meg mai napig a Nemzeti Hírközlési Hatóság feladatát, hatáskörét.

A 2002 és 2004 közötti időszakot tehát a távközlésben (csakúgy, mint más iparágakban) az uniós csatlakozás miatti jogharmonizáció jellemezte. Az Eht. egyik legfontosabb előnye, hogy már figyelembe veszi a piacon zajló változásokat, többek között a csatlakozásból adódó konvergencia hatásait.

IV.1.1. A szabályozás és a liberalizáció gyökerei a két szektor esetében

A két szektor liberalizációja eltérő ütemben valósult meg. Míg a telekom piac esetén 1998-ra tehető a piacnyitás, az energetikában jelentősen később, jogilag (Irányelvben kijelölt határidő)

2007 júliusára történt meg. Mindemellett az energetikában a gyakorlati adaptálása a piaci feltételek hiánya miatt nem valósult meg határidőre maradéktalanul.

Az eltérő piacnyitási ütemezés oka a telekom szektor fejlődése és változásai, melyek szükségessé tették a piacsabályozás korábbi bevezetését szemben az energetika szektorral, melyet a telekomhoz hasonló jelentős technológiai kihívás nem ért.

A két szektor esetében a liberalizáció eltérő megvalósításának időzítését a termékek eltérő jellege is magyarázza: a hírközlésben léteznek és folyamatosan kialakulnak helyettesítő termékek, míg a villamos energia – főleg rövid távon – mással egyáltalán nem helyettesíthető. Emellett még nem jellemző a real-time mérés elterjedése, ami a fogyasztói kereslet-befolyásolást tenné lehetővé. Ennek következtében a villamos energia kereslete meglehetősen rugalmatlan, ami a versenypiac kialakítását meglehetősen nehézé teszi. A termék erősen közüzemi jellege is megkülönbözteti a villamos energiát a hírközlési szolgáltatásoktól: az energia ára részben szociálpolitikai kérdés is a legtöbb országban, mert létszükségleti és helyettesíthetetlen termék.

IV.2. A LIBERALIZÁCIÓS POLITIKA CÉLJAI A HÍRKÖZLÉSSEN

A liberalizáció célja a hatékony versenypiac kialakítása, mely lehetőséget teremt arra, hogy a távközlési infrastruktúránk fejlődésével és a szolgáltatások skálájának és minőségének növelésével a hazai távközlési szektor alkalmassá váljon arra, hogy fokozza a gazdaság egészének versenyképességét mind a belföldi, mind a külföldi piacokon. A piacnyitás természetes és leginkább szembetűnő velejárója a szolgáltatási árak csökkenése, amelynek mértéke azonban jelentős mértékben függ attól, hogy milyen az intenzitása a kialakuló versenynek.

A jelenlegi magyar távközlési piac kettős szerkezetű. Egy része még monopolizált, ahol a szolgáltatók tevékenységét piaci mechanizmus hiányában még részletesen kell szabályozni, míg másik része pedig már versenypiac, ahol a szolgáltatások ára szabad.

A távközlés dinamikus technológiai fejlődése folyamatos kihívásokat jelent a szabályozónak. A szabályozás hosszú távú célja megtalálni azon optimális beavatkozási eszközöket, amelyek ösztönzik az új technológia alkalmazását, de nem korlátozza a piaci liberalizáció eredményét, sőt a hatékony verseny feltételeit is megteremti.

A liberalizációs célok elérése érdekében a piac természetes fejlődési folyamata bizonyos esetekben állami beavatkozást igényel. Ezek lényege egyfelől a korábban monopolhelyzetű, s ezért tartósan domináns piaci szereplő piaci erejével való visszaélésének való megfékezése, másfelől az új piaci szereplők piacra lépési esélyeinek javítása. A monopolszabályozás lényege, hogy a szolgáltató hatékony működésének kikényszerítésével és az árszabályozással a fogyasztót kell védeni, míg a verseny felé vezető átmeneti szabályozásban a fogyasztót és a piacon megjelent gyengébb új szereplőket is.

A hatékony új belépők védelme során kiemelt szerepet kap az egykori monopolista, amely örökölt helyzeténél fogva képes a hatékony verseny kialakulását akadályozni, ezért a domináns szolgáltató piaci mozgásterét bizonyos többletkötelezettség kell, hogy korlátozza. A távközlési piac a többi, monopolpiactól hatékony versenypiacra való átmenettel jellemezhető piachoz hasonlóan megköveteli, hogy az erőfölényes szabályoknak egyfajta speciális részletezettsége jelenjen meg a szektor önálló szabályozási keretében, amely a domináns piaci szereplő magatartására vonatkozó előírásokat tartalmaz. Ezt hivatott biztosítani a 2002-ben elfogadott és 2003 folyamán hatályba lépett közösségi keretszabályozás.

Szabályozási igények a liberalizáció kezdetén⁵³:

▶ Engedélyezés

Az új piacszerkezet kialakulása vonatkozásában meghatározó jelentőségű, hogy a piacra lépésnek milyen jogi feltételei kerülnek előzetesen meghatározásra, azaz milyen felügyeleti rendszer érvényesül a piaci tevékenységük ellenőrzése során, hogyan alakul a piacelhagyási szabályoknak a betartása. Célként került meghatározásra, hogy a liberalizáció kezdetén fennálló koncessziós szolgáltatók szerzett jogosultságai, kötelezettségei ne a koncessziós szerződés keretében jelenjenek meg, hanem az engedélyezés akár egyedi, akár általános minden szereplőre egyaránt és egyenlően érvényes feltételei alapján, illetve a jelenlegi koncessziós szerződések betartásának ellenőrzése is a hatósági felügyelet irányába tartson.

▶ Egyetemes szolgáltatás

A versenypiaci körülmények között biztosítani kell az egyetemes szolgáltatást, melynek keretében minden állampolgárnak lakóhelyére és életkörülményeire való tekintet nélkül

⁵³ A Gazdasági Versenyhivatal versenypolitikai álláspontja a távközlési piacnyitás fő kérdéseivel kapcsolatban (1999)

elérhető, megfizethető árú, megfelelő minőségű, és meghatározott körű távközlési szolgáltatást kell garantálni. A szolgáltatások körének minimumát és a hozzá tartozó általános szabályokat EU irányelv lefektette, ám a szolgáltatás működésének rendszerét és az elérhető árat az egyes tagállamoknak, azaz Magyarországnak is meg kellett határoznia.

▶ **Költségek átláthatósága**

A költségek átláthatósága tekintetében megfogalmazott alábbi elvárások az egyenlő esély lehetőségét biztosítják:

- El kell különíteni egymástól a szolgáltatók különböző tevékenységi köreikre vonatkozó költségeiket. A számviteli rendszerben elsősorban a szolgáltatásokra és az azt megalapozó infrastruktúrára vonatkozó költségeket kell megkülönböztetni és szétválasztani egymástól.
- Biztosítani kell a költségekre vonatkozó adatok tekintetében a piaci szereplők adatszolgáltatási kötelezettségeinek előírását és annak következetes betartását. Az adatszolgáltatási kötelezettség szigorú betartatása támogatja a jelentős piaci hatalommal rendelkező cégek árpolitikájának következetes ellenőrzését. Ennek során tekintettel kell lenni az előfizetői árakra amelyek tekintetében bizonyos esetekben megfontolandó az árszabályozás további fenntartása.

A megfelelő költségadatok birtokában megelőzhető a versenypiaci tevékenységek monopolbevételből való meg nem engedett keresztfinanszírozása is.

▶ **Szűk keresztmetszethez, korlátos erőforrásokhoz való hozzáférés**

A korlátos erőforrásokhoz való, egységes feltételekkel történő hozzáférést az államnak kell biztosítania. Ezen erőforrások korlátlanul nem bővíthetők, a velük való rendelkezés kizárólag az állam joga, azok kiosztása szükségképpen szabályozás tárgya. A távközlési törvény értelmében korlátozott erőforrások a következők: a rádiótávközlő eszközök működtetéséhez szükséges frekvenciatartományt illetve a távközlési szolgáltatás nyújtásához felhasználható számtartományt.

Számkiosztás: Az azonos kategóriába tartozó szolgáltatóknak hasonló számkészlettel kell rendelkezniük ahhoz, hogy egymás megfelelő versenytársai lehessenek. Biztosítani kell a számhordozhatóságot, ami hosszú távon a fogyasztó számára a földrajzi helytől és a szolgáltatótól független személyes telefonszám jogát jelentené.

Frekvenciakiosztás: A frekvenciát igénylő szolgáltatások egyedi engedélyezéssel valósuljanak meg, ezen a területen is fel kell hagyni a koncessziós rendszerrel. A frekvenciához normatív alapon juthassanak hozzá a piaci szereplők, a kijelölés során az új technológiák alkalmazásán keresztül a hatékonyságot és a szolgáltatás-választékot előmozdító megoldásokat kell alkalmazni.

Mind a számkiosztás, mind a frekvenciakiosztás versenysemlegessége a szabályozó felügyelet által biztosítható.

Mindezekon túl a távközlésben számos további olyan elem található (pl. egyes hálózati elemek, alépítmények stb.) amely szűk keresztmetszetű⁵⁴ hozzáférést biztosít a piaci szereplők számára, azzal a különbséggel, hogy a technikai fejlődés következtében a szűk keresztmetszet hatékonyabb kihasználtsága közép-, vagy hosszútávon elérhető.

Ezen szűk keresztmetszetként azonosított eszközökhöz való hozzáférés egyenlő esélyeinek biztosítása éppen azért bonyolult, mert a hozzáférés "kulcsa" azaz a közcélú távközlési hálózat és szolgáltatások valamely eleme éppen a piacon már jelen levő monopólium vagy volt monopólium tulajdonában, birtokában van, avagy éppen kizárólagosan használja azt, továbbá nem lehetséges gazdaságosan vagy műszakilag megfelelően helyettesíteni. Ahhoz, hogy az alternatív piaci szereplők valóban életképesek lehessenek a piacon, ezekhez a szűk keresztmetszetű elemekhez hozzáférést kell biztosítani számukra.

Ezen problémák leküzdése végső soron csak a különböző infrastruktúrák közötti verseny kialakulásával valósulhat meg. Ez természetesen sok esetben nem gazdaságos, ebben az esetben beszélhetünk természetes monopóliumról, sok esetben pedig hosszú távú fejlődés, jelentős befektetések és a további technikai fejlődés feltételezi a magvalósulását.

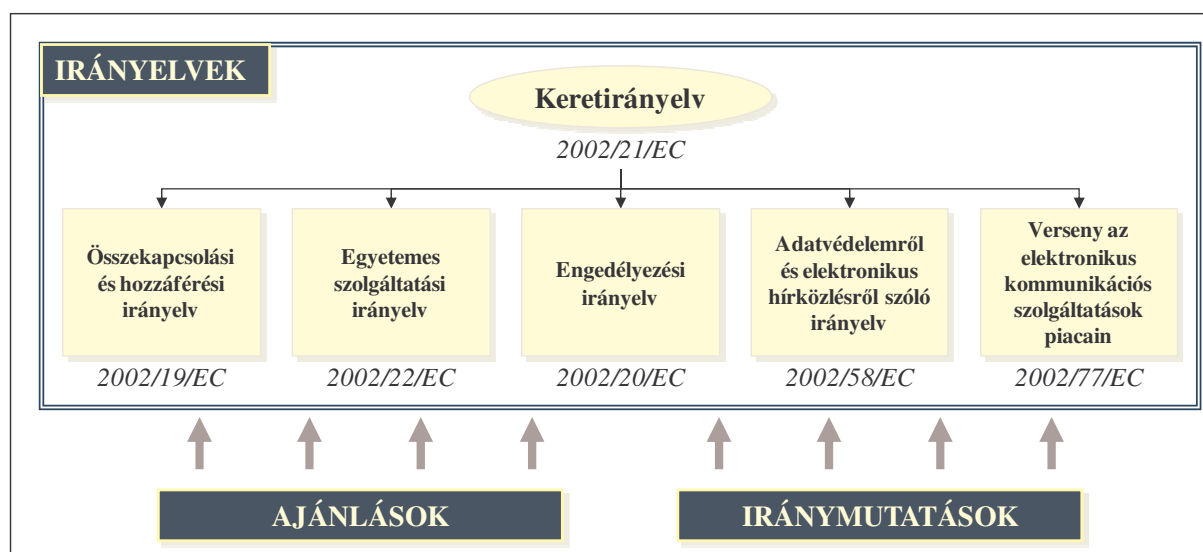
Mindezen szabályozói igényeken túl a hatásos elektronikus hírközlési verseny kialakítása érdekében szükséges biztosítani egyrészt az innováció ösztönzését és a befektetések védelmét valamint az erőfölény kihasználásának megelőzését.

⁵⁴ Szűk keresztmetszetről akkor beszélünk, ha az inkumbens szolgáltatók olyan eszközök birtokában vannak, ami nem / nehezen / vagy csak gazdaságtalanul duplikálható a versenytársak számára. Ezek az eszközök, illetve az ilyen eszközökön nyújtott szolgáltatások ugyanakkor lényeges (nélkülözhetetlen) inputját képezik a kiskereskedelmi szolgáltatás előállításának.

IV.3. EU POLITIKAI INTÉZKEDÉSEK ÉS ESZKÖZÖK A TELEKOM PIACON

A 2002-ben elfogadott és 2003 folyamán hatályba lépett közösségi keretszabályozás felhatalmazta a nemzeti szabályozó hatóságokat arra, hogy a versenyjog elvein alapuló, időszakonként elvégzendő piacelemzés eredményétől függően a hatékony verseny kialakulásához / fenntartásához szükségesnek ítélt piacélénkítő intézkedéseket vezessenek be, tartsanak fenn, illetve szüntessenek meg egy meghatározott eszköztárból.

Az Európai Unió elektronikus hírközlésre vonatkozó szabályozási keretprogramja öt irányelvben fogalmazza meg a piac hatékony működésének / működtetésének alapjait, melyeket ajánlások és iránymutatások egészítenek ki.

6. ábra: Az Európai Unió szabályozói eszközei

Az Európai Bizottság által kidolgozott *irányelvek* a következők:

◆ **Keretirányelv (2002/21/EC)**

A Keretirányelv, ahogy az a nevében is benne van, a szabályozás harmonizációját hivatott megvalósítani, különös tekintettel az elektronikus hírközlési szolgáltatásokra⁵⁵. Az általános célokat és a piacsabályozási kereteket foglalja össze, megállapítja a nemzeti szabályozó

⁵⁵ *Elektronikus hírközlési szolgáltatás*: Olyan, általában díjazás ellenében nyújtott szolgáltatás, amely teljes egészében vagy nagyrészt elektronikus hírközlő hálózaton történő jelátvitelből áll, beleértve a műsorterjesztő hálózatokon nyújtott távközlési szolgáltatásokat és átviteli szolgáltatásokat, de nem foglalja magában az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások segítségével történő tartalomszolgáltatást, illetve az ilyen tartalom felett szerkesztői ellenőrzést biztosító szolgáltatásokat.

hatóságok feladatait. Mindemellett az ex ante szabályozás vonatkozásában a Keretirányelv ismerteti a piac meghatározás és a piacelemzés főbb lépéseit, illetve említést tesz a jelentős piaci erővel rendelkező vállalkozás(ok)⁵⁶ azonosítási folyamatáról és a szükséges kötelezettségek kirovásáról.

A keretirányelvben ismertetésre kerül a fentiekhez kapcsolódva a nemzeti szabályozó hatóság piacsabályozás során betöltött szerepe, illetve a működésükre vonatkozó alapvető követelmények (függetlenség, kompetencia, nemzetközi együttműködés, notifikációs kötelezettség) is.

◆ *Összekapcsolási és hozzáférési irányelv (2002/19/EC)*

Ez az irányelv az útmutató arra vonatkozóan, hogy milyen módon szabályozzák a tagállamok az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és a kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférést, valamint ezek összekapcsolását. A cél az, hogy a belső piaci elvekkel összhangban, szolgáltatók közötti kapcsolatok olyan keretszabályozása jöjjön létre, amely fenntartható versenyhez, az elektronikus hírközlési szolgáltatások közötti együttműködési képességhez és a fogyasztók számára előnyökhöz vezet. Mindezek érdekében meghatározásra kerül azon lehetséges (kiszabható) kötelezettségek köre, melyek a nemzeti szabályozásban a hozzáférés és összekapcsolás terén irányadónak tekinthetők:

✓ *Átláthatóság*

A nemzeti szabályozó hatóságok megkövetelhetik, hogy a szolgáltatók meghatározott információkat bocsássanak rendelkezésre, így számviteli információkat, műszaki előírásokat, hálózati jellemzőket, a szolgáltatás és a használat feltételeit, valamint az árakat.

✓ *Egyenlő elbánás*

A megkülönböztetés-mentességre vonatkozó kötelezettségek biztosítják különösen azt, hogy az üzemeltető azonos körülmények között azonos feltételeket alkalmazzon az azonos szolgáltatásokat nyújtó más vállalkozásokra, és hogy másoknak a

⁵⁶ *Jelentős piaci erő (significant market power)*: Olyan gazdasági helyzet, amely lehetővé teszi, hogy egy vállalkozás a tevékenységét a versenytársaktól, a vevőktől, és végső soron a fogyasztóktól nagymértékben függetlenül folytassa.

szolgáltatásokat és az információkat ugyanolyan feltételek mellett és ugyanolyan minőségben nyújtsa, mint ahogyan saját szolgáltatásai, illetve leányvállalatainak vagy partnereinek szolgáltatásai esetében teszi.

✓ *Számviteli szétválasztás*

A nemzeti szabályozó hatóság bizonyos esetekben megkövetelheti, hogy egyes szolgáltatók tegyék átláthatóvá nagykereskedelmi áraikat és belső transzferáraikat, többek között a tisztességtelen keresztfinanszírozás megakadályozása érdekében. A nemzeti szabályozó hatóság meghatározhatja az alkalmazandó formátumot és elszámolási módszert.

✓ *Hozzáférés és összekapcsolás*

A szabályozó hatóság kötelezően előírhatja egyes szolgáltatók számára a meghatározott hálózati elemekhez és kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférés iránti, és azok használata iránti ésszerű kérelmek teljesítésére vonatkozóan, többek között olyan helyzetekben, amikor a nemzeti szabályozó hatóság úgy ítéli meg, hogy a hozzáférés biztosításának megtagadása, illetve az ahhoz hasonló hatású indokolatlan feltételek kikötése gátolná kiskereskedelmi szinten a fenntartható versenypiac kialakulását, vagy nem szolgálná a végfelhasználók érdekeit.

✓ *Költségalapúság és díjak ellenőrizhetősége*

A hatóság költségmegtérülésre és árszabályozásra vonatkozó kötelezettségeket állapíthat meg, beleértve az árak költségalapúságára vonatkozó és a költségszámítási rendszerekre vonatkozó kötelezettségeket is, abban az esetben, ha a piacelemzés azt mutatja, hogy a tényleges verseny hiányának következtében az érintett üzemeltető a végfelhasználók kárára túlságosan magas szinten tarthatja az árakat, vagy árprést alkalmazhat.

◆ *Egyetemes szolgáltatási⁵⁷ irányelv (2002/22/EC)*

Ez az irányelv az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások végfelhasználók számára történő szolgáltatásával foglalkozik. Célja, hogy

⁵⁷ *Egyetemes szolgáltatás*: elektronikus szolgáltatások minimális köre, mely meghatározott minőségben minden fogyasztó számára elérhető.

a hatékony verseny és választás révén biztosítsa a jó minőségű, nyilvánosan elérhető szolgáltatások rendelkezésre állását, és szabályozza azokat az eseteket, amikor a végfelhasználók igényeit a piac nem elégíti ki megfelelően.

◆ *Engedélyezési irányelv (2002/20/EC)*

Az irányelv fő célja, hogy az új szolgáltatók piacra jutását megkönnyítse és egységes feltételrendszert alakítson ki. Ennek vonatkozásában meghatározásra kerülnek a nemzeti szabályozó hatóságok ezzel kapcsolatos feladatai, valamint a korábbi engedélyek harmonizálási kérdései.

◆ *Verseny az elektronikus kommunikációs szolgáltatások piacain (2002/77/EC)*

Ez az irányelv tulajdonképpen a 90/388/EGK irányelv utódja, melynek hatályon kívül helyezésére elsősorban a telekommunikációs piac gyors változása miatt volt szükség. Az egyik legjelentősebb változás tehát a korábbi irányelvhez képest, hogy a „távközlési szolgáltatások” helyett már „elektronikus hírközlési szolgáltatásokat” kell szabályozni. Emellett hangsúlyozza az 1990-ben elfogadott irányelv céljait is, miszerint:

- ✓ *meg kell szüntetni a szolgáltatás nyújtásával kapcsolatos különleges és kizárólagos jogokat*
- ✓ *meg kell akadályozni az erőfölénnyel rendelkező vertikálisan integrált vállalatok és azok versenytársai közötti diszkriminációt*
- ✓ *továbbra is kötelezni kell a piaci erőfölényben lévő szolgáltatókat, hogy nyilvános elektronikus hírközlő hálózatukat és kábeltelevízió-hálózatukat külön jogi személyekként üzemeltessék.*

◆ *Adatvédelemről szóló irányelv (2002/58/EC)*

Az irányelv célja az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezelése tekintetében az alapvető jogok védelme.

A szabályozási keretprogram fontos részének tekintendők még az Európai Bizottság által kiadott ajánlások és iránymutatások is.

IV.4. A 2007-ES EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI CSOMAGTERVEZET CÉLJAI

Az elektronikus kommunikációs ágazatban szüntelenül változnak a technológiai és piaci feltételek, így a szabályozást is dinamikusan hozzájuk kell igazítani. 2007-ben Az Európai Bizottság javaslatokat fogadott el az európai uniós távközlési szabályozás reformjára. A távközlési piac tervezett reformja révén a Bizottság arra kívánja ösztönözni a piac szereplőit, hogy színvonalasabb és olcsóbb telekommunikációs szolgáltatásokat nyújtsanak, legyen szó mobiltelefonálásról, gyors internetkapcsolatról vagy kábeltelevízióról.

A reform-javaslat fő elemei:

- **új fogyasztói jogokat vezet be:** többek között a távközlési szolgáltató-váltás idejének csökkentése valamint az átlátható és összehasonlítható ártájékoztatáshoz való jog bevezetése
- **a fogyasztók választási lehetőségeinek bővítése a szolgáltatók közötti verseny fokozása révén:** ennek érdekében lehetővé teszi, hogy a nemzeti szabályozó hatóságok a domináns piaci erővel rendelkező távközlési szolgáltatókat funkcionális szétválasztásra kötelezzék
- **a távközlési infrastruktúra új elemeibe irányuló beruházások ösztönzése azáltal, hogy új frekvenciatartományokat szabadítanak fel a vezeték nélküli széles sávú szolgáltatások számára**
- **a nemzeti felügyeleti hatóságok függetlenségének megszilárdítása:** a domináns szolgáltató és a nemzeti kormányzat befolyásának megszüntetése
- **a piacfelügyelet fejlesztése a már liberalizált piacokon:** deregulációt alkalmaz azokon a piacokon, amelyeken az uniós piacnyitás következtében már kialakult a verseny, hogy a Bizottság és a nemzeti szabályozó hatóságok a problematikusabb területekre, így a széles sávú szolgáltatások piacára koncentrálhassanak⁵⁸
- **a távközlési hálózatok megbízhatóságának és biztonságának javítása:** vírusokkal és egyéb számítógépes támadásokkal szembeni védettségük növelése

⁵⁸ IP/07/1678: Commission acts to reduce telecoms regulation by 50% to focus on broadband competition

A szabályozási csomag mindezek mellett egy európai távközlési hatóság (Európai Elektronikus Hírközlési Piacfelügyeleti Hatóság) felállítását is előirányozta, mely a nemzeti szabályozó hatóságok és a Bizottság munkájának támogatását volt hivatott szolgálni. Kitűzött feladata egységes versenyfeltételek biztosítása Európa-szerte továbbá a versennyel és a hálózatbiztonsággal kapcsolatos kérdések kezelése.

A szabályozási csomag fogadtatása nem volt teljes körűen pozitív. A Bizottság által a Parlament felé beterjesztett javaslatok közül mára bebizonyosodott, hogy néhányat nem sikerült keresztül vinni. 2008 októberéig a szabályozási csomag tekintetében alábbi megállapodások születtek a szakbizottsági munkafolyamat során:

- Az európai távközlési hatóság tervét nemzeti szinten teljes mértékben elutasították. Az európai parlamenti képviselők inkább egy **kevésbé centralizált hatóság létrehozásában állapodtak meg**. Az új szerv, az Európai Hírközlési Hatóság (BERT), osztozna a vétőjogon a Bizottsággal. Ez az Európai Szabályozók Csoportjának (ERG) lenne egy megerősített változata, ami jelenleg képviseli a tagállami hatóságokat.
- A parlamenti képviselők egy olyan javaslat mellett tették le a voksukat, amely felszólítja a távközlési vállalatokat, hogy válasszák szét a hálózati ügyleteiket a szolgáltatásoktól. Ez az ún. **funkcionális szétválasztás**. A Bizottság ettől a lépéstől várja a verseny élénkülését a tagállamok piacán. Abban is egyetértettek, hogy a szétválasztást **csak kivételes esetekben alkalmazzák**, és akkor is csak Bizottság és az európai szabályozó hatóságok jóváhagyásával.

A reform-javaslat számos kérdéskörében még szakbizottsági egyeztetések folynak. A távközlésért felelős miniszterek következő Tanácsára november végén kerül sor. Sok téma körül maradtak még vitás kérdések, ám várhatóan a jelenlegi EP-ciklus lejárta (2009 júniusa) előtt döntenek a csomag sorsáról.

IV.5. A HÍRKÖZLÉSI LIBERALIZÁCIÓ ÉRTÉKELÉSE

Az 1980-as évek elején vette kezdetét a távközlési piacok deregulációs folyamata, melynek háttérében a kereslet bővülés és a technikai fejlődés azonosítható. A bővülő keresletet az inkumbens nem tudta kielégíteni, mely további szolgáltatók piacra lépését tette lehetővé. A technikai fejlődésnek köszönhetően pedig az új piacralépők a kapacitáshiányt megfelelően ki tudták küszöbölni, így a méretgazdaságosság jelentősége csökkent, és ezzel együtt az

alapvetően statikus hatékonysági szempontokra koncentráló szabályozás fenntartásának indokoltsága megszűnt.

IV.5.1. A hírközlési liberalizáció kezdeti kudarcai⁵⁹

Hazánk liberalizáció felé vezető első lépése a 2002-es vezetékes hírközlésműködési nyitás volt, melynek szabályozási középpontjában a hangszolgáltatás állt. Már a liberalizáció első éveiben látható volt azonban, hogy a hangszolgáltatás hangsúlya a vezetékes hálózatról egyre inkább a mobil hálózatokra tevődik át, miközben a vezetékes infrastruktúra inkább az adatforgalom, különösen az Internet hozzáférés vonatkozásában válik egyre jelentősebbé. Ebből a szempontból az akkori szabályozás aránytalanul súlyozott a technológiák között, hiszen olyan tevékenységre és platformra koncentrált, amely – miközben veszített jelentőségéből – más szolgáltatások nyújtása tekintetében vált jelentőssé.

Bár 2002-ben a jogszabályi szinten megtörtént piacnyitás a lakossági fogyasztók számára nem hozott érzékelhető változást, így az bizonyos szempontból következmények nélkül maradt a piacon. A piacnyitás eredménytelenségének okai az alábbiak szerint foglalhatók össze:

(1) történelmi okok

A piacnyitás eredménytelenségének egyik visszavezethető oka a Matáv tulajdonában lévő helyi szolgáltatók által „örökölt” státusz. Ezen társaságok ugyanis nem elkülönült gazdasági társaságként működtek, ezáltal előnyösebb helyzetbe kerültek a többi helyi szolgáltatóhoz képest, tekintve hogy például ezeknek hozzáférési szerződéseket sem kellett kötniük. A helyi telefontársaságok (LTO) – bár kötelezve voltak a távközlési hálózat legköltségesebb részét jelentő helyi kapcsolódási pontok kiépítésére – befektetéseik megtérülésére kizárólag a kis földrajzi kiterjedésű és jellemzően alacsony fizetőképességű vidéki primer körzetekből számíthattak.

Mindezekon túl a megtérülést jelentős mértékben biztosító kiskereskedelmi piacon a teljes egészében LTO-knál maradó előfizetési és helyi díjakat a szabályozás költség alatt határozta meg. Ezek alapján érthető, hogy sem a Matáv-on kívüli primer körzetek, sem pedig az ott kizárólagossággal rendelkező LTO-k nem váltak a 2002-es piacnyitás hajtóerejévé, melynek hátrányos következményei elsősorban az ilyen területeken élő lakossági előfizetőket érintette.

⁵⁹ Gazdasági Versenyhivatal versenypolitikai álláspontja a magyarországi elektronikus hírközlési verseny és szabályozás alakulásáról (2007)

(2) liberalizációs szabályozás és jogalkalmazás hiányosságai

A szolgáltatás-alapú versenyt támogató liberalizációs eszközök vonatkozásában a szabályozási eszköztár hiányosságai tekinthetők a legmeghatározóbbnak. A közvetítő-választás piaci versenyt élénkítő hatása például azért marad hatott el, mivel a vonatkozó rendelkezések nem tették teljesen világossá, hogy a közvetítő-választás az egyetemes kedvezményes díjcsomag kivételével nem zárható ki, és bár a szabályozásból ez értelmezés segítségével egyértelműen levezethető volt, a hírközlési hatóság mégsem lépett fel a gyakorlat ellen. További problémaként azonosítható, hogy a közvetítő-választás nyújtásához szükséges összekapcsolási szerződések megkötésekor az alternatív piaci szereplők a hírközlési hatóság által jóváhagyott referencia ajánlatok magas díjaival szembesültek. Mindezekon túl a hozzáférési szolgáltató nem volt köteles számlázni az előfizető felé az általa igénybevett közvetítő-választás után.

A szolgáltatók ezen szabályozási hiányosságok kihasználásával olyan kedvezményes díjcsomagokat alakítottak ki, amelyekbe a tudatosan választó, tehát a közvetítő-választásról is értesült fogyasztókat átterelték, majd pedig határozott idejű szerződésekkel ott őket lekötötték, s egyúttal a közvetítő-választás igénybevételi lehetőségét vonatkozásukban ki is zárták.

(3) külső, gazdasági körülmények

A liberalizáció kezdeti kudarca a külső, gazdasági tényezőkre is visszavezethető, melyekre a szabályozásnak nem volt ráhatása. E körbe említendő, hogy a vezetékes koncessziók nyerteseinek biztosított kizárólagossági idők 2002 elején olyan időszakban jártak le, amikor az ágazat világszerte dekonjunktúrába került, és számos külföldi távközlési nagyvállalat kivonult az országból, eladta magyarországi befektetéseit. Mindezen túl a hazai mobilpenetráció robbanása az ezredfordulón alacsonyabb vezetékes telefon ellátottság mellett következett be, mint Nyugat-Európában, melyek arra engednek következtetni, hogy a hazai távközlési piacnyitás eredményeinek késői jelentkezéséért nem csupán a szabályozás tehető felelőssé.

IV.5.2. A 2002-es szabályozási csomag sikere, értékelése

Ezt a szabályozási időszakot az uniós csatlakozás miatti jogharmonizáció keretében elfogadott elektronikus hírközlésről szóló 2003. C. törvény (Eht.) zárja le, amely már a vezetékes hangszolgáltatás csökkenő, illetve a platform megváltozott jelentőségéhez mért szabályozást irányzott elő.

A korábbi és a 2002-es szabályozási koncepció közötti legalapvetőbb különbség az volt, hogy míg a természetes monopólium időszakában egy tartós, versenyt helyettesítő szabályozás volt a jellemző, addig a jelenlegi egy kifejezetten versenyt ösztönző, átmeneti jellegű. Önmagában ugyanis a privatizációtól és a liberalizációtól nem várható, hogy ki is bontakozik a hatáson verseny egy olyan piacon, ahol a volt monopol szolgáltatók jelentős mértékű piaci részesedése csak gyakorlatilag korlátozás nélküli és kockázatmentes piacralépési lehetőség esetén nem eredményezne gazdasági erőfölényt.

A távközlés esetében azonban a magas beruházási igényből fakadóan magasak a piacra lépés költségei. Emellett az új szolgáltatók piacra lépését – nemcsak a meglévő hálózatok igénybevétele, hanem saját infrastruktúra építése esetén is – megnehezítik azok az előnyök, melyekkel a hálózatot birtokló vállalkozás rendelkezik, így különösen azok, amelyek az előfizetőkkel való kapcsolattartással és a rájuk vonatkozó információkkal, illetve az előfizetői szolgáltatások nyújtásánál szerzett tapasztalatokkal kapcsolatosak.

Mindezek alapján a távközléspiaci dereguláció érdekében biztosítani kellett egyrészt a verseny kibontakozásához szükséges egyenlő játékteret, másrészt fokozottan kellett ügyelni arra, hogy a szabályozás ne váljék öngerjesztővé, biztosítsa az innováció ösztönzését és a befektetések védelmét, hiszen a fogyasztói jólét hosszú távú maximalizálása az elektronikus hírközlés esetében is csak az infrastruktúra-alapú verseny kialakulásától várható, amelyhez azonban befektetések szükségesek.

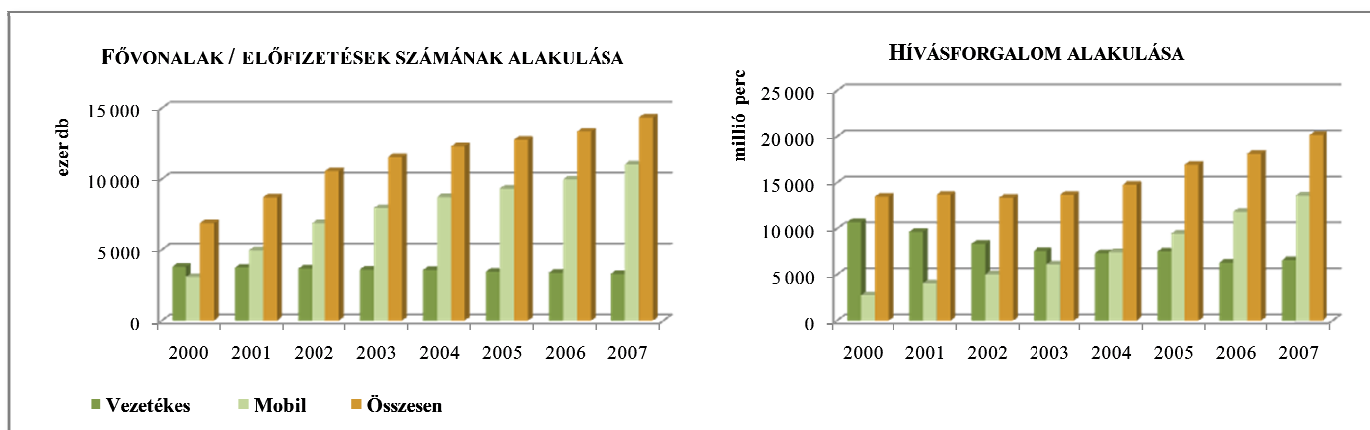
Mind az EU mind magyarországi viszonylatban az elektronikus hírközlés esetében jelenleg alkalmazott szabályozási koncepció egyszerre biztosítja a statikus hatékonyság szempontjából szükséges egyenlő feltételeket, megakadályozva, hogy az inkumbens erőfölényét a liberalizációs célkitűzésekkel ellentétesen használja, és a dinamikus hatékonyság szempontjából szükséges innováció-ösztönzést és befektetésvédelmet. A Hozzáférési Irányelv értelmében a szabályozóhatóságoknak ki kell egyenlíteniük az infrastruktúra tulajdonos

befektetése kiaknázására vonatkozó jogát a piacralépők versenyzéshez szükséges infrastruktúrához való hozzáféréseinek jogával.

A távközlési piac 2002-es szabályozási kerete, továbbá annak hazai adaptálása ezen kiegyenlítés jegyében a szabályozást mindenekelőtt a piaci verseny szintjéhez mérten irányozza elő, melynek mozgatórugója a gazdasági erőfölénnyel lényegében megegyező tartalmú jelentős piaci erő fogalma. A szabályozás hatásos versenyhez igazítása, vagyis annak vizsgálata, hogy az érintett piacon azonosítható-e jelentős piaci erővel rendelkező szolgáltató, annak biztosítására hivatott, hogy az inkumbens tulajdonjogát korlátozó, egyúttal őt és az új piacralépőket infrastrukturális befektetésekre kevésbé ösztönző kötelezettségek csak a verseny megjelenéséig és az innovációt a körülményekhez képest mégis támogató módon maradjanak fenn.

Fentiek alapján állítható, hogy az elektronikus hírközlésre vonatkozó szabályozási keret tekintettel van a befektetésekre és a verseny fejlődéséhez szükséges hozzáférési igényekre egyaránt, ezzel biztosítva a hosszú távon fenntartható infrastruktúra-alapú verseny alapjait.

Fogyasztói nézőpontból nézve a liberalizáció közvetlen haszna mindenekfelett a fogyasztói csoport bővülésében, hanghívások összesített forgalmában valamint átlagos percköltségben rejlik, melyet az alábbi ábrák illusztrálják:

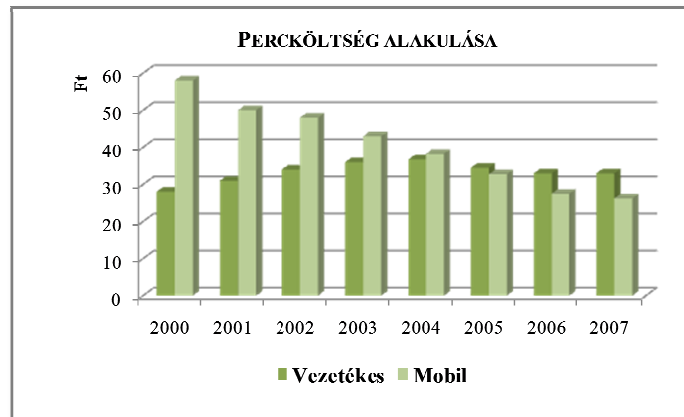

7. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (1)

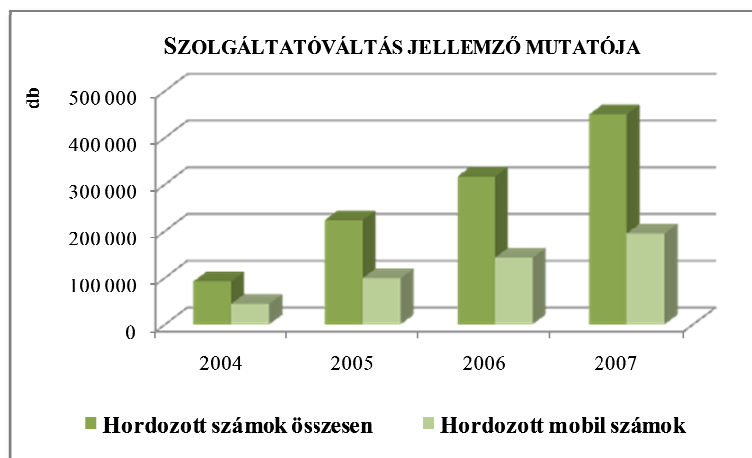
(forrás: Hírközlési Piaci Információs Rendszer)

A fenti ábra jól szemlélteti a telekom szektor hangalapú kiskereskedelmi piacán végbement változásokat. Megnőtt a szolgáltatást igénybe vevők száma. Ezt mutatja az összesített fővonalak és előfizetők számának illetve az összesített hívásforgalom növekedése. Ezen

növekedési ütem mögött – a technikai fejlődés révén – a mobil szegmens bővülése és a vezetékes szegmens zsugorodása tapasztalható. Ezzel párhuzamosan a mobil piac élénkülése valamint a költségalapú árszabályozás eredményeként a vártaknak megfelelően jelentős mértékben csökkent a percköltség, melyet az alábbi ábra mutat:

8. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (2)
(forrás: Hírközlési Piaci Információs Rendszer)

9. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (2)
(forrás: Hírközlési Piaci Információs Rendszer)

Hasonlóan a liberalizáció hatásának tudható be a szolgáltatóváltás pozitív tendenciája, melyet a hazai fogyasztók körében tapasztalható hordozott számok növekedése illusztrál.

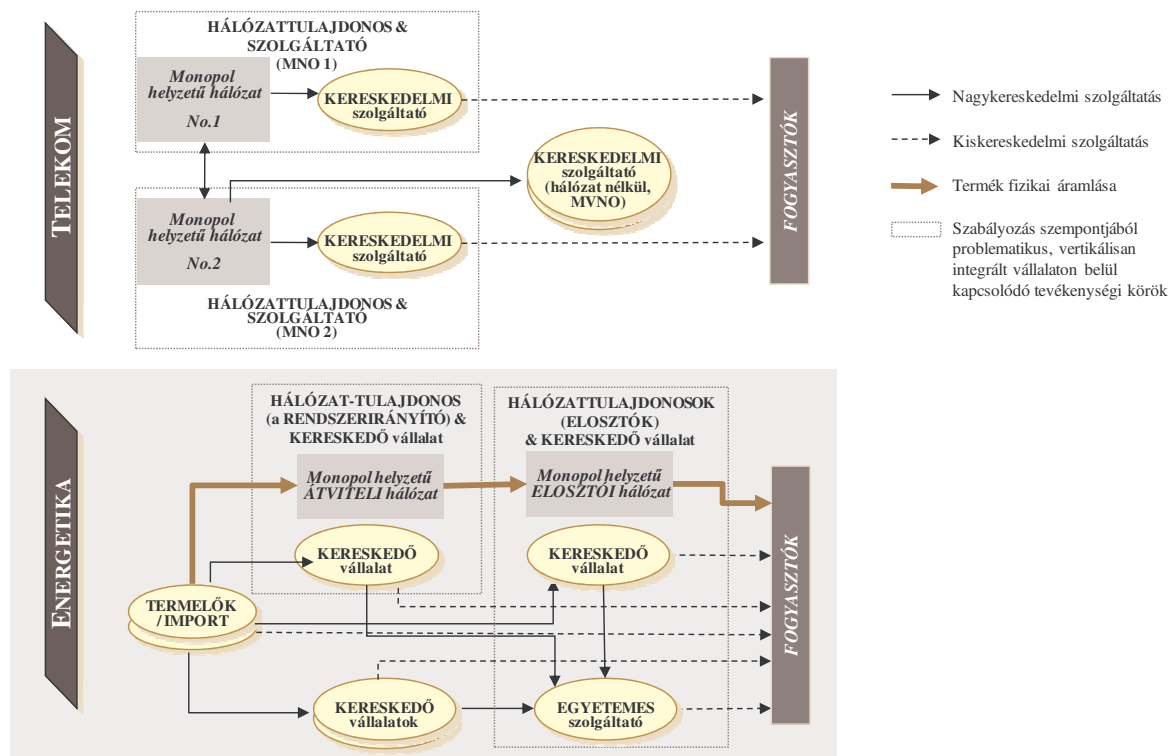
* * *

Összefoglalva tehát a telekom piac liberalizációjának tapasztalatait megállapítható, hogy a szektorban végbement liberalizáció sikerének kulcsa, hogy a 2002-es piacnyitást követő szabályozás nem versenyt helyeztetesítő, hanem kifejezetten versenyt ösztönző átmeneti (JPE-)szabályozás volt irányadó a nemzeti szabályozó hatóságok számára. Ennek keretében az ex ante szabályozási eszközök egyenlő feltételeket biztosítanak a verseny kibontakozásához szükséges új belépők számára (hálózati hozzáférésre vonatkozó kötelezettség révén), továbbá biztosítja az innováció ösztönzését és a befektetések védelmét. Ez utóbbi az árszabályozás révén valósul meg, tekintve, hogy a JPE szabályozási módszertan alapján a JPE szolgáltatókra kirótt költségalapúság és díjak ellenőrizhetőségére vonatkozó kötelezettség – mely a gyakorlatban különböző árszabályozási eszközök és költség-elszámolási kötelezettségek alkalmazását jelenti – biztosítja a szolgáltatók beruházások hozamelvárásainak fedezetét. Mindezek hosszú távon támogatják az infrastruktúra-alapú verseny kialakulásától várható fogyasztói jólét hosszú távú maximalizálását.

IV.6. A HÍRKÖZLÉSI SZABÁLYOZÁS ENERGETIKAI RELAVANCIÁJÁNAK ISMERTETÉSE

A távközlési és az energetikai szabályozási eszközök **összehasonlításának alapja a két szektor közös hálózatos iparági jellege**. Mindkét szektor esetében elmondható, hogy a meglévő hálózatokhoz való hozzáférés illetve a hálózatok összekapcsolásának biztosítása központi kérdése a sikeres liberalizáció megteremtésének. Mindazonáltal a versenyt akadályozó tényezők a vertikálisan integrált struktúra vonatkozásában a két szektor eltérő szerkezeti adottságai miatt különböző területeken jelentkeznek, melyek előirányozzák/magyarazzák a liberalizáció megvalósításának eltérő ütemezését, sikerességét.

A két szektor szerkezeti vonásainak összehasonlítását az alábbi ábra illusztrálja:

10. ábra: A telekom és energetika szektorok összehasonlítása

A két szektor összehasonlítását illetően az alábbi megállapítások tehetők a liberalizáció előrehaladását és sikerességét meghatározó tényezők vonatkozásában:

- A villamosenergia-piacon a *hálózati és a kereskedelmi tevékenységek* elválaszthatók, elkülöníthetők szemben a telekommunikációs iparággal - a hírközlésben a termék jellemzően a hálózaton keletkezik, míg az energetikában a hálózat a termék szállítását szolgálja.
- A telekommunikációs piac esetében a *szűk keresztmetszetet* a hálózathoz való hozzáférés jelenti, így a szabályozás elsősorban a nagykereskedelmi hozzáférési piacokra összpontosul. A kiskereskedelmi piacon kialakult verseny mára már nem teszi szükségessé ezen szegmens közvetlen szabályozását. Az energetikában a határkeresztező kapacitások alacsony szintje, valamint a határon belüli beszerzési forrásokhoz való hozzáférés hiánya (erőművi termelés alacsony szintje) azaz a kínálat szűkössége a verseny kialakulásának elsődleges akadálya, mely ex ante szabályozással nem orvosolható. A villamos energia közüzemi jellege miatt a fogyasztói érdekeket támogató egyetemes szolgáltatás szabályozott elsősorban.

- A hírközlésben léteznek és folyamatosan kialakulnak *helyettesítő termékek*, míg a villamos energia – főleg rövid távon – mással egyáltalán nem helyettesíthető. Ennek következtében a villamos energia kereslete meglehetősen rugalmatlan, ami a versenypiac kialakítását meglehetősen nehézé teszi. A termék erősen *közüzemi jellege* is megkülönbözteti a villamos energiát a hírközlési szolgáltatásoktól: az energia ára részben szociálpolitikai kérdés is a legtöbb országban, mert létszükségleti és helyettesíthetetlen termék
- A telekommunikáció iparágában mind a *szolgáltatás-alapú*, mind az *infrastruktúra-alapú* verseny azonosítható hosszú távon, míg az energetikai iparágban a verseny szolgáltatás-alapon valósítható meg. Az infrastruktúra alapú verseny a hálózatok tekintetében nem, csak a termelésben várható.

Mindezek figyelembe vételével megállapítható, hogy a két szektor összehasonlíthatósága a közös hálózati jellegük tekintetében igen, ám az egyes szektorális sajátosságok tükrében csak korlátozottan értelmezhető.

V. AZ ENERGETIKAI LIBERALIZÁCIÓ JÓLÉTI HATÁSAINAK VIZSGÁLATA

A tanulmány ezen fejezete azt vizsgálja, hogy az energetikai liberalizáció milyen hatásokkal járt eddig a világon és Magyarországon – elsősorban a fogyasztók szempontjából.

A liberalizáció hatásainak értékeléséhez elengedhetetlen a liberalizáció céljainak bemutatása, hiszen ezen célok teljesülésével mérhetőek annak eredményei.

V.1. A LIBERALIZÁCIÓ CÉLJAI

A villamosenergia-piac liberalizációjával elérni kívánt átfogó cél olyan szabályozási eszköztár létrehozása, mely hosszú távú előnyöket biztosít a fogyasztók számára. Ezen hosszú távú előnyök a következő tényezőkön keresztül realizálhatók: versenyző nagykereskedelmi és kiskereskedelmi piacok megteremtése a hatékonyság növelése és a fogyasztói preferenciákra való érzékenység növelése érdekében, a privatizált elosztói és átviteli hálózatok ösztönző jellegű szabályozása a hatékonyság növelése és a rajtuk megvalósuló verseny elősegítése érdekében, valamint a kormányzati és politikai befolyás általános csökkentése.⁶⁰ A fogyasztók jólétének növelésére vonatkozó általános cél az, amelynek tükrében végső soron a liberalizációt értékelni lehet, a többi felsorolt eszköz gyakorlatilag ugyanezen cél elérését szolgálja.

V.2. A LIBERALIZÁCIÓ HATÁSAI AZ ELÉRENDŐ CÉLOKHOZ VISZONYÍTVA A FOGYASZTÓK SZEMPONTJÁBÓL

A liberalizáció fenti cél tükrében történő értékelése csak úgy lehetséges, ha egy feltételezett alternatív lehetőséggel hasonlítjuk össze a végül megvalósult scenáriót. A pusztán elméletben létező célállapotok (tökéletes verseny) jelenlegi helyzettel történő összehasonlítása megtévesztő, hiszen nem reális lehetőségeket mér egymáshoz. Mivel egy alternatív scenárió megalkotása a valóságtól nagymértékben elrugaszkodó feltételezéseket kíván, ezért a tanulmány Magyarországon a liberalizáció kezdete lezajló folyamatok tendenciáit, irányát vizsgálja. A külföldi országok liberalizációs tapasztalatait összefoglaló értékelés során általános megállapításokat teszünk, míg a magyar fogyasztókra gyakorolt hatások vizsgálata során empirikus adatokra támaszkodunk.

⁶⁰ Littlechild (2000)

A magyarországi villamosenergia-liberalizáció hatásainak vizsgálatához feltétlenül szükséges a vizsgált időszak pontos meghatározása. A liberalizáció első lépésének az 1994-ben megalkotott villamosenergia-törvényt⁶¹ és az azt követő, 1995 és 1997 között lezajló erőteljes privatizációt tekintjük, hiszen ezek következtében alakult meg a Magyar Energia Hivatal (1994) és jelent meg a magántulajdon a villamosenergia-szektorban. A versenypiac kialakulása 2003. január 1-ével kezdődött, ezen időponttól vásárolhattak szabadpiaci kereskedőktől az első feljogosított fogyasztók. 2008. január 1-től pedig az összes fogyasztó szabadon választhat a kereskedők közül. A tanulmány hangsúlya a piacnyitás utáni időszakon van, az ez előtti időszakkal csak vázlatosan foglalkozik. Megjegyzendő, hogy Magyarországon a piacnyitás kezdete óta eltelt időszak túlságosan rövid ahhoz, hogy átfogóan lehessen értékelni, ez azonban nem jelenti azt, hogy az eddigi hatásokat nem lenne érdemes elemezni és a jövőben várhatóakat feltérképezni.

A fogyasztókra gyakorolt hatás vonatkozásában a közvetlen és a közvetett hatásokat érdemes vizsgálni.

V.2.1. Közvetlen hatások

A közvetlen hatások közül a legkézenfekvőbb, egyben a legfontosabb tényező a villamos energia fogyasztói árának alakulása.

1. Árak alakulása

Az árak alakulására vonatkozóan először nemzetközi tapasztalatok kerülnek bemutatásra, elsősorban a nagykereskedelmi piacra fókuszálva. Ennek az az oka, hogy a villamos energiáért fizetendő díjak jelentős hányadát a villamos energia ára teszi ki (a rendszerhasználati díjak jellemzően alacsonyabb részt képviselnek), amelyet a kereskedők a nagykereskedelmi piacon ezért a termékért kifizetnek. A kiskereskedelmi árrés súlya jól működő piacokon alacsony.

⁶¹ 1994. évi XLVIII. törvény (VET) a villamos energia termeléséről, szállításáról és szolgáltatásáról

Nemzetközi tapasztalatok

A liberalizációtól több okból várták az árak csökkenését. Egyrészt a verseny kialakulása az erőművek és a kereskedők számára a hatékonyság javítására ösztönöz, másrészt az új erőművek létesítésekor a leginkább költséghatékony erőműtípus megépítésére ösztönöz.

A villamosenergia-szektor liberalizációját az EU egészénél korábban elkezdő országok tapasztalatai kezdetben viszonylag egységes képet mutattak: a nagykereskedelmi verseny bevezetése és a hálózatok ösztönző szabályozása az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államok néhány vizsgált tagállamában összességében mintegy 2-10%-os költség- és árcsökkenést eredményezett.⁶² Ugyanakkor egy másik, az amerikai államokban végzett kutatás alapján azokban az államokban, ahol a dereguláció megtörtént, 1997 és 2007 között a fogyasztók összesen 100 Mrd dollárral fizettek többet a villamos energiáért annál, mintha a dereguláció nem történt volna meg.⁶³ A liberalizáció árakra gyakorolt hatásának megítélése tehát nem egyértelmű.

A kiskereskedelmi árak az EU tagállamaiban stabilak voltak, vagy enyhén csökkenő tendenciát mutattak 1997 és 2003 között.⁶⁴ 2003 nyarán azonban a nagykereskedelmi árak növekedésnek indultak, majd a növekedés 2005-ben felgyorsult.⁶⁵ A gyors növekedésnek csak részben lehet oka a fűtőanyagok (elsősorban a földgáz) árnövekedése, azonban a számos európai országban fontos szerepet betöltő szén ára nem indokolja az árak ilyen mértékű növekedését.⁶⁶ Ez mindenképpen felveti az árak költségektől való elszakadásának kérdését. A lehetséges magyarázatok között felmerül az, hogy az új termelő kapacitásokba való beruházások nem tartottak lépést a kereslet növekedésével, valamint az, hogy a nagy energetikai társaságok piaci hatalommal rendelkeznek, amelyen keresztül befolyásolni tudják a kialakuló árakat.

Két fogyasztói csoport áralakulását mutatják a következő ábrák az EU 15 korábbi tagállamának átlaga, az Egyesült Királyság, Németország és Magyarország vonatkozásában.

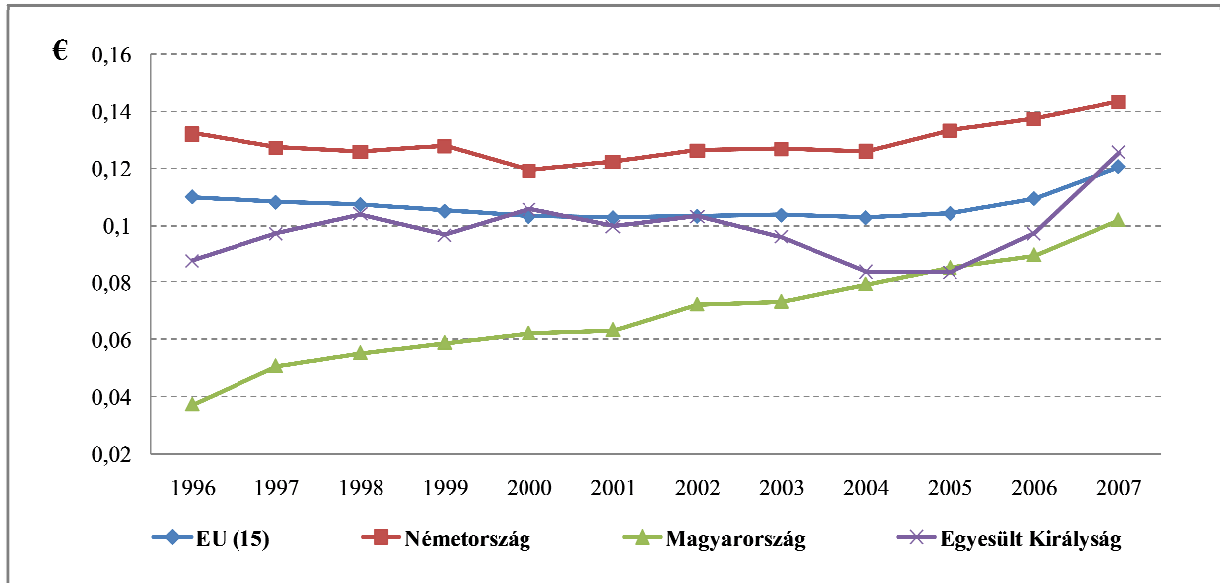
⁶² Pollitt (1997)

⁶³ dr. Gerse (2008)

⁶⁴ Jamasb, Pollitt (2005)

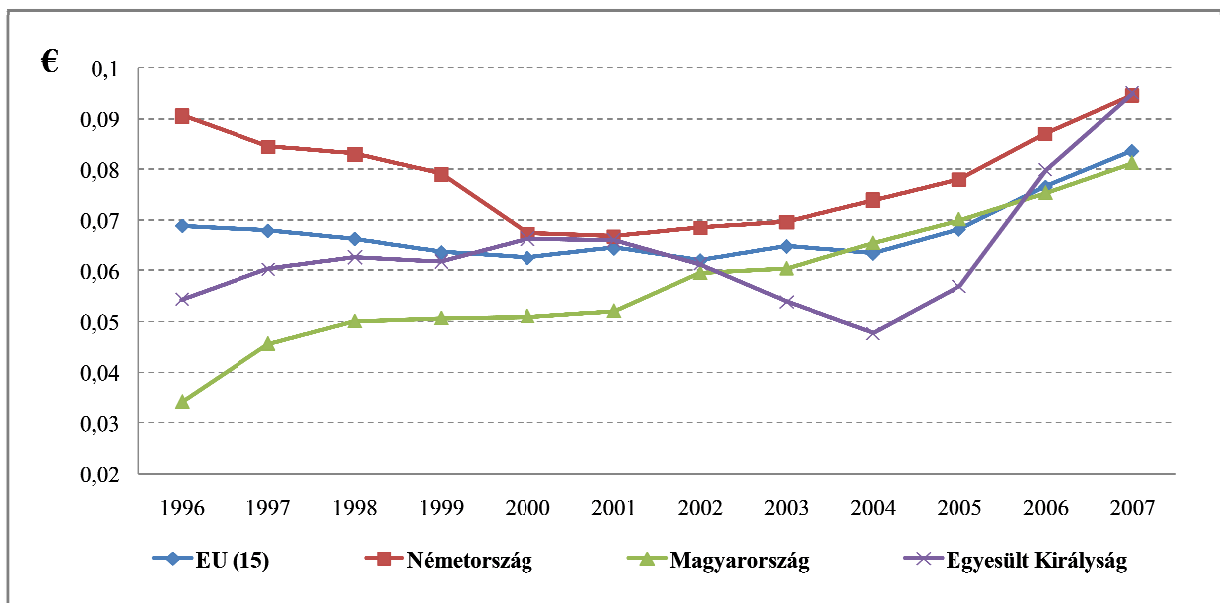
⁶⁵ SEC (2006) 1724 - Competition report on energy sector inquiry, 10 January 2007

⁶⁶ SEC (2006) 1724 - Competition report on energy sector inquiry, 10 January 2007

11. ábra: A háztartási fogyasztói árak alakulása (évi 3500 kWh) 1996 és 2007 között
(Forrás: Eurostat)

Az ábrán látható, hogy a nagykereskedelmi árakra vonatkozó megállapítás a kiskereskedelmi árakra is igaz: a korábbi stabilitás után 2003-ban növekedés kezdődött (az Egyesült Királyságban ez kis csúszással jelentkezett). Az ipari nagyfogyasztói árak hasonló tendenciákat mutatnak.

12. ábra: Az ipari nagyfogyasztói (2000 MWh évente, maximális teljesítmény: 500 kW) árak alakulása 1996 és 2007 között (Forrás: Eurostat)

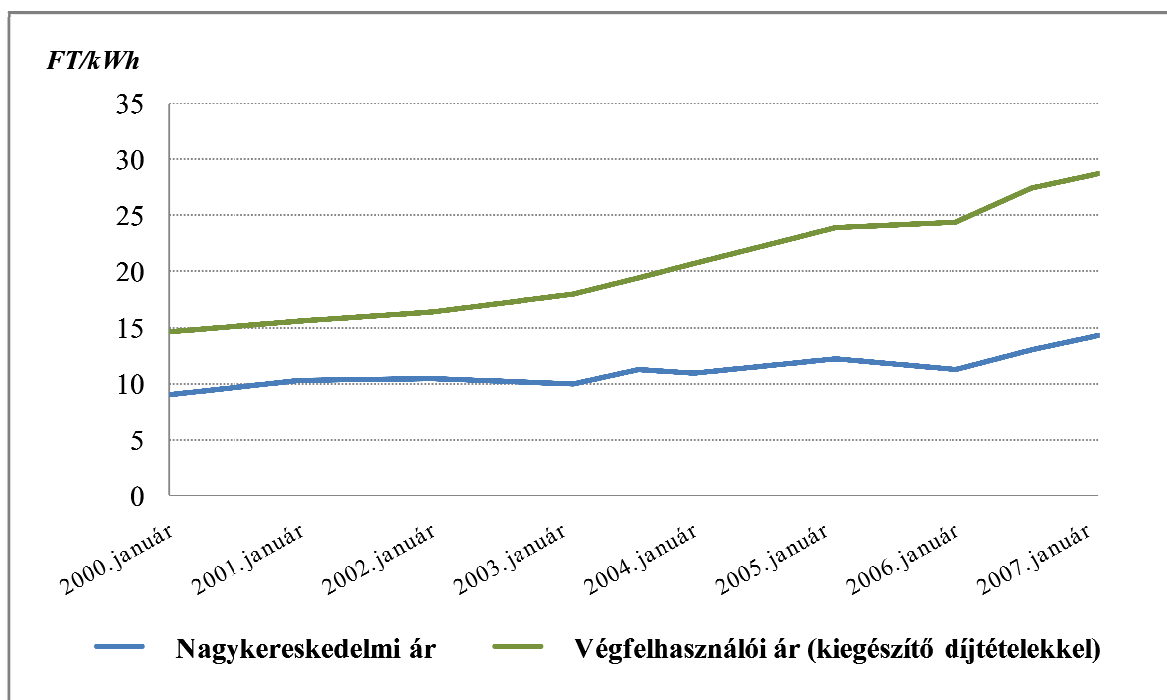
A fenti adatok alapján megállapítható, hogy középtávon (az azóta eltelt idő ugyanis egy szektor reformja esetén legfeljebb középtávnak mondható) a liberalizáció nem érte el azt a célt Európában, amelyet vártak tőle: az árak csökkenését.

Magyarországi tapasztalatok

Magyarországon az árak szempontjából a liberalizáció kezdete óta eltelt időszakot három jól elkülöníthető szakaszra lehet bontani:

- Az első szakasz a liberalizáció kezdetétől számítható;
- A második szakasz 2003. január 1-én kezdődött, ettől az időponttól kezdve vásárolhatott a fogyasztók egy része a versenypiacon;
- A harmadik szakasz 2008. január 1-én kezdődött, ezen időponttól kezdve az összes felhasználó szabadon választhatja meg szolgáltatóját, emellett az MVM Trade is jelentős mennyiségű villamos-energiát köteles aukción keresztül értékesíteni a 2008-as évre vonatkozóan (a korábbi aukciónál lényegesen nagyobb mennyiséget).

Az MVM hatóságilag szabályozott közüzemi nagykereskedelmi árának, valamint a közüzemi szolgáltatók végfelhasználói átlagárának első két szakaszban alakulását mutatja (2000-től) az alábbi ábra. Ezen ábra adatainak értékelésekor figyelembe kell venni, hogy ezen árak teljes mértékben szabályozottak, azok alakulására a piaci mechanizmusoknak gyakorlatilag semmilyen hatása nincs.

13. ábra: a közüzemi nagykereskedelmi és a közüzemi szolgáltatói átlagár alakulása 2000-2007 között
(Forrás: MEH)

Jól látható, hogy a végfelhasználói átlagár jóval nagyobb mértékben emelkedett, mint a nagykereskedelmi ár.

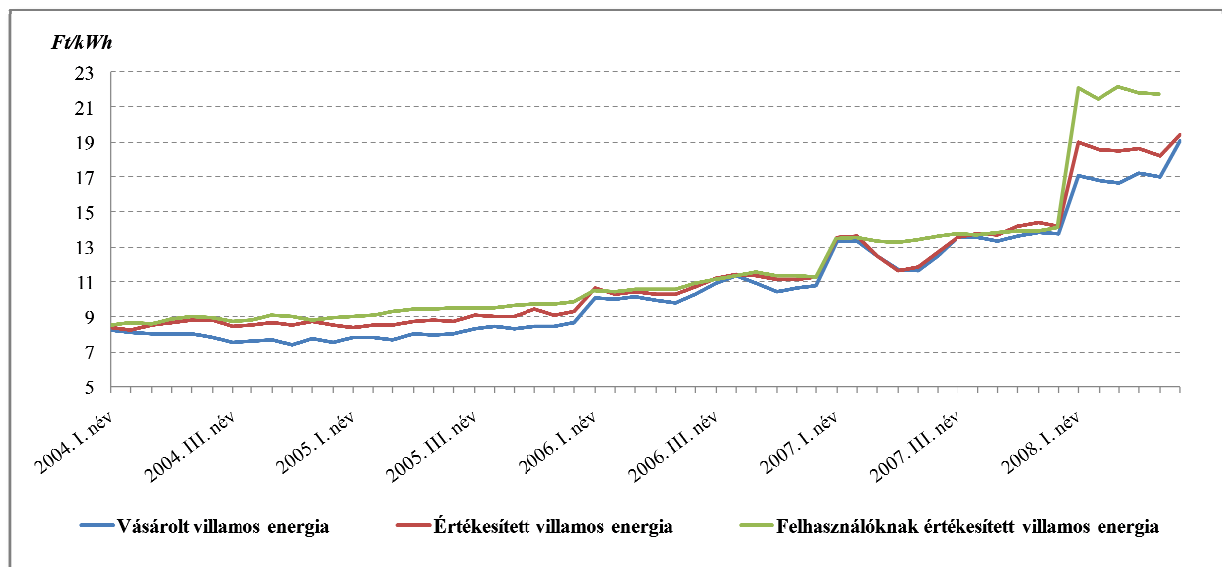
A villamosenergia-versenypiac 2003. január 1-vel jött létre. A kezdeti időszakban számos felhasználó kilépett a közüzemből a versenypiacra, azonban a versenypiac árelőnyének eltűnésével jelentős hányaduk visszalépett a közüzembe. A korábbi, „hibrid” villamosenergia-modell, mely a közüzem és a versenypiac egymás melletti létezésén alapult, számos versenyproblémát okozott⁶⁷. A gyakorlatilag költségektől mentes visszalépés azt eredményezte, hogy a versenypiacon lényegében csak a közüzemi díjknál alacsonyabb áron lehetett értékesíteni a villamos energiát. A hozzáférhető kedvező árú villamos energia folyamatos csökkenése a versenypiac méretének csökkenését is eredményezte.

A versenypiac létrejötte tehát kezdetben egyértelműen pozitív hatásokkal járt, hiszen számos nagyfogyasztó tudta mérsékelni villamosenergia-költségeit. A versenypiac létrejöttével a MEH becslése szerint a kilépő fogyasztók mintegy 70 Mrd Ft-ot spóroltak meg, ez a

⁶⁷ Ezekről bővebben lásd: MEH: Javaslat az új villamosenergia-piaci működési modell kialakítására, 2006. 04. 23. http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200603/microsoftwordmodell_2szvlt_honlapra.pdf

pénzmennyiség azonban rendszerszintű megtakarításként nem jelentkezett, hiszen az MVM aukciókon való veszteségeinek fedezésére szolgáló átállási díjelemen keresztül a fogyasztók nagyjából hasonló mértékű pénzt fizettek többletként. Így tulajdonképpen az összes fogyasztót terhelte egy olyan mértékű költség, amit a versenypiacra kilépő fogyasztók megtakarítottak.⁶⁸

A villamosenergia-kereskedők vásárlási és értékesítési átlagárait, valamint a felhasználóknak történő értékesítési átlagárakat mutatja az alábbi ábra. Figyelembe kell venni, hogy 2008-ban már a korábbi közüzemi nagykereskedő adatait is tartalmazza az adatsor.

14. ábra: A hazai versenypiaci árak alakulása 2004-2008 között (Forrás: MEH)

Látható, hogy 2006-ig az árak alig nőttek, és a kereskedők a beszerzési árakban való első nagyobb növekedést (2006 elején) sem tudták a felhasználókra teljes mértékben áthárítani. A 2007-es év során, de főleg 2008-ban már nagymértékű különbségek mutatkoznak a kereskedők beszerzési árai és a felhasználóknak való értékesítési ára között. A kereskedelmi tevékenységen képződő jelentős mértékű profit, illetve annak drasztikus növekedése a fogyasztók szempontjából egyértelműen káros következménye a teljes piacnyitásnak.

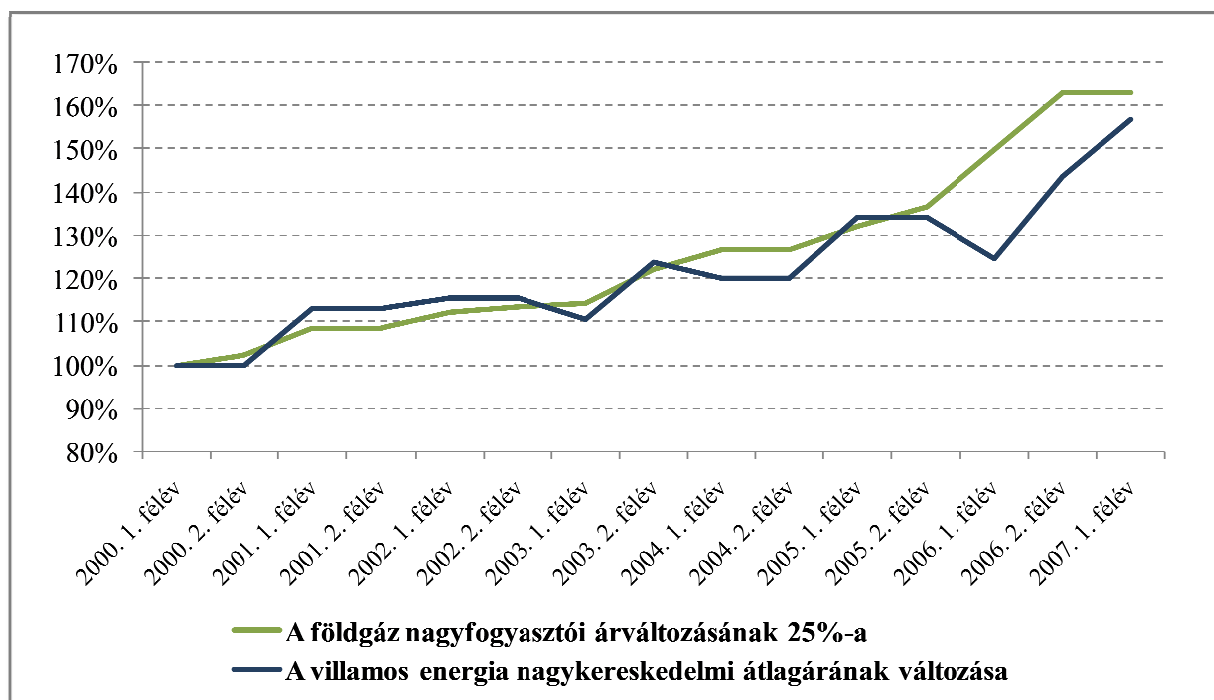
Az árak utóbbi időszakban tapasztalt, jelentős mértékű növekedésének okaira számos vizsgálat igyekezett rávilágítani, azonban nincs konszenzus arra vonatkozóan, hogy az egyes

⁶⁸ MEH (2008a)

tényezők milyen mértékben befolyásolják az árak alakulását. Az árnövekedéshez hozzájáruló legfőbb tényezők között ezen vizsgálatok elsősorban a következőket szokták megemlíteni:

- Regionális kapacitáshiány, elsősorban a hazánktól délre elterülő országokban;
- Az MVM Trade jelentős piaci ereje a nagykereskedelmi piacon;
- Nyersanyagárak emelkedése.

Tanulmányunknak nem feladata annak vizsgálata, hogy mely tényező milyen súllyal játszik szerepet az árak alakulásában, de figyelemre méltó a földgázzal való korreláció, melyet az 15. ábra szemléltet. Az egyetemes szolgáltatást szabályozó GKM rendelet⁶⁹ az egyetemes szolgáltatók elismert beszerzési áraira vonatkozóan előírja, hogy az növelhető negyedévente a közüzemi földgázár változásának 25%-ával. Emiatt érdemes megvizsgálni ezen érték alakulását a múltban.

15. ábra: A földgáz nagyfogyasztói (500 m³/h-nál nagyobb kapacitási gázmérővel rendelkezők) árváltozásának 25%-a és a villamos energia közüzemi nagykereskedelmi átlagára (forrás: MEH)

Jól látható, hogy a közüzemi nagykereskedelmi átlagár alakulása erős összefüggést mutat a földgázár változásának 25%-ával. Ez mindenképp azt mutatja, hogy a nyersanyagárak

⁶⁹ 115/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamosenergia-piaci egyetemes szolgáltatás árképzéséről, valamint az egyetemes szolgáltatás keretében nyújtandó termékcsomagról

változása legalább részben okozza a villamos energia árának növekedését. Emellett azt is feltételezni lehet, hogy ha a piacnyitás nem történik meg, és a közüzemi rendszer fennmarad, a nagykereskedelmi átlagár vélhetően a jövőben is a földgázár mozgását követte volna.

Megállapítható, hogy a liberalizáció eddigi folyamata során nem valósult meg az árak csökkenése, illetve csak egy rövid időre, korlátozott felhasználói körök számára. A liberalizáció során elsősorban a verseny hatékonyságjavító ösztönző erejétől várták az árak csökkenését, azonban azt látni kell, hogy Magyarországon a hatékony verseny lehetőségei korlátozottak, ahogyan ez korábban már bemutatásra került. Az árak növekedése tehát nem a hatékony verseny kritikája, hanem a korlátozott versenyé.

2. *Szociális hatások*

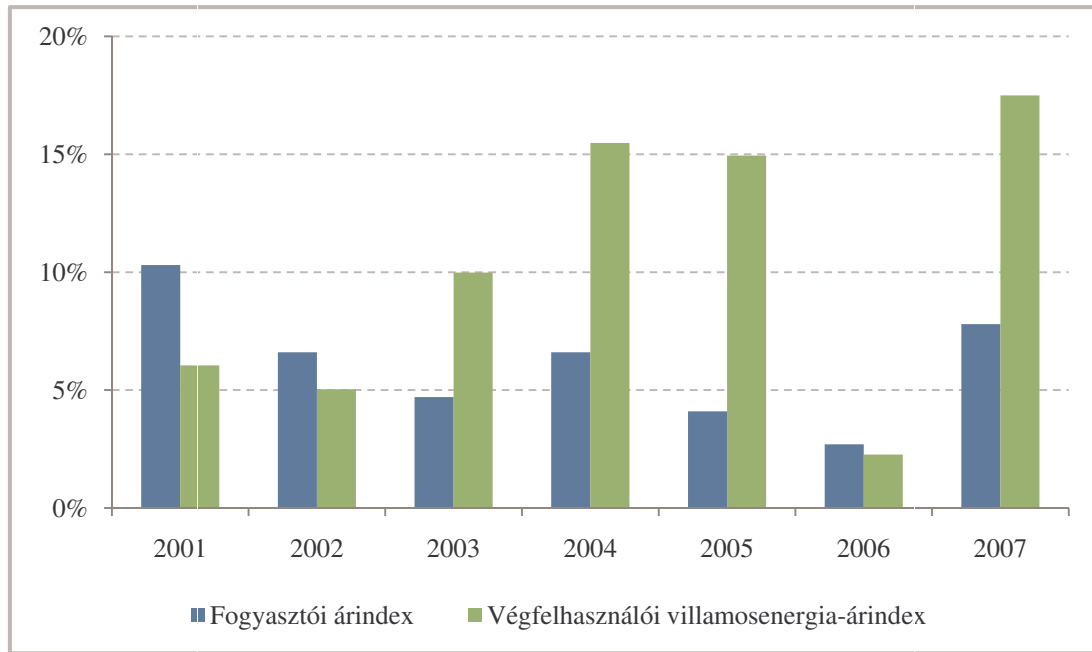
A liberalizáció szociális hatásait elsősorban úgy lehet mérni, hogy az árak alakulását összehasonlítjuk a fogyasztói árindex alakulásával – ez alapján mutatható be az, hogy a fogyasztók reálértéken többet vagy kevesebbet fizetnek-e a villamos energiáért, mint korábban.

1996 és 2001 között az EU tagországok fogyasztói árai szinte minden fogyasztói csoportban alacsonyabb mértékben növekedtek, mint az inflációs ráta.⁷⁰ Az azóta eltelt időszak árnövekedései során azonban ez a tendencia megfordult.

Magyarország

Az infláció és a villamosenergia-ár változását Magyarországon is érdemes vizsgálni annak ellenére, hogy a közüzemi ár szabályozott volt, ugyanis a szabályozás alapján ezen áraknak tükrözniük kell a szolgáltatás érdekében felmerült költségeket.

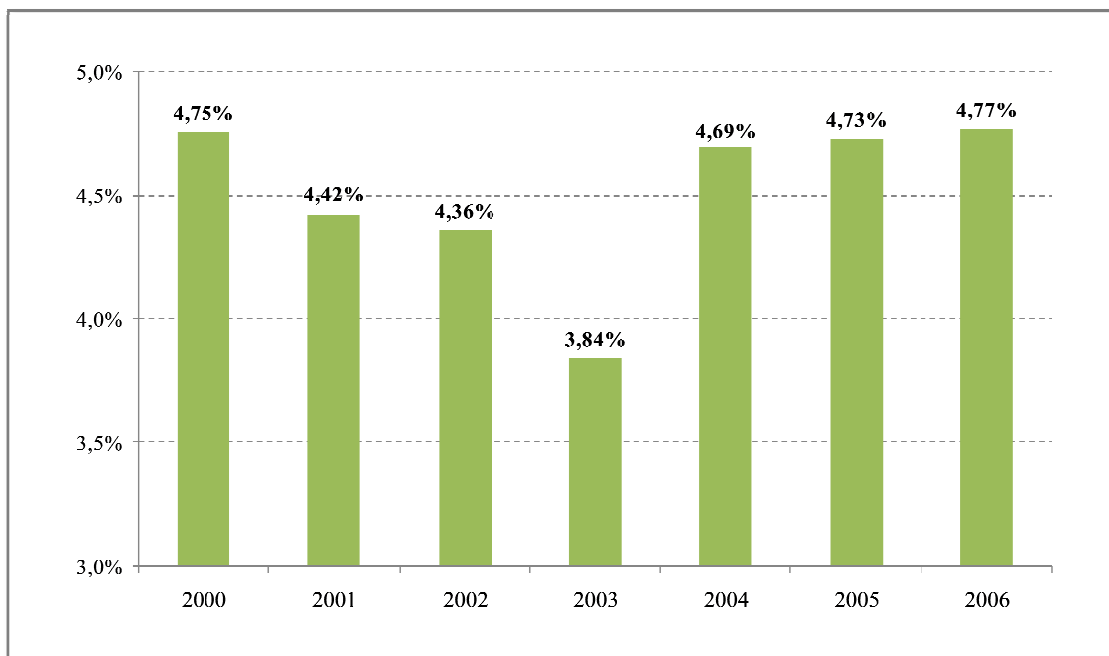
⁷⁰ Jamasb, Pollitt (2005)

16. ábra: A közüzemi villamosenergia-árindex és a fogyasztói árindex alakulása (Forrás: MEH és MNB)

Látható, hogy 2003-tól kezdve (a 2006-os évet leszámítva) a villamos energia árának emelkedése jelentős mértékben meghaladta az inflációt.

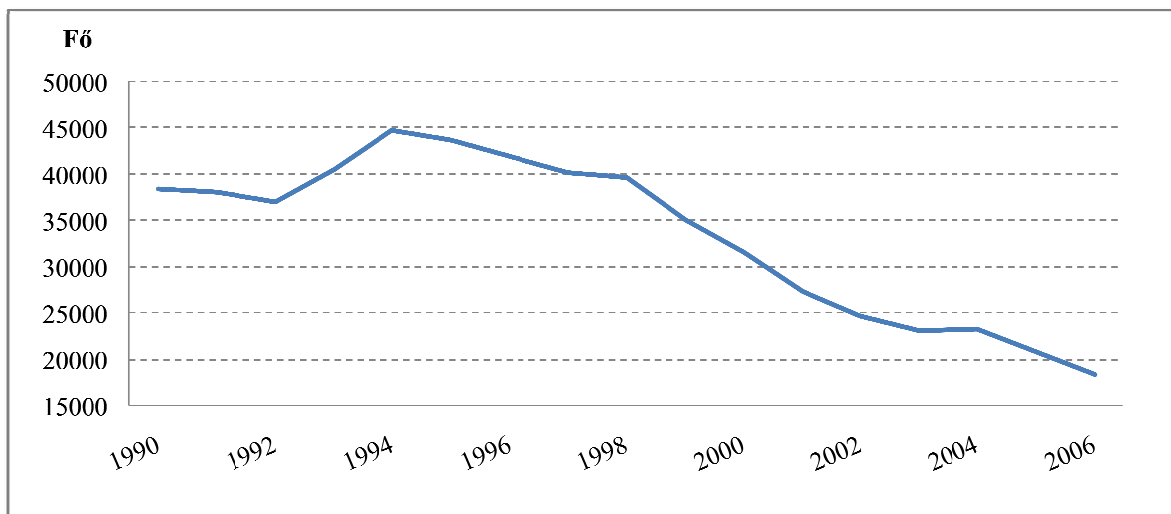
A villamosenergia-költségek háztartások kiadásaiban való részarányát mutatja a következő ábra:

17. ábra: A villamos energia részesedése a háztartások költségéből 2000-2006 között (Forrás: KSH)

Jól látható, hogy a 2003-as minimum óta a növekedés folyamatos, a háztartások tehát egyre nagyobb arányban fordítják jövedelmüket villamos energia beszerzésére. Ezt azonban nehéz lenne a liberalizáció hatásának nevezni, hiszen a háztartási fogyasztók a vizsgált időszak alatt végig szabályozott áron vásárolhattak villamos energiát, és egyéb tényezők is közrejátszhatnak ezen mutató alakulásában (pl. háztartási gépek növekvő száma, stb.).

A szociális hatások vizsgálatakor érdemes megvizsgálni egy másik szempontot is, a villamosenergia-ipari dolgozók létszámát, hiszen az iparág mérete miatt korábban a nemzetgazdaság egy jelentős foglalkoztatójának számított.

18. ábra. A villamos energia szektorban dolgozók létszáma, 1990-2006 (Forrás: MEH)

Az ábrán jól látható, hogy a privatizáció kezdete óta a szektor dolgozóinak száma drasztikusan csökken. Az akkor foglalkoztatott 45 000 fős létszám mára 20 000 fő alá csökkent. Ez szociális szempontból egyértelműen negatív hatás, azonban a villamosenergia-ipari vállalatok hatékonyságának javulását is mutatja, és a villamos energia szolgáltatásával kapcsolatban felmerülő költségek csökkenését eredményezheti, ami egyértelműen pozitív hatásnak nevezhető.

3. Szolgáltatási színvonal és az ellátás biztonsága

A szolgáltatási színvonalat leginkább a kiesések számával és hosszával lehet mérni, a fogyasztókat leginkább az érinti, hogy mekkora az olyan esetek aránya, amikor villamos energiát szeretnének fogyasztani, azonban ez vagy a hálózat hibája, vagy forráshiány miatt nem lehetséges.

A hálózattal kapcsolatos kiesések száma az elosztók és az átviteli rendszerirányító teljesítményét mutatja, míg a forrásoldali hiányok előfordulása hosszú távon, számos szereplő részvételével megoldandó probléma.

Bár a liberalizáció kezdete óta az ellátás biztonsága alapvetően nem romlott, a kereslet folyamatos növekedése és a szükséges beruházások elmaradása a közeljövőben a tartalék kapacitások csökkenését eredményezheti és veszélyeztetheti az ellátás biztonságát.⁷¹ A szolgáltatás színvonalának egyéb külföldi tapasztalatait a kiskereskedelmi versennyel foglalkozó fejezet tárgyalja.

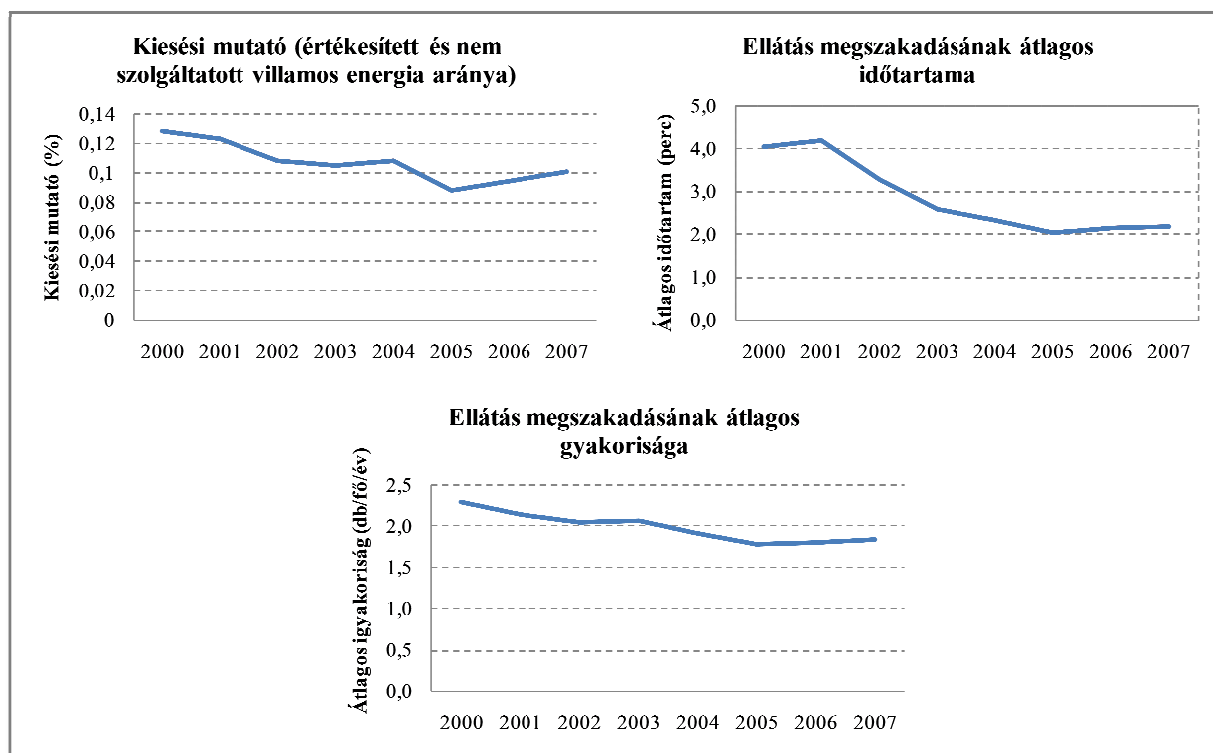
Magyarországi helyzetkép

Magyarországon a MEH minden évben vizsgálja a szolgáltatási színvonalat, és amennyiben egy társaság nem teljesíti az elvárásokat, a MEH csökkentheti az adott társaság díjait.

Az elosztói engedélyesek tevékenységét számos mutatóval méri a MEH, azonban ezek közül csak három esetén határoz meg minimális követelményeket (mert ezek a nemzetközileg legelfogadottabb mutatók), melyek nem teljesülése esetén az elosztókat büntetés terheli (rendszerhasználati díj csökkentése vagy bírság), ezek:

- a. a kiesési mutató, mely a nem szolgáltatott villamos energiát viszonyítja a szolgáltatotthoz;
- b. az ellátás nem tervezett megszakadásának átlagos időtartama;
- c. az ellátás nem tervezett megszakadásának átlagos gyakorisága.

⁷¹ Jamasb, Pollitt (2005)

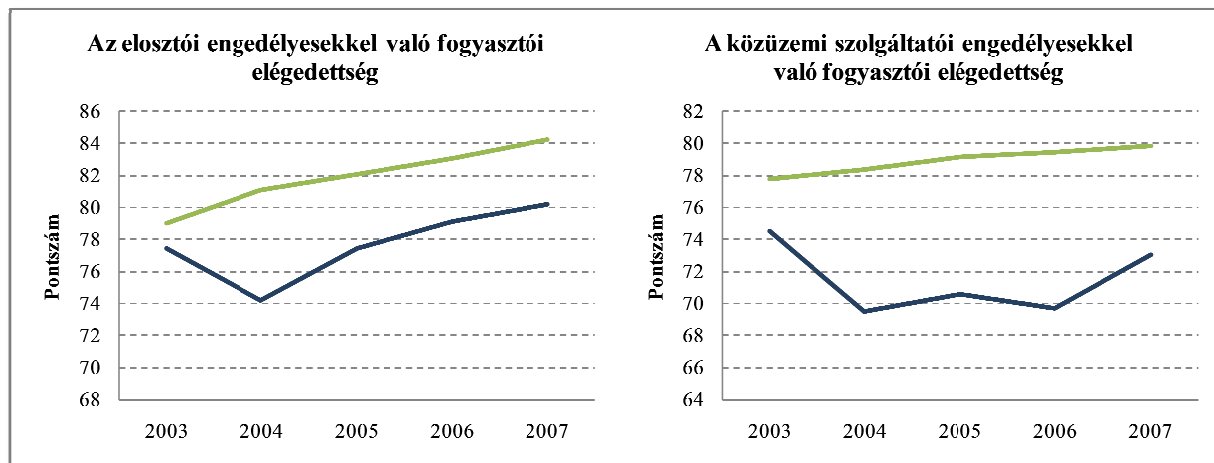
19. ábra: Az elosztási tevékenység főbb minőségi mutatói (Forrás: MEH)

A mutatók vizsgálata alapján látható, hogy az enyhén javuló tendencia 2006 során megállt, majd 2007-ben romlásnak indult. Az elosztók ezen mutatói nemzetközi összehasonlításban a gyengébbek közé tartoznak.⁷² Mivel az elosztók természetes monopóliumok, minőségi mutatóikat csak a kellően hatékony ösztönző szabályozással lehet javítani.

A MEH a szolgáltatási színvonal mellett a fogyasztói elégedettséget is rendszeresen vizsgálja. A Hivatal több dimenzió mentén vizsgálódik, ezen tanulmány azonban csak az összevont eredményeket értékeli. Az alábbi ábra alapján látható, hogy az elosztókkal való elégedettség jellemzően növekvő tendenciát mutat 2003 óta (a nem lakossági fogyasztók esetén egy rövid kezdeti lejtmenet után), és magasabb a lakossági, mint a nem lakossági fogyasztók körében. A közüzemi szolgáltatókra vonatkozóan a lakossági fogyasztók elégedettségi mutatója magas, és enyhén emelkedő tendenciát mutat. A nem lakossági fogyasztóknál 2003-tól 2006-ig a csökkenés és a stagnálás volt jellemző, a mutató értéke azonban 2007-ben növekedésnek indult. Ennek oka lehet az, hogy a nem lakossági fogyasztók egy része 2003 után szabadon választhatott kereskedőt, és az újonnan piacra lépő kereskedők egy része magasabb

⁷² MEH sajtóközlemény A villamos energia ellátás megbízhatóságának 2007. évi színvonalának vizsgálata <http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200807/sajtkzlemny080715.pdf>

színvonalon igyekezett kiszolgálni a fogyasztóit, ezzel egy magasabb elvárási szintet támasztva a közüzemi szolgáltatók felé. A 2007-es trendforduló azt mutatja, hogy a közüzemi szolgáltatók igyekeztek megfelelni a verseny által támasztott magasabb szintű elvárásoknak.

20. ábra: Az elosztói és a közüzemi szolgáltatói engedélyesekkel való fogyasztói elégedettség alakulása

A MEH a fentiekén kívül vizsgálja még a MAVIR teljesítményét is, az elosztókhoz hasonló mutatószámokkal. A Hivatal megállapítása alapján a fentebb bemutatott időszakban a MAVIR teljesítette a vele szemben támasztott elvárásokat.

A rendszerszintű üzembiztonság fontos mutatója az ún. maradó teljesítmény⁷³, ami tulajdonképpen a villamosenergia-rendszer adott igénybevételi szint melletti tartalék teljesítményét mutatja. Ez a MAVIR kapacitástervei alapján 2008-ben több alkalommal is várhatóan az UCTE⁷⁴ által elvárt szint alá süllyed, ha pedig az importszaldót nem veszik figyelembe, a maradó teljesítmény értéke az év bizonyos időszakaiban negatív.⁷⁵ Ezek a tényezők nagy mértékben megnehezítik a MAVIR rendszerirányítási tevékenységét.

4. Kiskereskedelmi verseny, szolgáltató-váltás, új termékek megjelenése

A kiskereskedelmi verseny villamosenergia-szektorban való létjogosultságát sokan vitatják. Megállapítható, hogy jól működő piacokon a fogyasztói árak csak kis hányadát teszik ki a

⁷³ „A maradó teljesítmény a ténylegesen rendelkezésre állóteljesítmény, csökkentve a csúcsterheléssel, valamint a rendszerirányítói tartalékkal” (Forrás: MAVIR honlap)

⁷⁴ UCTE: Union for Co-ordination of Transmission of Electricity

⁷⁵ A MAVIR éves kapacitásterve:

[http://www.mavir.hu/domino/html/www/mavirwww.nsf/vAllPages/FF6A04E2F2D5AFC6C1256FB000495407/\\$FILE/kapterv_eves200809_20081010.pdf](http://www.mavir.hu/domino/html/www/mavirwww.nsf/vAllPages/FF6A04E2F2D5AFC6C1256FB000495407/$FILE/kapterv_eves200809_20081010.pdf)

kiskereskedelmi költségek, és így az ezen a szegmensben kialakuló versenynek az árakra csekély hatása lehet. Ha azonban nem csak az árat tekintjük a fogyasztó elégedettségét befolyásoló tényezőnek, akkor más kép látható. A liberalizáció céljainál már említésre került, hogy a szektor reformjának egy fontos célja a fogyasztói preferenciák nagyobb mértékű figyelembe vétele. Ennek a terepe a kiskereskedelem.

A fogyasztói preferenciákra való nagyobb mértékű szolgáltatói figyelem jelentősen átalakította a termékstruktúrákat és a szerződési feltételeket a jól működő liberalizált piacokon, elsősorban az Egyesült Királyságban és a skandináv országokban. A korábbi, jellemzően fix időtávra szóló, fix árú szerződések mellett számos új szerződéstípus jelent meg ezeken a piacokon, néhány hónapostól több évig terjedő időtartamúak, a fix áras szerződések mellett a valamely azonnali (spot) piac áraihoz kötött változó áras szerződést is köthet a fogyasztó ezen országokban. Ezeken a lehetőségeken elsősorban a nagyobb fogyasztók nyerhetnek sokat.⁷⁶

A kiskereskedelmi verseny következtében ugyanakkor a kisfogyasztók számára is rendkívül változatos szolgáltatásokat nyújtanak a villamosenergia-kereskedők. Az Egyesült Királyságban a fogyasztók vásárolhatnak egyéb szolgáltatással egybekötött villamosenergia-szolgáltatást (pl. a földgázt, vizet is beszerezhetik ugyanattól a szolgáltatótól, bizonyos diszkontért), hűségpontokat gyűjthetnek, amelyet levásárolhatnak, választhatnak magasabb árú díjcsomagot, melynek többletbevételét jótékonyági célokra vagy szegény fogyasztók támogatására fordítják, választhatnak zöld energiát szolgáltató kereskedőt, olyan konstrukciót, melyben fix díjért korlátlanul fogyaszthatnak áramot mérés nélkül, kedvezményesebb előre fizetős szolgáltatást, számos pénzügyi és egyéb termékeket kapcsolhatnak a villamos energiához.⁷⁷ A fentiek mellett több országban is megjelentek a fapados, minimális áráért cserébe minimális hozzáadott értéket nyújtó szolgáltatók. Jól látható, hogy a hírközlési szektorban lezajlott folyamatokhoz hasonló tendenciák a villamos energia kiskereskedelmi piacán is lehetségesek, a fogyasztói igényeknek jóval szélesebb körű kiszolgálása egyértelmű pozitív hatása lehet a sikeres liberalizációnak.

Ahhoz azonban, hogy a kiskereskedelmi verseny kellően élénk lehessen és kiváltsa az ettől elvárt hatásokat, az is szükséges, hogy a fogyasztókban legyen hajlandóság a szolgáltató-

⁷⁶ Littlechild (2000)

⁷⁷ Littlechild (2000)

váltásra.⁷⁸ Az európai statisztikák azt mutatják, hogy a szolgáltató-váltási hajlandóság a javuló tendenciák ellenére még mindig alacsony. A szolgáltatót váltó fogyasztók számának részaránya még a legnagyobb hajlandóságot mutató ipari nagyfogyasztók között sem haladja meg a 20%-ot az Európai Unió egyik országában sem.⁷⁹ A fogyasztók jogairól való felvilágosítása és ezen keresztül a szolgáltató-váltási hajlandóság elősegítésére az Európai Bizottság egy kampányt is folytatott 2007 és 2008 júniusa között (Agathe Power).

A kiskereskedelmi verseny Magyarországon

A fentiekben bemutatott széles termékkálával Magyarországon egyelőre nem találkozni. A kiskereskedelmi verseny ígéretesen indult, hiszen a 2003-as piacnyitás után az MVM htm-portfoliojánál alacsonyabb árú importra alapozó versenypiaci kereskedők számos nagyfogyasztót tudtak elcsábítani a közüzemi piacról, melynek következtében 2005-re a versenypiaci fogyasztás meghaladta a teljes fogyasztás 30%-át⁸⁰, és az arány 2006-ban közel 40%-on tetőzött. A versenypiac ilyen mértékű felfutása elsősorban az alacsonyabb áraknak, és nem a hozzáadott értéknek köszönhető – ezt jól mutatja, hogy a két szegmens közti árak kiegyenlítődésével egyre több felhasználó lépett vissza a közüzemi szegmensbe, így a versenypiac mérete 2007 végére 20%-ra zsugorodott.⁸¹

A szolgáltató-váltás várható tendenciáit vizsgáló REKK tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a piac alacsony szintű megtámadhatósága és a szolgáltató-váltási költségek jelenléte szabadpiaci körülmények között jelentős végfogyasztói árnövekedéshez vezethet.⁸²

Az egyetemes szolgáltatást igénybe vevő, elsősorban lakossági fogyasztók - akik hosszabb távon vélhetően a leginkább vevők lennének a fentebb bemutatott széles termékkálára – elcsábítására a kereskedőknek a jelenlegi helyzetben nincs sok esélyük, hiszen a kormányzati (informális) beavatkozás következtében az egyetemes szolgáltatók olyan áron vásárolnak áramot, amely más kereskedőknek elérhetetlen. Amíg a piaci struktúra nem változik, és a lakosságra vonatkozóan lényegében tovább él a közüzemi rendszer, addig az élénk lakossági piaci verseny nem indulhat be. Ez azért is problémát jelent, mert az egyetemes szolgáltatásra

⁷⁸ Ez természetesen egy kölcsönös folyamat, hiszen a szolgáltató-váltási hajlandóság növekedéséhez az is szükséges, hogy a fogyasztók érezhető előnyöket kapjanak egy másik szolgáltatótól.

⁷⁹ ERGEG (2008)

⁸⁰ MEH (2008a)

⁸¹ MVM (2008a)

⁸² REKK (2008b)

jogosultak köre 2009-ben⁸³ várhatóan az ország villamosenergia-felhasználásának több, mint 35%-át fogja jelenteni.

V.2.2. Közvetett hatások

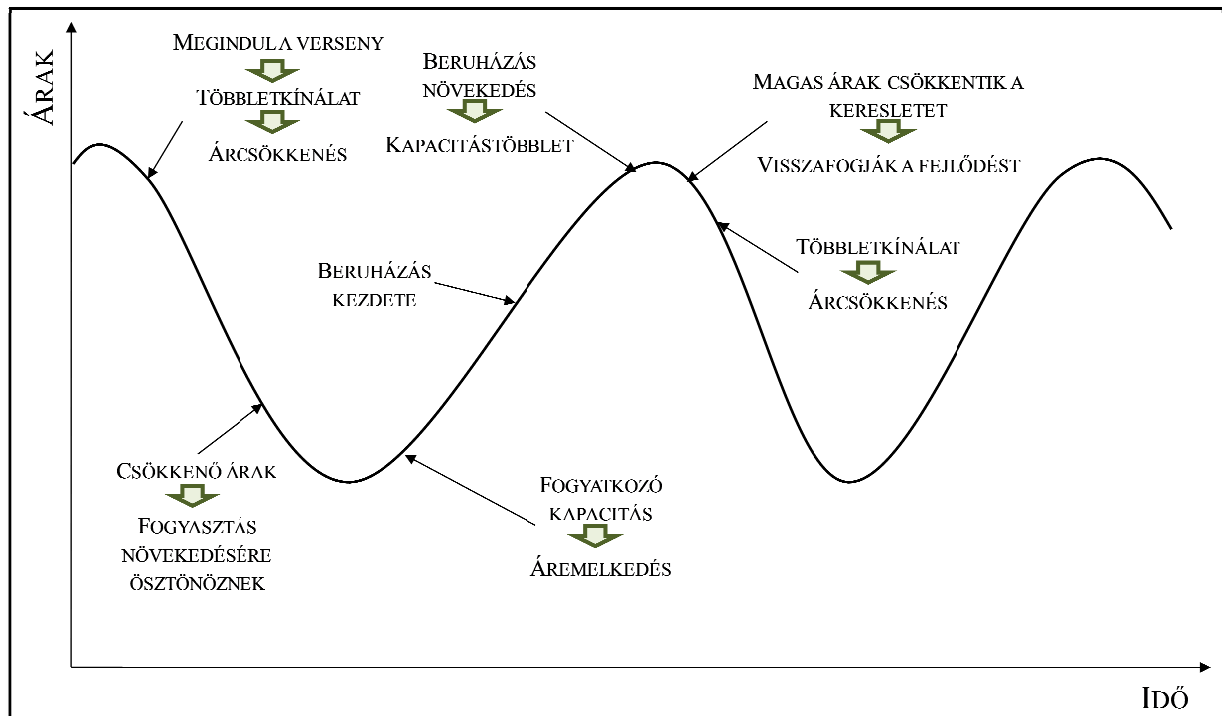
A liberalizáció közvetett hatásai alatt azok a hatások értendők, amelyek ugyan rövid távon nem érintik közvetlenül a fogyasztókat, hosszabb távon azonban befolyásolhatják a fogyasztói árakat (beruházások) vagy a fogyasztók jólétét befolyásoló egyéb tényezőket (környezetvédelem).

1. *Beruházások alakulása*

A beruházások alakulásának vizsgálata több szempontból is jelentős. Egyrészt az árakra főként hosszabb, de már rövid távon is hatással van a termelői kapacitásokba történő beruházások mértéke. Másrészt ez is egy olyan terület, amelyben megoszlanak a vélemények a szakértők között arról, hogy a piaci mechanizmusok biztosítják-e a kapacitásokba történő megfelelő mennyiségű beruházást.

A beruházások alakulásánál problémát jelent az erőművi beruházások jelentős időigénye. A beruházási döntés és a termelés elindulása között jellemzően legalább 2, de inkább több év telik el. Ez nem teszi lehetővé azt, hogy az árváltozásokra a kínálat azonnal tudjon reagálni. Ennek következtében a beruházásoknak a következő ciklikusságot kell követniük:

⁸³ A jogosultak körének kibővítése következtében.

21. ábra: A villamosenergia-termelői beruházások alakulásának ciklusa (Forrás: Gerse (2008))

A fenti ábra jól mutatja az Európában a piacnyitás óta lezajlott folyamatokat is: a kezdeti kapacitástöbblet árcsökkenést eredményezett, majd a kereslet növekedésével és a korszerűtlen erőművek bezárásával kapacitáshiány következett be, amely az árak növekedését okozta.

Nemzetközi tapasztalatok

A beruházási tapasztalatokra tekintve nehéz egyértelmű következtetéseket levonni. Azokban az országokban, ahol a liberalizáció viszonylag sikeres volt (Egyesült Királyság, Új-Zéland, Ausztrália, Skandinávia), a körülmények rendkívül kedvezőek voltak: jelentős tartalék-kapacitások álltak rendelkezésre, fejlett volt az átviteli hálózat, alacsonyak voltak a nyersanyagárak.⁸⁴ A jelenlegi, magas nyersanyagárakkal és csökkenő tartalék-kapacitásokkal jellemezhető helyzetben derül majd ki igazán, hogy a piaci mechanizmusok elegendőek-e a megfelelő mennyiségű új termelő kapacitás létrehozásához. Ehhez az szükséges, hogy a piaci árat az államok ne próbálják meg befolyásolni, hiszen az árak mesterségesen alacsonyan tartása pont azt a piaci jelzést torzítja, amely elősegíthetné a beruházások ösztönzését.

⁸⁴ Pollitt (2007)

A beruházások ciklikussága azt is eredményezi, hogy a beruházások drágábbak lesznek, az erőművek építéséhez szükséges anyagok és gépek iránti megnövekedett kereslet miatt. Ez a villamosenergia-rendszerek összes költségét növelő tényező.⁸⁵

A termelő kapacitásokba történő beruházásokkal kapcsolatos másik, igen jelentős probléma a fűtőanyagok kiválasztása. Az Egyesült Királyságban lezajlott liberalizáció sikeréhez az is hozzájárult, hogy a gyors felépítési időtartam és a kedvező földgázárak miatt számos kombinált ciklusú, földgáztüzelésű erőmű létesült. Európa más országaira is az a jellemző, hogy az elmúlt években létesülő erőművek elsősorban a földgázra alapoznak. Ennek számos előnye is van (környezetvédelmi szempontból például a szénnél lényegesen kedvezőbb erőforrás), azonban több szempontból is kockázatokat hordoz magában. Egyrészt a nagy mértékben növekvő földgáz-felhasználási igények kielégítése ellátás-biztonsági és függőségi kérdéseket vethet fel, tekintve, hogy Európa földgázból jelentős mennyiségű importra szorul. Másrészt a földgáztüzelésű erőművek költségeinek jelentős hányadát a földgáz beszerzési költsége teszi ki, ami miatt ezen erőművek költségei volatilisak lehetnek.

A beruházások alakulásának piaci szempontokra alapozása más veszélyeket is rejt magában. A rövid távon alacsony határköltséggel termelő országok (ilyen az atomenergiára alapozó Franciaország vagy a vízenergiát hasznosító Norvégia) nagykereskedelmi árai túlságosan alacsonyak ahhoz, hogy a piac ezek mellett kellő mértékű kapacitás-fejlesztést hajtson végre. A hosszú távú határköltségek árban való érvényesülése esetén ez nem jelentene problémát, azonban nem ez a jellemző.⁸⁶ Ennek következtében egyelőre rendkívül ritka a piaci alapon felépített atomerőmű vagy vízerőmű, pedig elképzelhető, hogy hosszú távon ezen erőművek létrehozása járna a legkisebb költségekkel a fogyasztók számára. A piaci kockázatok és verseny azonban a kisebb beruházásokat igénylő, gyorsan felépíthető erőművek építésére ösztönöz.⁸⁷

Az erőművi beruházások alakulása Magyarországon

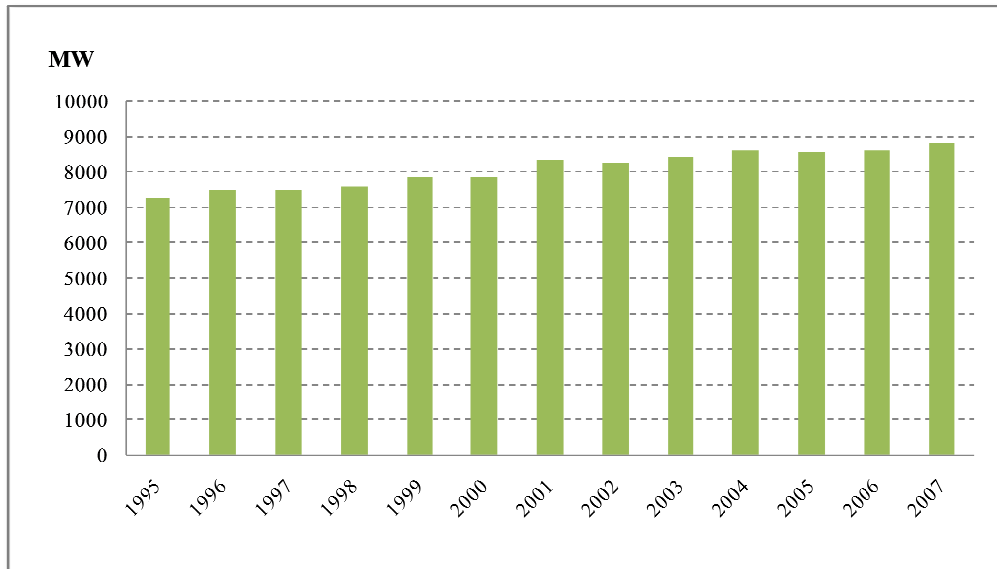
Az alábbi ábrából jól látható, hogy a magyarországi erőművek beépített kapacitásai a liberalizáció kezdete óta folyamatosan nőnek. A központi erőmű-tervezés időszaka után tehát a különálló erőműfejlesztések is igyekeznek lépést tartani a kereslet folyamatos

⁸⁵ dr. Gerse (2008)

⁸⁶ Jamasb, Pollitt (2005)

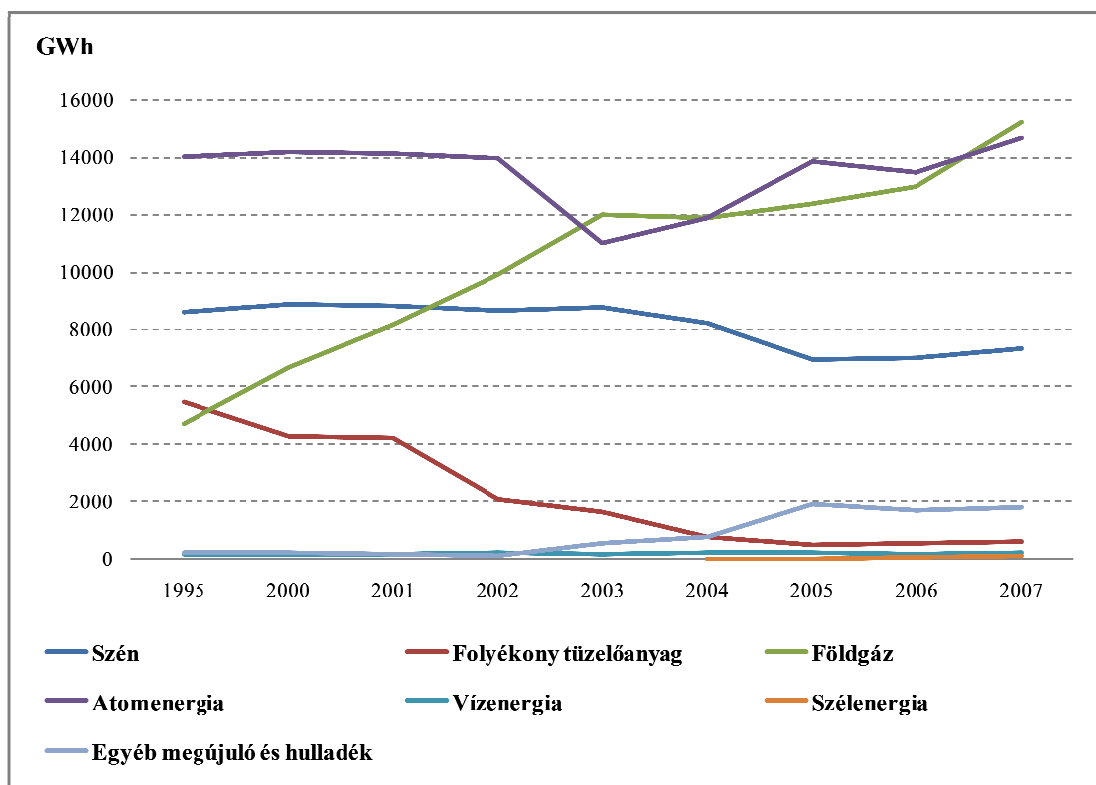
⁸⁷ Jamasb, Pollitt (2005)

növekedésével. A privatizáció sikerét és az erőművek fejlesztését a privatizáció után csak úgy lehetett elérni, hogy az MVM hosszú távú szerződéseket kötött a termelőkkel. Ez később belépési korláttá vált, hiszen gyakorlatilag csak az tudott belépni a termelés piacára, aki szintén megállapodott az MVM-el kapacitásainak hosszú távú értékesítésére vonatkozóan.⁸⁸ Így valósult meg például a Csepel II. vagy a Kispesti Erőmű létesítése. Az UCTE rendszeréhez történő csatlakozáshoz szükséges szekunder tartalék erőművek (Litér, Sajószöged) ugyanakkor az MVM beruházásában készültek el.

22. ábra: Az erőművek beépített kapacitásának alakulása 1995 és 2007 között (MW)

⁸⁸ REKK (2008a)

23. ábra: Az éves villamosenergia-termelés energiahordozók szerinti megoszlása (Forrás: MEH)

A termelés energiahordozók szerinti alakulását mutatja a 23. ábra. Jól látható a más országokban is tapasztalt hatás, a földgáz növekvő térhódítása. 2007-ben már ezen energiahordozó képviselte a legnagyobb arányt a magyar villamosenergia-termelésben.

A földgáz folyamatosan növekvő szerepe még inkább egyértelmű, ha a közeljövőben tervezett erőmű-létesítések kerülnek vizsgálat alá. Ezek szerint 2015-ig több, mint 5000 MW földgáztüzelésű erőmű fog létesülni (figyelembe kell venni, hogy ezen tervek jelentős része egyelőre csak papíron létezik, vélhetően nem mindegyik fog megvalósulni). Ennek számos káros hatása lehet, elsősorban a villamos energia ára és az ország energetikai kiszolgáltatottságára vonatkozóan. Magyarországon már eddig is az egyik legmagasabb Európában a földgáz részesedése az ország energiafelhasználásából annak ellenére, hogy a hazai földgáztermelés nem jelentős, a fogyasztás mintegy 20%-a.⁸⁹

A földgáztüzelésű erőművekre vonatkozó tendenciák jól illeszkednek a nemzetközi tapasztalatokhoz és az elméleti tézisekhez, melyek liberalizált piacon a földgáz-erőművek

⁸⁹ Forrás: MEH.

terjedését mutatják és indokolják. A széntüzelésű erőművek a jelenlegi, hosszabb távon is magasnak tűnő árviszonyok mellett jól jövedelmező befektetések lehetnek, azonban a környezetvédelmi előírások várható szigorodása miatt ezek megvalósulása meglehetősen bizonytalan.

Minden negatív hatás ellenére azonban a táblázatban látható tervek azt mutatják, hogy a liberalizált környezet kedvező a beruházások szempontjából, hiszen igen jelentős kapacitáslétesítések várhatók a közeljövőben. Az tehát mindenképp megállapítható, hogy a régióban tapasztalható kapacitáshiány és az ennek következtében kialakuló magas árak erőteljesen felkeltették a beruházók érdeklődését. Az ezen erőművek üzembe állásának rendszerszintű költségekre gyakorolt hatásai pedig a jelenlegi információk alapján nem megállapíthatók.

Beruházó	Hely	Beépített teljesítmény (MW)	Energiahordozó	Várható üzembe lépés	Összesen
EMFESZ	Gyulaháza	2520	földgáz	2012-2015	5194 MW
E.ON	Gönyű	880	földgáz	2011-2012	
MOL - CEZ	Százhalombatta	880	földgáz	2012-2013	
Dunamenti Erőmű	Százhalombatta	400	földgáz	2009-2010	
Kárpát Energo - MVM	Vásárosnamény	230	földgáz	2010-2011	
Bakonyi Erőmű	Ajka	116	földgáz	2010-2011	
ISD Power	Dunaújváros	110	földgáz	2010-2011	
Pannonpower	Pécs	58	földgáz	2013-2014	
E.ON	Mohács	1200	feketeszén	2015-2020	1970 MW
RWE - MVM	Visonta	440	lignit	2014-2015	
AES	Borsod	330	barnaszén	2012-2013	
Megújulók (alapszenárió)		736		2007-2013	1355 MW
Megújulók (alapszenárió)		619		2007-2013	
Megújulók (2. szenárió)		934		2013-2020	1910 MW
Megújulók (2. szenárió)		976		2013-2020	
Összesen		8519 - 9074 MW		2007-2020	

24. ábra: A nyilvános erőmű-építési tervek (Forrás: dr. Stróbl (2007) és Dr. Kocsis (2008))

2. Környezetvédelem

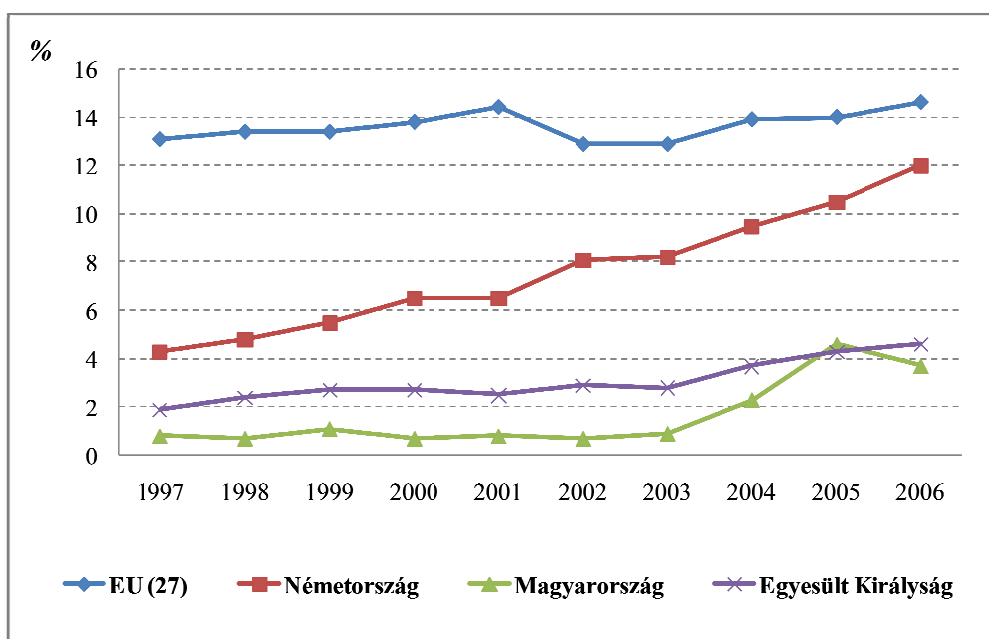
A liberalizáció környezetre gyakorolt hatásai nem egyértelműek, és legfőképp nehezen köthetők egyértelműen a liberalizációhoz.

A verseny elterjedése és az országok közötti energiaáramlás növekedése megteremti a lehetőséget a villamosenergia-kereskedők számára, hogy olyan országból importáljanak, ahol

a kevésbé szigorú környezetvédelmi előírások következtében olcsóbban lehet villamos energiát előállítani.⁹⁰

A korábban már bemutatott tüzelőanyag-választási problémák hatással vannak a környezetre is. A földgáztüzelésű erőművek elterjedése környezetvédelmi szempontból kedvező folyamat, mert ezek károsanyag kibocsátása lényegesen alacsonyabb a széntüzelésű erőművekénél. Azonban a komoly beruházást igénylő, és környezetvédelmi szempontból a legkedvezőbbnek tartott nukleáris- és vízerőművek építésének elmaradása negatív hatásként értelmezhető.

A megújuló erőforrások részarányának növekedése – amely környezetvédelmi szempontból kívánatos – ugyan nem feltétlenül a liberalizációhoz kötődik, inkább kormányzati politika kérdése, ugyanakkor a liberalizáció teremti meg a lehetőséget arra, hogy ebbe a szegmensbe jelentős mennyiségű magántőkét vonjanak be. A megújuló energiaforrások EU-szintű részaránya ugyan stagnált, és csak 2003 óta mutat egyértelmű növekedést, azonban a megtermelt megújuló energia mennyisége jelentős mértékben nőtt.

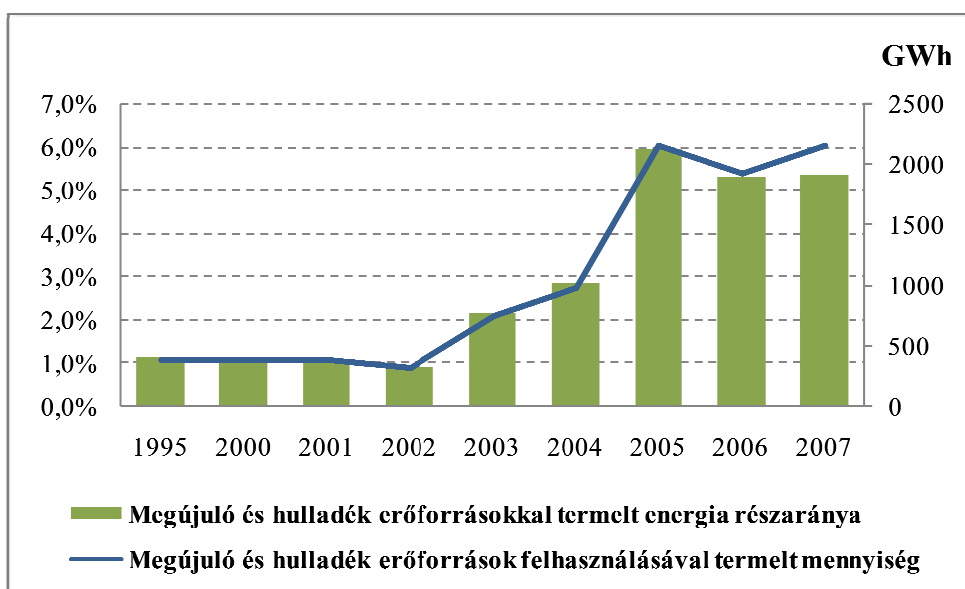
25. ábra: A megújuló energiaforrások felhasználásával termelt villamos energia részaránya (Forrás: Eurostat)

⁹⁰ Pollitt (1997)

Magyarországi tapasztalatok

A liberalizáció és a környezetvédelem összefüggéseit Magyarországon is csak nehezen lehet egyértelműen megítélni. Az erőművek károsanyag kibocsátása egyértelműen csökkent⁹¹, azonban ez elsősorban a folyamatosan szigorodó környezetvédelmi szabályozáshoz köthető fejlemény. Néhány komoly szennyezőnek számító erőmű vagy bezárásra került (pl. Bánhidai erőmű), vagy széntüzelésről átállt más tüzelőanyagra (jellemzően földgáz vagy biomassza). Ez azonban szintén nem a liberalizáció, hanem más előírások eredménye.

Részben a liberalizációhoz köthető azonban a megújuló energiaforrások használatának terjedése. A dereguláció nélkül ugyanis nem lett volna lehetséges a magántőke bevonása a környezetbarát áramtermelésbe. A liberalizált környezetben a kormányzat viszonylag magas (a mindenkori piaci árnál magasabb) átvételi árakkal igyekszik ösztönözni a megújuló energiaforrásokat és hulladékot hasznosító erőművek elterjedését. Ennek sikerét mutatja az alábbi ábra.

26. ábra: A megújuló és hulladék erőforrásokkal termelt villamos energia mennyisége és részaránya
(Forrás: MEH)

⁹¹ Forrás: MEH (<http://www.eh.gov.hu/home/html/index.asp?msid=1&sid=0&hkl=169&lng=1>)

Látható, hogy ugyan a mennyiség a liberalizáció kezdete óta jelentősen megnőtt, a 2005-ös csúcspont óta stagnál. A fogyasztás folyamatos növekedése mellett ez azt jelenti, hogy a nem megújuló erőforrást hasznosító erőművek termelése folyamatosan nő.⁹²

Magyarországon egyelőre nem jelent meg olyan villamosenergia-kereskedő, aki csak zöldenergiát forgalmazna. A MEH felmérései azt mutatják, hogy erre a fogyasztói fogadókészség viszonylag alacsony, és csökken azok száma, akik hajlandóak lennének többet fizetni a tiszta energiáért.⁹³ Ennek alapján kijelenthető, hogy a fogyasztók környezettudatosságának javítása elengedhetetlen feltétele annak, hogy a hazai villamosenergia-szektor környezetvédelmi teljesítménye jelentősen javuljon.

⁹² Amennyiben azt feltételezzük, hogy az import jellemzően szintén nem megújuló energiaforrásokból származik.

⁹³ MEH fogyasztó elégedettség mérés

http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200803/microsoftwordram_rvid_2007j_szolglatpldny.pdf

VI. A JAVASOLT LIBERALIZÁCIÓT KÖVETŐ VERSENYHATÓSÁGI ESZKÖZÖK ISMERTETÉSE

A liberalizáció jóléti hatásainak megvalósítását részben ex ante, részben ex post szabályozási eszközök alkalmazása biztosítja. A hírközlési piacon bevezetett versenyjog elvein alapuló JPE szabályozási módszertan avagy az energetikában alkalmazott ad hoc ex ante szabályozási elemek valamint a versenyhivatal által végzett szabályozás egymást kiegészítő viszonya a liberalizáció sikerének záloga.

Az ex ante szabályozási eszközök a vizsgált piac szerkezetének és működésének átfogó, jövőbe tekintő értékelésére építve bizonyos kötelezettségek előírását teszik szükségessé a versenypiaci környezet kialakításának érdekében. Ennek során kiküszöbölésre kerülnek olyan versenyt gátló tényezők, melyek feloldása nélkül a piaci verseny kialakítása a kapcsolódó piacokon sem valósulna meg.

Mindazonáltal vannak olyan ex ante versenyjogi jogalkalmazás által nem érintett területek, melyek versenyhatóság(ok) általi szabályozási beavatkozást teszik szükségessé. Ezek a következők:⁹⁴

- *tisztességtelen verseny tilalma*: a versenytársak, üzletfelek, valamint a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütköző gazdasági tevékenység tilalma
- *üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma*
- *gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalma*
- *gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma*
- *összefonódás ellenőrzése*

Az *üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma* a fogyasztóvédelmet szolgálja, mely azon alapul, hogy a kevés információval, alacsony érdekérvényesítési képességgel rendelkező fogyasztó gazdasági partnerének kiszolgáltatottá válik. A versenyjog ezen felborult erőviszonyokat próbálja kiegyensúlyozni. A fogyasztóvédelem többletjogokat fogalmaz meg a fogyasztók számára és további kötelezettségekkel terheli partnereiket.

⁹⁴ 1996. évi LVII. törvény valamint a Szerzés 81. és 82. cikke alapján

A fent bemutatott ex post versenyjogi jogesetek közül a gazdasági versenyt korlátozó magatartást, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést és a vállalkozások összefonódását az a közös célkitűzés fogja össze, hogy mindhárom terület elsősorban közvetlenül magát a liberalizációt megelőző és követő piaci versenyt kívánja védeni, közvetve pedig a fogyasztói érdekeket, a liberalizáció jóléti hatásait óvja. A **gazdasági versenyt korlátozó magatartás tilalma** a független vállalkozások olyan összefogásával szemben lép fel, amelyek révén a piac egyes szereplői igyekeznek kivonni magukat az objektív piaci megmértetés alól, és mesterséges körülményeket alakítanak ki pozíciójuk javítása érdekében. A **gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma** a monopolhelyzetű, de legalábbis domináns piaci szereplővel szemben támaszt magas követelményeket, megtiltva neki nemcsak a tisztességtelen magatartást, de sokszor azt is, amit gazdasági erőfölény hiányában jogszerűen megtehetne. A **vállalkozások összefonódására vonatkozó normák** célja, hogy védje a gazdaság szerkezetét, az olyan szervezeti változásoktól, melyek fúziók, illetőleg irányítási kapcsolatok formájában a versenyre káros hatást gyakorolnak.

A fenti szabályozási területek elkülöníthetők a tekintetben is, hogy vannak, melyeket lokális (nemzeti szinten) valamint vannak melyeket nemzeti és/vagy EU-szinten szükséges ellenőrizni. A fogyasztóvédelem hatékony ellenőrzése valamint bizonyos esetekben a piaci verseny védelme nemzeti szinten, a nemzeti versenyhivatalok által valósíthatók meg. Vannak azonban nemzeti határokon átnyúló jogesetek is, melyek vizsgálatát közösségi versenyjog alapján az EU Bizottság a tagállamok versenyhatóságainak közreműködésével hivatott biztosítani.

Az alábbi fejezetben elsőként ismertetésre kerülnek a közösségi versenyjog versenypolitikai eszközei a fenti jogesetek vonatkozásában, majd bemutatásra kerülnek a hírközlés és energetika szektorokban alkalmazott specifikus versenyjogi szabályozási eszközök. Végül értékelésre kerül a hazai energetikai szabályozásban alkalmazandó eszközök köre.

VI.1. A KÖZÖSSÉGI VERSENYJOG ESZKÖZTÁRA

A közösségi versenyszabályok hatékony érvényesítését a Tanács 1/2003/EK rendelete biztosítja. A rendelet értelmében amennyiben a közösségi versenyjog hatálya alá tartozó Szerződés 81. cikkének (1) bekezdésében említett versenyt korlátozó magatartás illetve a 82. cikkében nevesített erőfölénnyel való visszaélés esete bizonyítható és azt nem előzetes határozat (ex ante szabályozás) állapítja meg, akkor Bizottság joga eljárni a jogsértés

megállapítása és megszüntetése érdekében a tagállamok versenyhatóságainak és a nemzeti bíróságok közreműködésével.

A jogsértés megállapításának és megszüntetésének szabályozói eszközei a következők:

- jogsértő magatartás befejezésének előírása
- elrettentő intézkedés: pénzbírság
- kötelezettségvállalás előírása
- ösztönző rendszer a versenyellenes magatartás felderítésére

A jogsértés megállapításának legalapvetőbb szankcióján, a jogsértő magatartás befejezésének előírásán túl szükségesek további visszatartó, elrettentő intézkedések meghozatala is. A **bírságok** központi szerepet játszanak abban, hogy a vállalkozásokat visszatartsák a versenyszabályok megszegésétől. A Bizottság, szankciói elrettentő erejének fokozása érdekében 2006 folyamán egy iránymutatást⁹⁵ fogadott el a versenyt korlátozó magatartás és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tekintetében jogsértő vállalkozásokra kiszabott bírságok megállapításának módszeréről. Ezen iránymutatás értelmében, a jogsértésben részt vevő vállalkozások által fizetendő bírság alapösszegét a jogsértéssel kapcsolatos árunak az adott földrajzi területre vonatkozó, éves eladási értéke arányában állapítják meg, amely akár az eladási érték 30%-át is elérheti. Annak érdekében, hogy az teljes mértékben tükrözze a jogsértés időtartamát, az így meghatározott alapösszeget ezt követően megszorozzák a vállalat jogsértésben való részvétele éveinek számával. Ezen felül – visszaeső jogsértők esetében – a Bizottság a bírságot minden megállapított jogsértés után 100%-kal megemelheti, és ennek során nem csak saját, hanem a nemzeti versenyhatóságoknak az EK-Szerződés 81. és 82. cikkét alkalmazó korábbi határozatait is figyelembe veszi. A Bizottság ezen iránymutatás figyelembe vétele alapján a 2007 folyamán hozzávetőlegesen megduplázta a bírságok összegét a versenyjogi vizsgálatok során.⁹⁶

Az 1/2003/EK rendelet 9. cikke lehetőséget biztosít a Bizottság számára, hogy a vállalkozásokra nézve kötelezővé tegye azokat a **kötelezettségvállalásokat**, melyeket a

⁹⁵ Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23.cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírság megállapításáról, HL C210., 2006.9.1

⁹⁶ 2007-ben 8 határozat alapján 41 vállalkozásra összesen 3334 millió € értékű bírságot rótt ki, 2006-ban 7 végleges határozattal 41 vállalatra összesen 1846 millió € értékű bírságot vetett ki (forrás: COM(2008) 368)

vállalkozások azért tesznek, hogy eleget tegyenek a Bizottság által számukra az előzetes értékelésben kifejezett elvárásoknak.

A versenykorlátozó magatartás elleni eredményes fellépéshez az utólagos büntetések kirovásán túl, **szükséges a felderítés hatékonyságát, eredményességét szolgáló ösztönző rendszerek kiépítése**. E célt szolgálja a Bizottság által 2006 decemberében elfogadott, a kartellek büntetésére és megakadályozására hozott a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló felülvizsgált közleménye⁹⁷. A közlemény megállapítja azt a keretet, amellyel „jutalmazni” lehet a Bizottság vizsgálataiban során együttműködő olyan vállalkozásokat, amelyek a Közösséget érintő titkos kartellben vesznek vagy vettek részt. A 2007. évi versenypolitikáról szóló Bizottsági jelentés⁹⁸ szerint ezen intézkedés sikeresnek értékelhető, tekintve, hogy a közlemény megjelenésétől 2007 végéig a Bizottsághoz 20 mentesség iránti kérelem és 11 bírság csökkentése iránt benyújtott kérelem érkezett.

A fenti közösségi versenyjogi eszközök gyakorlati alkalmazását mindig a jogsértés súlyának illetve orvoslásának megfelelően kell alkalmazni.

VI.2. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A Bizottság illetve a nemzeti versenyhatóságok élve szabályozó jogkörükkel aktívan védik illetve támogatják a verseny kialakítását illetve fenntartását.

Míg a Bizottság kiemelt prioritásként kezeli a határokon átnyúló, európai léptékű versenykorlátozó magatartás felderítését, kivizsgálását és szankcionálását, addig a nemzeti szabályozó hatóságok nemzeti határokon belüli jogsértéseket hivatottak megszüntetni.

Jelen témakör tekintetében a nemzeti versenyhatóságok tevékenységét és eszközrendszerét helyezük középpontba.

A nemzetközi gyakorlatban a versenyellenes magatartás (kartellek alakulása) és az erőfölénnyel való visszaélés felderítése illetve annak szankcionálása tekintetében a pénzbírságon túl kiemelt szerepet élvez a kötelezettségvállalások előírása, melyre az alábbiakban illusztrált példák lehetnek iránymutatók a magyar energetikai szabályozási gyakorlatban.

⁹⁷ Bizottsági közlemény a kartellek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről, HL C 298., 2006.12.8.

⁹⁸ COM(2008) 368

A német RWE esete, a túlzó árazás szankcionálása

A német versenyhatóság, a Bundeskartellamt ipari felhasználók panasza nyomán 2005 folyamán vizsgálatot indított a német RWE ellen a villamos energia árának indokolatlan emelése okán. Az RWE a CO₂ kibocsátási jogok költségeinek emelkedésére hivatkozott, melyre vonatkozóan a vizsgálati eredmények bebizonyították, hogy a költség valójában nem terhelte a vállalkozást. Mindezek alapján a 2006 decemberében a Bundeskartellamt a RWE-t 6300 megawatt villamos energia értékesítésére kötelezte az azt követő négy évben, továbbá kompromisszumos megoldást fogadtak el, melynek lényege, hogy megfelelő árelőnyhöz jutatta azokat a vállalkozásokat, amelyek részt vesznek az aukciókon.

A francia EdF esete, az árprés szankcionálása

A francia versenyhatóság, a Conseil de la Concurrence 2007 februárjában egy versenytárs bejelentése alapján árprés gyanújával versenyhatósági eljárást indított az EdF ellen a kiskereskedelmi versenyjogi szegmensre vonatkozóan. A versenyhatóság kezdetben ideiglenes intézkedéssel kötelezte az EdF-et mint inkumbens energiaszolgáltatót, hogy az állandóan rendelkezésre álló (zsinórtermék) elektromos energiát értékesítsen az alternatív szolgáltatóknak, hogy azok hatékonyan versenyezzenek az EdF kiskereskedelmi ajánlataival. Az EdF emellett kötelezettségvállalást tett arra vonatkozóan, hogy piaci ár alatt értékesíti a villamos energiát ezáltal lehetővé téve a versenytársak számára, hogy versenyezzenek az inkumbens szolgáltatóval a kiskereskedelmi szegmensben.

Ezen energetikai versenyjogi területen szerzett tapasztalatok rávilágítanak arra, hogy nem csupán a sztenderd szabályozó eszköz, a pénzbírság jelenthet megoldást a versenyproblémák kezelésére, hanem alkalmazandó szektor-specifikus eszköz is, melynek legjellemzőbb formája a kötelezettségek vállalásában és/vagy előírásában testesül meg.

VI.3. A HAZAI ENERGETIKAI SZABÁLYOZÁSBAN ALKALMAZANDÓ ESZKÖZÖK

A hazai villamosenergia-piac versenyjogi szabályozásának/ellenőrzésének központi feladata a versenyjogsértések illetve a fogyasztók kiadásainak növekedését érintő korlátozások feltárása. A Gazdasági Versenyhivatal feladata, hogy lehetőséget teremtsen az új szereplők piacra lépésére valamint biztosítsa, hogy a szolgáltatás a lehető legolcsóbb legyen a fogyasztók számára.

Ezen célok megvalósulását szolgáló hazai versenyhatósági szabályozói eszközöket a hazai jogszabályok az európai iránymutatásokkal összhangban határozzák meg.⁹⁹

A Tpv. értelmében a versenyhatóság a vállalkozás által folytatott törvénybe ütköző¹⁰⁰ magatartás megállapíthatását követően elrendelheti a törvénybe ütköző állapot megszüntetését illetve megtilthatja a törvény rendelkezéseibe ütköző magatartás további folytatását. Emellett a Tpv. 78.§-a értelmében a törvény rendelkezéseit megsértő vállalkozásra versenytanács bírságot szabhat ki, melynek összege legfeljebb a vállalkozás, illetve annak vállalkozáscsoportnak a jogsértést megállapító határozat meghozatalát megelőző üzleti évben elért nettó árbevételének tíz százaléka lehet, amelynek a bírsággal sújtott vállalkozás a tagja.

Ezen lebukási kockázat és a milliárdos bírság a közelmúlt versenyhatósági jogeseteit tekintve nem jelent visszatartó erőt a kartellezők számára, ezért további elrettentő/visszatartó szabályozói eszközök alkalmazására lehet szükség, mely a jelenleg hatályos versenytörvény módosítását teheti szükségessé.

A nemzetközi kitekintés jó példát jelenthet ezen addicionális eszközök jövőbeni alkalmazásának megfontolására. A villamosenergia-piac sajátosságaira való tekintettel kötelezettségek előírása/vállalása (mely alatt nem a pénzbeli kötelezettség értendő) visszatartó erőt képezhet az esetleges túlzó árazás avagy árprés megelőzése tekintetében.

Mindezek mellett a Bizottság által végzett versenyhatósági esetek tapasztalatai alapján kiemelt hangsúly helyezendő az engedékenységi politikának törvényi szintre emelésére illetve a magánjogi jogérvényesítés megkönnyítésére. Mint ahogy korábban említésre került az engedékenységi politika értelmében – melyre vonatkozóan a Bizottság egy korábban nevesített közleményben foglalt állást – azon vállalkozás számára, amely a kartell működéséről informálja a Versenyhivatalt, büntetés-mérséklés garántál, mely ösztönző rendszer révén támogatja a törvényellenes magatartás felderítését. Emellett a magánjogi jogérvényesítés megteremtene annak lehetőségét, hogy a kartellek által megrövidített fogyasztók kára megtérülhessen.

⁹⁹ 1996 .évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról (Tpv)

¹⁰⁰ Tpv. 21.§

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Az EU-t befolyásoló tényezők az energetikai liberalizáció kezdetén	11
2. ábra: Az EU energetikai céljainak eredete	12
3. ábra: A villamosenergia-piac szabályozásának folyamata.....	13
4. ábra: A termelői kapacitások tulajdonos szerinti megoszlása (2007)	30
5. ábra: A telekom piac szabályozásának folyamata.....	39
6. ábra: Az Európai Unió szabályozói eszközei.....	47
7. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (1).....	56
8. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (2).....	57
9. ábra: A liberalizáció fogyasztókra gyakorolt hatása (2).....	57
10. ábra: A telekom és energetika szektorok összehasonlítása	59
11. ábra: A háztartási fogyasztói árak alakulása (évi 3500 kWh) 1996 és 2007 között	64
12. ábra: Az ipari nagyfogyasztói (2000 MWh évente, maximális teljesítmény: 500 kW) árak alakulása 1996 és 2007 között.....	64
13. ábra: a közüzemi nagykereskedelmi és a közüzemi szolgáltatói átlagár alakulása 2000-2007 között.....	66
14. ábra: A hazai versenyiaci árak alakulása 2004-2008 között	67
15. ábra: A földgáz nagyfogyasztói (500 m ³ /h-nál nagyobb kapacitási gázmérővel rendelkezők) árváltozásának 25%-a és a villamos energia közüzemi nagykereskedelmi átlagára	68
16. ábra: A közüzemi villamosenergia-árindex és a fogyasztói árindex alakulása.....	70
17. ábra: A villamos energia részesedése a háztartások költségéből 2000-2006 között	70
19. ábra: Az elosztási tevékenység főbb minőségi mutatói	73
20. ábra: Az elosztói és a közüzemi szolgáltatói engedélyesekkel való fogyasztói elégedettség alakulása.....	74
21. ábra: A villamosenergia-termelői beruházások alakulásának ciklusa.....	78
22. ábra: Az erőművek beépített kapacitásának alakulása 1995 és 2007 között (MW).....	80
23. ábra: Az éves villamosenergia-termelés energiahordozók szerinti megoszlása.....	81
24. ábra: A nyilvános erőmű-építési tervek	82
25. ábra: A megújuló energiaforrások felhasználásával termelt villamos energia részaránya. 83	
26. ábra: A megújuló és hulladék erőforrásokkal termelt villamos energia mennyisége és részaránya.....	84

IRODALOMJEGYZÉK

- ▶ dr. Szörényi Gábor (2008): Tapasztalatok az új VET és a hazai piaci struktúra által meghatározott villamos energia piacon, 2008. 09. 10.
http://www.mee.hu/files/images/3/yi_Gabor_MEE_Vandorgyules_2008_szept_10_Eger.pdf (Letöltve: 2008. 09. 19)
- ▶ Állami Számvevőszék (2007): Jelentés a villamosenergia-ellátás rendszerének ellenőrzéséről (0740), 2007. november 5.
[http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/EB8FC553C079AC9CC125738A004C24C4/\\$File/0740J000.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/EB8FC553C079AC9CC125738A004C24C4/$File/0740J000.pdf) (Letöltve: 2007. 11. 05.)
- ▶ Gazdasági Versenyhivatal versenypolitikai álláspontja a magyarországi elektronikus hírközlési verseny és szabályozás alakulásáról (2007)
- ▶ Magyar Energia Hivatal (2008a): A villamosenergia-ellátás helyzetének értékelése 2008. elején, 2008. február
<http://www.miniszterelnok.hu/domain2/files/modules/module25/11294756F8038DCDF.pdf> (Letöltve: 2008. 03.11.)
- ▶ GVH (2008): A villamosenergiaszektor piaci helyzete, különös tekintettel a hatásosverseny és az áralakulás szempontjaira, 2008. 02. 20.
<http://www.miniszterelnok.hu/domain2/files/modules/module25/1131607C3FC9E7B5B.pdf> (Letöltve: 2008. 03. 11.)
- ▶ Magyar Energia Hivatal (2008b): Összefoglaló a kereskedelmi engedélyesekkel és a felhasználók képviselőivel folytatott megbeszéléseken elhangzottokról, és az azokból levonható következtetésekről, ill. teendőkről, 2008.03.13.
http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200803/microsoftwordhonlapra_sszeffoglal_kereskedkelfolyt_beszlg_vegso.pdf (Letöltve: 2008. 09. 03)
- ▶ Magyar Energia Hivatal (2008c): 739/2008.sz. határozat: A villamos energia nagykereskedelmi piacokon lefolytatott piacelemzés alapján jelentős piaci erővel rendelkezőként azonosított engedélyes számára kötelezettségek kiszabása (2008. 07. 09)

http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200807/kt_nagyker_hatterv_20080702_vegleges_.pdf

(Letöltve: 2008. 08. 01)

- ▶ REKK (2007): Paizs László, Sugár András és Tóth András: A villamosenergia-árak várható alakulása 2008-ban

<http://www.rekk.eu/pdf/wp2007-2.pdf> (Letöltve: 2007. 11. 12.)

- ▶ REKK (2008a): A 2008. évi árampiaci modellváltás rövid értékelése, 2008. február

<http://www.miniszterelnok.hu/domain2/files/modules/module25/11320BC1B57215981.pdf> (Letöltve: 2008. 03. 11.)

- ▶ REKK (2008b): Szolnoki Pálma, Tóth András István: Árelőrejelzés a liberalizáció utáni lakossági árampiacon, 2008. március

<http://www.rekk.eu/pdf/wp2008-4.pdf> (Letöltve: 2008. 06. 05.)

- ▶ MVM (2007): A magyar villamosenergia-rendszer 2007. évi statisztikai adatai

- ▶ MVM (2008b): Az MVM a „liberalizált” villamosenergia-piacon (Tézisek), 2008. 03. 31.

<http://www.mvm.hu/resource.aspx?ResourceID=tezisek> (Letöltve: 2008. 03. 31.)

- ▶ MVM (2008a): A magyar piac aktuális kérdései, a fejlődés esélyei, 2008. 03.13

<http://www.mvm.hu/resource.aspx?ResourceID=tanulmany> (Letöltve: 2008. 03.13)

- ▶ Dr. Kocsis István (2008): Magyarország energiapolitikája, a villamosenergia-ellátás jövőbeni helyzete, előadás, 2008. 03. 12.

http://www.mvm.hu/resource.aspx?ResourceID=MKK_0312a1 (Letöltve: 2008. 03. 14)

- ▶ GVH (2006): A Gazdasági Versenyhivatal jelentése a magyar villamosenergia piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról, 2006. 05. 15.

http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&st=1&pg=71&m5_doc=2365&m81_act=9

(Letöltve: 2007. 11. 19.)

- ▶ dr. Koppányi (2007): dr. Koppányi Szabolcs (szerk.): Az ex-ante piacsabályozás lehetőségei a magyar energetikai szabályozásban, 2007.

- ▶ http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200704/ex_ante_final.pdf (Letöltve: 2007. 05. 29)
- ▶ Teleszkóp Üzleti Tanácsadó és Piackutató Kft. (2007): A villamosenergia-szolgáltatással kapcsolatos fogyasztói elégedettség mérésének 2007. évi eredményei, 2007 december 31.
http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200803/microsoftwordram_rvid_2007j_szolglatpldny.pdf (Letöltve: 2008. 10. 05.)
- ▶ Littlechild, Stephen (2000): Foreword: Market versus Regulation
<http://www.econ.cam.ac.uk/eprg/pubs/misc/littlechildregulation.pdf> (Letöltve: 2008. 08. 01.)
- ▶ Pollitt, Michael G. (1997): The Impact of Liberalisation on the Performance of the Electricity Supply Industry: An International Survey, 1997. Október.
<http://www.electricitypolicy.org.uk/people/pollitt/liberalisation.pdf> (Letöltve: 2008. 08. 01)
- ▶ Pollitt, Michael G. (2007): Liberalisation and Regulation in Electricity Systems: How can we get the balance right? 2007. október
<http://www.electricitypolicy.org.uk/pubs/wp/eprg0724.pdf> (Letöltve: 2008. 08. 01)
- ▶ dr. Gerse Károly (2008): A liberalizált villamosenergia-rendszer, előadás 2008. október 14-én.
<http://www.enpol2000.hu/files/GERSE-A%20LIBERALIZÁLT%20VILLAMOS%20ENERGIA%20RENDSZER.doc>
(Letöltve: 2008. 10. 16.)
- ▶ Jamasb, Tooraj, Pollitt, Michael G. (2005): Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalization & Integration, 2005 március.
<http://web.mit.edu/ceepr/www/publications/workingpapers/2005-003.pdf> (Letöltve: 2008. 08. 01)
- ▶ dr. Stróbl Alajos (2007): A villamosenergia-rendszer közép- és hosszú távú forrásoldali kapacitásterve 2. kiadás 5. kiegészítése, 2007. 03. 31.
<http://www.realzoldek.hu/dok/strobl-forras.doc> (Letöltve: 2008. 09. 10.)

EU JOGFORRÁSOK ILLETVE EGYÉB EU DOKUMENTUMOK:

Energetika

- 96/92/EK - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról
- 2003/54/EK - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről
- COM(2007) 528 - Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2003/54/EK irányelv módosításáról
- SEC (2006) 1724 - Competition report on energy sector inquiry, 10 January 2007
- COM (2001) 125 - Communication from the Commission to the council and the European Parliament – Completing the internal energy market (2001)
- COM (95) 682 –White Paper – An Energy Policy For The European Union (1995)

Telekom

- 2002/21/EC - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról („Keretirányelv”)
- 2002/20/EC - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az elektronikus hírközlő hálózatok és az elektronikus hírközlési szolgáltatások engedélyezéséről („engedélyezési irányelv”)
- 2002/19/EC - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférésről, valamint azok összekapcsolásáról („Hozzáférési irányelv”)
- 2002/22/EC - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus

hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról („Egyetemes szolgáltatási irányelv”)

- ▶ 2002/58/EC - Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”)
- ▶ COM(2007) 697 - Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a 2002/21/EK, a 2002/19/EK és a 2002/20/EK irányelvek módosításáról
- ▶ COM(2007) 698 - Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a 2002/22/EK és a 2002/58/EK irányelvek valamint a 2006/2004/EK rendelet módosításáról
- ▶ SEC(2007) 1472 - Commission staff working document - Impact Assessment
- ▶ COM(87) 290 - European Commission: Towards a dynamic European economy: Green Paper on the development of the common market for telecommunications services and equipment
- ▶ Council Directive of 28 June 1990 on the establishment of the internal market for telecommunications services through the implementation of open network provision (90/387/EEC; OJ L192/1, 24.07.90)
- ▶ Commission Directive of 28 June 1990 on competition in the markets for telecommunications services (90/388/EEC; OJ L192/10, 24.07.90)
- ▶ Council Resolution on the Development of the Common Market for Telecommunications Services and Equipment up to 1992 (88/C 257/01) 1988 June
- ▶ Council Resolution of 22 July 1993 on the Review of the Situation in the Telecommunication Sector and the Need for Further Development in that Market, 93/C213/01; OJ C213/1 (6 August 1993)
- ▶ 1 Commission Directive 97/33/EC of the European Parliament and of the Council of 30 June 1997 on interconnection in Telecommunications with regard to ensuring universal service and interoperability through application of the principles of Open Network Provision (ONP)

- IP/07/1678: Commission acts to reduce telecoms regulation by 50% to focus on broadband competition

Egyéb

- EK Szerződés
- Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23.cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírság megállapításáról, HL C210., 2006.9.1
- Bizottsági közlemény a kartellek esetében a bírságok alóli mentességről és a bíróságok csökkentéséről, HL C 298., 2006.12.8.
- ERGEG (2008): Obstacles to supplier switching in the electricity retail market - Guidelines of Good Practice and Status Review, 2008. 04. 10
- COM(2008) 368

HAZAI JOGSZABÁLYOK:

Energetika

- 1994. évi XLVIII. törvény (VET) a villamos energia termeléséről, szállításáról és szolgáltatásáról
- 2001. évi CX. törvény a villamos energiáról
- 2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról (VET)
- 2008. évi XL. törvény a földgázellátásról (GET)
- 273/2007. (X. 19.) Korm. rendelet a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról (VHR)
- 119/2007. (XII. 29.) GKM rendelet a villamos energia rendszerhasználati díjakról
- 181/2002 Korm. Rendelet a villamosenergia-fogyasztók feljogosításáról

Telekom

- 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről

Egyéb

- 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról (Tpv)